

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**PROFESYONEL FUTBOLCULARIN DİNİ İNANÇLARININ
İNCELENMESİ VE DİNİN MOTİVASYONA ETKİSİ**

MEHMET HAŞİM AKGÜL

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

ŞUBAT 2019

**PROFESYONEL FUTBOLCULARIN DİNİ İNANÇLARININ
İNCELENMESİ VE DİNİN MOTİVASYONA ETKİSİ**

Mehmet Haşim AKGÜL

**DOKTORA TEZİ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2019

Mehmet Haşim AKGÜL tarafından hazırlanan “PROFESYONEL FUTBOLCULARIN DİNİ İNANÇLARININ İNCELENMESİ VE DİNİN MOTİVASYONA ETKİSİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir

Danışman: Prof. Dr. A. Azmi YETİM

Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan : Prof. Dr. Baki YILMAZ

Spor Bilimleri Bölümü, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Dr. Öğr. Üyesi. İ. Fatih YENEL

Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Doç. Dr. Mustafa Yaşar ŞAHİN

Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Doç. Dr. Hakan SUNAY

Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 26/02/2019

Jüri üyeleri tarafından DOKTORA tezi olarak uygun görülmüş olan bu tez Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mustafa ASLAN
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet Haşim AKGÜL

26/02/2019

PROFESYONEL FUTBOLCULARIN DİNİ İNANÇLARININ İNCELENMESİ VE
DİNİN MOTİVASYONA ETKİSİ

(Doktora Tezi)

Mehmet Haşim AKGÜL

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Şubat 2019

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; profesyonel futbolcuların dini inançları ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma için 50 sorudan oluşan içerisinde “Kişisel Bilgi Formu”, Dini Dünya Görüşleri Ölçeği” ve “ Motivasyonel Dindarlık Ölçeği” nin bulunduğu bir anket formu hazırlanmıştır. Bu araştırma Türkiye Futbol Federasyonu tarafından organize edilen profesyonel futbol liglerinde (Spor-Toto Süper Lig, PTT 1. Lig, 2. Lig ve 3. Lig) oynayan 416 profesyonel futbolcu ile yapılmıştır. Araştırmada toplanan verilerin analizi için SPSS 21.0 paket programından faydalanılmış ve iki grup arasındaki değerlendirmeler için T testi, ikiden fazla grup arasındaki değerlendirmeler için normal dağılım değişkenlerde Tek Yönlü Anova testi, normal dağılmayan verilerde ise Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır. İlaveten futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesini belirlemek için Korelasyon katsayısına bakılmış ve Regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Profesyonel futbolcuların dini dünya görüşlerinin, motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutları ile olan ilişkisine bakıldığında ise; Futbolcuların dini dünya görüşleri ile güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutunda pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu ve prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutu ile yine pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca yaş, mevki ve dindarlık algısı değişkenlerinde anlamlı farklılıklar bulunmuş, medeni durum, eğitim durumu, lig, milli takımda oynama, yurt dışında futbol oynama, gelir düzeyi ve yetiştiği yerleşim yeri değişkenlerinde ise anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Bilim Kodu : 1301

Anahtar Kelimeler : Spor/ futbol ve din, dini inanç, dini motivasyon, profesyonel futbolcu

Sayfa Adedi : 119

Danışman : Prof. Dr. A. Azmi YETİM

EVALUATION OF RELIGIOUS BELIEFS OF PROFESSIONAL FOOTBALL
PLAYERS AND THE EFFECT OF RELIGION ON MOTIVATION

(Ph. D. Thesis)

Mehmet Haşim AKGÜL

GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF HEALTH SCIENCES

February 2019

ABSTRACT

This study examines the relationship between the religious beliefs and the levels of motivational religiosity for the professional football players. For the research, a survey which was consisted of 50 questions and contained “Personal Information Form”, Religious Worldview Scale” and “Motivational Religiosity Scale” was prepared. This research was performed on 416 professional football players playing in professional football leagues (Spor-Toto Süper Lig, PTT 1st League, 2nd League and, 3rd League) organized by Turkish Football Federation. In order to analyze research data, SPSS 21.0 package program is utilized. T-test applied to make consideration between two groups, One Way ANOVA test applied for consideration among more than two groups when variables distributed normally, and Kruskal Wallis H test used for variables which aren't distributed normally. Additionally, to determine direction and degree of relationship between worldview of football players and motivational religious levels of football players, Correlation coefficient is observed, and Regression analysis is applied. According to the obtained results, it can be seen a moderately positive correlation between the religious worldview and the levels of motivational religiosity for the professional football players. With reference to the relationship of the sub-dimensions of the motivational religiosity scale, it has been determined that there is a strong positive correlation between the dimension, Interpretation of postmortem life and the dimension, The relationship with God as a power and confidence source, and that there is a strong positive correlation with Prosocial and religious-intellectual responsibility. In addition, significant differences were found in age, position and religiosity perception, while no significant difference was found in marital status, educational status, league, playing in national team, playing abroad, income level and settlement where player grows up.

Science Code : 1301

Key Words : Sports /football and religion, religious belief, religious motivation, professional football player

Page Number : 119

Advisor : Prof. Dr. A. Azmi YETİM

TEŞEKKÜR

Pascal Boniface, “Futbol ve Küreselleşme” isimli eserinde “Maç 90 dakikalık zaman diliminde, bir ömür boyu hissedilebilecek bütün heyecanı hissettirir: Neşe, acı, nefret, sıkıntı, hayranlık ve adaletsizlik duygusu...” ifadesiyle futbolu tanımlarken, futbol ve hayat arasında bir ilişki kurmuştu. Öyle ki, futbol tutkunlarının gözlerinde bu yansımaları görmek mümkündür. Dolayısıyla öncelikle bu tezi, insanların neşe, sevinç, üzüntü ve gözyaşlarıyla her hafta sonları kendilerinden geçmesini sağlayan futbolculara ithaf ediyorum.

Doktora eğitimim boyunca bana özgür bir çalışma alanı açan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. A.Azmi YETİM’e, Tez izleme komitemde yer alarak, akademik anlamda bizlere iyi bir örnek teşkil eden kıymetli hocam Dr. Öğretim Üyesi İ. Fatih YENEL’e ve Ankara’nın soğuk günlerinde bizlere sıcaklık davranan saygıdeğer hocam Prof.Dr. Baki YILMAZ’a ve katkılarından dolayı Doç. Dr. Mustafa Yaşar ŞAHİN’e teşekkür ederek saygılarımı sunuyorum.

İlim yolculuğunda geçirmem gereken pek çok merhale ve aşmam gereken birçok engelin farkında olarak katkılarıyla bu çalışmayı tamamlayabildiğim Dr.Sezgin KORKMAZ, Dr. Cem Sinan ASLAN, Dr. Mehmet ULAŞ, Dr. Barbaros Serdar ERDOĞAN, Öğr. Gör. A. Yavuz KARAFİL başta olmak üzere Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu’nun tüm akademik ve idari personeline gönülden müteşekkirim.

Doktora tezimi armağan ettiğim, hayatım boyunca duygu ve düşünce dünyama yön veren, hayatımın her aşamasında örnek aldığım babam Prof. Dr. Mehmet AKGÜL’e dualarını daima yanımda hissettiğim annem Ayşen AKGÜL’e ve kardeşlerim Kadriye GİRTİ, Kerim AKGÜL, Mustafa Şakir AKGÜL, Yiğit Alp AKGÜL’e sonsuz sevgilerimle.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
2. GENEL BİLGİLER	7
2.1. Spor ve Sosyolojik Teoriler	7
2.1.1. Spor kavramı	7
2.1.2. Amatör ve profesyonel spor kavramları.....	10
2.2. Sporu Açıklamaya Yönelik Sosyolojik Kuramlar.....	11
2.2.1. Fonksiyonalist teori ve spor	12
2.2.2. Çatışma teorisi ve spor (sporun radikal eleştirisi).....	14
2.2.3. Eleştirel teori (Frankfurt okulu) ve spor	15
2.2.4. Habitus teorisi ve spor.....	17
2.2.5. Feminist teoriler ve spor	18
2.2.6. Sembolik etkileşimcilik ve spor.....	19
2.3. Spor ve Toplumsal Kurumlar	21
2.3.1. Spor ve eğitim	21
2.3.2. Spor ve siyaset	25
2.3.3. Spor ve ekonomi	29
2.3.4. Spor ve aile.....	30

	Sayfa
2.3.5. Spor ve din	32
2.4. Modern Spor ve Dini İnanç Odaklı Organizasyonlar.....	36
2.5. Futbol ve Din.....	37
2.6. Din Kavramı.....	41
2.7. Din ve Toplum İlişkisi	43
2.8. Dini Hayat Profili	44
2.8.1. Dini hayatın inanç boyutu	44
2.8.2. Dini hayatın bilgi boyutu	44
2.8.3. Dini hayatın ibadet boyutu.....	45
2.8.4. Dini hayatın etki boyutu.....	45
2.8.5. Dini hayatın duygu (tecrübe) boyutu	46
2.9. Din (İnanç) ve Beden İlişkisi	46
2.9.1. Arkaik dönemden post-modern döneme din (inanç) ve beden ilişkisi.....	46
2.10. Dini İnanç ve Tutumların Sporcular Üzerindeki Motivasyonel Etkisi	51
2.10.1. Sporda başa çıkma mekanizması olarak din	53
2.10.2. Sporda Olumlu duygular sağlayan bir tecrübe olarak din.....	54
2.10.3. Sporda anlam sistemi olarak din	54
2.11. İslâm ve Spor.....	55
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	59
3.1. Araştırma Modeli	59
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	59
3.3. Veri Toplama Araçları	61
3.3.1. Kişisel bilgi formu	61
3.3.2. Dini dünya görüşleri ölçeği.....	61
3.3.3. Motivasyonel dindarlık ölçeği	64
3.4. Geçerlik ve Güvenirlik.....	64

	Sayfa
3.4.1. Geçerlik.....	64
3.4.2. Güvenirlik	68
3.5. Uygulama ve Verilerin Toplanması	68
3.6. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	69
4. BULGULAR	71
4.1. Dini Dünya Görüşleri Ölçeğinden Elde Edilen Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	72
4.2. Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinden Elde Edilen Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	73
4.3. Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu ve Temel Güdusel Yapılar	74
4.4. Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu ve Temel Güdusel Yapılar	77
4.5. Profesyonel Futbolcuların Dini Dünya Görüşleri ile Motivasyonel Dindarlık Düzeyleri arasında ne düzeyde bir ilişki bulunmaktadır?.....	78
4.5.1. Korelasyon analizleri	78
4.5.2. Regresyon analizleri.....	79
4.6. Profesyonel Futbolcuların Dini Dünya Görüşleri ile Motivasyonel Dindarlık Düzeyleri Demografik Değişkenlere Göre Anlamlı Fark Göstermekte midir?.....	80
4.6.1. Yaş değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları.....	81
4.6.2. Medeni durum değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları	82
4.6.3. Eğitim durumu değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları.....	83
4.6.4. TFF’de oynadığı lig değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları.....	83
4.6.5. Milli Takımda oynama değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları.....	84
4.6.6. Yurt dışında futbol oynama değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları.....	84
4.6.7. Oynadığı mevki değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları	85
4.6.8. Gelir durumu değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları	86

	Sayfa
4.6.9. Yetiştigi yerleşim yeri değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları.....	86
4.6.10. Dindarlık algısı değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları	87
5. TARTIŞMA	89
6. SONUÇ	99
6.1. Sonuç.....	99
6.2. Öneriler	100
KAYNAKLAR	101
EKLER.....	113
EK-1. Etik kurul.....	114
EK-2. Ölçekler	115
ÖZGEÇMİŞ	118

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Farklı büyüklükteki evrenler için % 95 güven düzeyine göre örneklem büyüklüğü.....	60
Çizelge 3.2. Dini dünya görüşleri ölçeği doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizi (Cronbach α) Sonuçları (üniversite öğrencilerine yapılan).....	62
Çizelge 3.3. Dini dünya görüşleri ölçeği doğrulayıcı faktör analizi sonuçları	65
Çizelge 3.4. Motivasyonel dindarlık ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları...	67
Çizelge 3.5. Dini Dünya Görüşleri ölçeği ve Motivasyonel dindarlık ölçeği için bu çalışmada elde edilen Cronbach α iç tutarlılık değerleri	68
Çizelge 3.6. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık ölçeği çarpıklık ve basıklık değerleri	70
Çizelge 3.7. 5’li Likert ölçeği aralık değerleri.....	70
Çizelge 4.1. Örneklem grubuna ait demografik bilgiler	71
Çizelge 4.2. Dini Dünya Görüşleri Ölçeğin ortalama ve standart sapma değerleri.....	72
Çizelge 4.3. Faktör 1: Güç ve güven kaynağı olarak tanrı ile ilişki boyutu	73
Çizelge 4.4. Faktör 2: Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutu.....	74
Çizelge 4.5. Güç ve güven kaynağı olarak tanrı ile ilişki boyutuna ait alt faktörler	75
Çizelge 4.6. Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutuna ait alt faktörler.....	77
Çizelge 4.7. Futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analiz sonuçları	78
Çizelge 4.8. Dini dünya görüşlerinin motivasyonel dindarlıkta güç ve güven kaynağı olarak tanrı ile ilişki boyutu üzerine etkisini gösteren regresyon analizi sonuçları	79
Çizelge 4.9. Dini dünya görüşlerinin motivasyonel dindarlıkta prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutu üzerine etkisini gösteren regresyon analizi sonuçları.....	80
Çizelge 4.10. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin yaş değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Tek Yönlü Anova testi sonuçları	81
Çizelge 4.11. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin medeni durum değişkenine göre değerlendirmesini gösteren T testi analiz sonuçları	82

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.12. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin eğitim durumu değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Kruskal Wallis testi sonuçları.....	83
Çizelge 4.13. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin TFF'de oynadığı lig değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Tek Yönlü Anova testi sonuçları	83
Çizelge 4.14. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin milli takımda oynama değişkenine göre değerlendirmesi gösteren T testi sonuçları	84
Çizelge 4.15. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin yurt dışında futbol oynama değişkenine göre değerlendirmesi gösteren T testi sonuçları.....	84
Çizelge 4.16. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin gelir durumu değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Tek Yönlü Anova testi sonuçları	86
Çizelge 4.17. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin yetiştiği yerleşim yeri değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Kruskal Wallis testi sonuçları	86
Çizelge 4.18. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin dindarlık algısı değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Tek Yönlü Anova testi sonuçları.....	87

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. Dini dünya görüşleri ölçeği model diagramı	63
Şekil 3.2. Dini dünya görüşleri ölçeği geçerlik için yapılan DFA model diagramı.....	66
Şekil 3.3. Motivasyonel dindarlık ölçeği DFA sonucu.....	67
Şekil 3.4. Dini Dünya Görüşleri ve Motivasyonel Dindarlık Ölçeği Normal Q-Q Grafiği	70
Şekil 4.1. Güç ve güven kaynağı olarak tanrı ile ilişki boyutuna ait güdülerin önem dereceleri	75
Şekil 4.2. Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutuna ait güdülerin önem dereceleri	77

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

A.B.D

Amerika Birleşik Devletleri

Akt

Aktaran

Bkz

Bakınız

DDGÖ

Dini Dünya Görüşleri Ölçeği

FİBA

Avrupa basketbol federasyonları birliği

FİFA

Uluslararası futbol federasyonları birliği

MDÖ

Motivasyonel Dindarlık Ölçeği

St

Saint (Aziz)

TFF

Türkiye Futbol Federasyonu

UEFA

Avrupa futbol federasyonları birliği

Vb

Ve benzeri

1. GİRİŞ

Tarih boyunca bilinen tüm sportif etkinlikler, insanın doğal, toplumsal ve kültürel çevresi içerisinde belirli bir yer işgal eder ve anlam taşır. Spor, yarışma, kahramanlık, güç, kuvvet, cesaret gibi insani istek ve arzuları karşılar. İnsan hayatı ve ilişkilerini düzenleyen bütün toplumsal sektörlerde olduğu gibi, spor dünyasında da, spor yapan, sportif faaliyetlere katılan insanın eylem ve değer dünyası birbirinden kopuk değildir. Çünkü insan bir değer varlığıdır. Din ve dini inanç da bu değerler arasındadır (Akgül ve Yetim, 2018).

Spor ve din ilişkisi, son zamanlarda sıkça tartışılan konulardan biridir (Jirasek, 2015; Spittle ve Dillon, 2014; Masters ve Knestel, 2011; Taylor ve Taylor, 1997; Hochstetler, 1997). Bunun sebebi, her iki alanın da insani ihtiyaç ve etkinliklerin önemli bileşenlerini teşkil etmesidir. Tarihin alacakaranlığından bu yana bir beden disiplini olarak sporun yanında, benzer şekilde, yine bir sosyal kurum ve değerler alanı olarak dinin de, insan hayatı ve toplumun kültür birikimi içerisinde vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu yapılan araştırmalarla bilinmektedir. Kültür, tarih boyunca insan ve toplum hayatının bir ürünü olarak canlılığını koruyan dinamik bir yapıdır. Bu dinamik yapı içerisinde spor gibi, dinin de bir bileşen olarak kültür ile karşılıklı ilişkisi oldukça eskidir (Yetim, 2010: 112). Dolayısı ile spor ve din alanı karşılıklı bir etkileşim içerisinde insan hayatının ayrılmaz bir parçası olarak var olmayı sürdürmektedir.

İnsanlığın son birkaç yüzyıllık tarihinde, spor ve din alanının kültür ve gündelik hayat içindeki yeri, tartışmalı hale gelmiş, sportif etkinlikler somut etkinliklere, din ise metafizik bir etkinliğe karşılık geldiği için mevcut ilişkilerdeki karşılıklılık kopmuş görünmekteydi. Ancak tarihi tecrübe bize göstermektedir ki, dinin geçmişi insanlık tarihi kadar eski olduğuna göre, geleceği de yine insanlık tarihi kadar uzun olacağı benzetilmektedir (Güngör, 2011:171). Tarihi tecrübeye uygun olarak, din fenomeni geçmişte olduğu gibi günümüzde de birey ve toplumlar üzerinde etkisini göstermekte, insanları grup veya topluluklar halinde bir arada tutmayı başaran bir güç olarak ortaya çıkmakta, sosyal hayatta anlamlandırma ve meşrulaştırma fonksiyonuyla kendini hissettirmektedir. Dolayısıyla dinin ve dini inançlardan beslenen kültürün, her toplumun hayatında vazgeçilmez bir fenomen olarak yerini almakta olduğunu ifade edebiliriz (Okumuş, 2009). Din sosyologları dini tecrübenin muhtelif şekillerde objektifleşerek türlü ifade şekillerine büründüğünü ifade etmektedir.

Bir dini tecrübeye yapısal olarak yer alan kutsal, inanç, ibadet, cemaat, din adamı, kurban, ayin, mit, ritüel ve mistisizm gibi unsurlar yer almaktadır. Dini oluşturan her bir unsurun kendisi ve kendini ifade etme biçimi, görünürlük kazanması açısından zamana ve şartlara göre değişebilmektedir.

Özellikle geleneksel toplumlarda, din ve değerler alanı toplum yapısının merkezinde yer alır. Dinsel simge ve ayinler, toplumun maddi kültürü ve sanatıyla spor, müzik, folklor, resim, hat, oymacılık, sema, menkıbe/öykü, anlatımı ve edebiyat iç içe gelişmiştir. Dine karşılık, bilimin rehberliğini, inanca karşılık aklın öncülüğünü öne çıkaran modern seküler toplumlarda, büyüün, mitolojinin veya dinin kısaca doğaüstü inanç ve uygulamaların etkisinin azalacağı ve gittikçe ortadan kalktığı/kalkacağı iddia edilse de, gündelik hayatta karşılaşılan güvensiz durumlarda, tehlike anlarında, insana güç verdiği inanan dini inançlar yanında, çeşitli batıl inançlar bile hala yaygınlığını göstermektedir. Özellikle tehlikeli işlerde çalışanlar ya da şans faktörünün başarılı olmada önemli olduğu meslek ve iş alanlarında faaliyet gösteren kişiler, madenciler, balıkçılar ya da sporcular gibi, normal şartlarda boş inanç kabul edilen itikat ve uygulamalara başvurabilmektedir. Geleneksel toplumların büyü, astroloji, uğur, uğursuzluk anlayışı veya okült etkiden miras kalan inanışlar, insan hayatında etkili olabilmektedir. Benzer şekilde bazı totemizmi andıran çeşitli bitki ve hayvan motiflerinden oluşan simge ve semboller, grup kimliği ve aidiyeti pekiştireceği inancı ile spor kulüplerinde amblem olarak kullanılmaktadır (Akgül, 2013: 30). Kökeninde doğaüstü içerikleri olan bir inanç yatan, mitik, büyüsel, yarı-dini veya dini uygulamalar, insanın gündelik hayatının hemen her boyutunda şahit olunan ve etkisi bütün sosyal/kurumsal sektörleri içerisine alan bir genişliğe sahiptir.

Bu bağlamda çalışma konumuzu oluşturan Futbol oyununun çeşitli safhalarında da dini ritüalistik öğeler yer almaktadır. Örneğin futbolcular müsabaka içerisinde kendi dini inanışlarına göre çeşitli ritüellere sık sık başvurmaktadır. Özellikle uluslararası literatür incelediğinde spor ve din alanını içerisine alan çalışmalar dini inanç ve ritüellerin, sporculara özel anlamlar kattığı için psikolojik destek sağladığını ifade etmektedir (Hoffman, 1992; Walseth ve Fasting, 2003; Jona ve Okou, 2013).

Bu araştırma, konu olarak, din ve spor (futbol) ilişkisinin yanısıra, Profesyonel futbolcuların dini inançları ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır.

Problem durumu

Profesyonel futbolcuların dini inançları ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?

Alt problemler

1. Yaş değişkeni profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
2. Medeni durum değişkeni profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
3. Eğitim durumu değişkeni profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
4. TFF'de oynadığı lig değişkeni profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
5. Milli Takımda oynama değişkeni profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
6. Yurt dışında futbol oynama değişkeni profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
7. Oynadığı mevki değişkeni profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
8. Gelir düzeyi değişkeni profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
9. Yetiştigi yerleşim yeri değişkeni profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?
10. Dindarlık algısı değişkeni profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerini etkilemekte midir?

Araştırmanın amacı

Günümüzde dini yönelim ve maneviyatın fiziksel sağlıkla ilişkili olduğunu gösteren çok sayıda araştırma bulunmaktadır (George ve ark, 2002; Hill ve Pargament, 2015). Araştırmacılar, dini yönelimin sağlıkla olan ilişkisini açıklamada psikolojik, sosyal ve fizyolojik çeşitli yolların olabileceğini ileri sürmüşlerdir (Hill ve Pargament, 2015).

Ülkemizde de dini yönelim ve fiziksel sağlık, dini yönelim ve öznel iyi olma gibi konularda araştırmaların yapıldığı bilinmektedir (Ayten, 2013; Arvas, 2017). Bununla birlikte son dönemlerde özellikle uluslararası literatürde spor ve din alanını içerisine alan çalışma sayıları artmış ancak bu araştırmalar daha çok spor ve din olgularının birey ve toplum üzerinde yaratmış olduğu etkilerin benzerliği üzerine yoğunlaşmıştır. Dini yönelimin, sporcu eylemi açısından psikolojik anlamda olumlu-olumsuz etkilerini ortaya koyan çalışmalar da olmakla birlikte bu araştırmaların sayısı oldukça azdır ve bu çalışmalar daha çok teorik bilgiler sunmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde, sporcularda dini yönelimin ölçülmesi konusunda uygulamalı araştırmaların eksikliği görülmektedir. Benzer şekilde ülkemizde de sporcuların dini yönelim düzeylerini ölçen bilimsel araştırmaların eksikliği hissedilmektedir. Bunların çeşitli sebeplerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu sebepler; sporun fizik dünya ile dinin ise metafizik dünya ile sınırlı görülmesi, dini yönelimin veya maneviyatın yanlış bir şekilde bilimsel araştırmanın dışındaymış gibi görülmesi ve bilim insanları tarafından dini yönelim ve maneviyatın daha çok halk nezdinde düşünülerek daha önemsiz addedilmesi şeklinde sıralanabilir. Dolayısıyla; bu araştırma ile sporcuların dini yönelim ve dini motivasyon düzeylerini ölçerek bu alana katkı sağlamak istenmektedir. Bu bağlamda bu araştırmada; profesyonel futbolcuların dini inançları ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır.

Araştırmanın önemi

Uluslararası literatür incelendiğinde spor ve din alanını içerisine alan çalışmalarının moral ve motivasyon kaynağı olarak ele alındığı çeşitli çalışmalara ulaşmak mümkündür (Hoffman, 1992 ; Walseth ve Fasting, 2003; Jona ve Okou, 2013). Ancak ulusal anlamda spor ve din alanını içine alan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Dinin sporcu motivasyonuna etkisini de içine alan bu çalışma alanında ilk olma özelliğini taşımakta ve ulusal literatür oluşturma anlamında önem arz etmektedir. Bununla birlikte ne yazık ki spor sosyolojinin, spor ve Hristiyanlık dışındaki dinler arasında var olan ilişkiler hakkındaki bilgisi azdır (Tükenmez, 2009: 255). Bu bağlamda ülkemizde sportif organizasyonlara katılan profesyonel Türk futbolcuların dini-metafizik inanç, pratik ve düşüncelerle ilişkisini tespit etmek önemli bir bilimsel etkinlik olma özelliği taşımaktadır.

Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırma verileri 2017-2018 sezonunda TFF profesyonel liglerinde oynayan toplam 416 Türk futbolcunun katılımıyla sınırlandırılmıştır.

- Bu araştırma, ulaşılabilen kaynaklardan elde edilen bilgiler ile sınırlandırılmıştır.
- Araştırmada elde edilecek veriler kullanılan ölçek sorularıyla sınırlandırılmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

Genel bilgiler başlığı altında oluşan bu bölümde, araştırmamızın temel kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölüm araştırmanın literatür kısmını oluşturan bölümdür.

2.1. Spor ve Sosyolojik Teoriler

2.1.1. Spor kavramı

İnsan bir varlık olarak bütüncül açıdan değerlendirildiğinde, onun bireysel varoluşunu ifade eden üç temel deneyim alanından söz etmek mümkündür. Bunlar; ilim, sanat ve spordur. Bu üç alandan birisi olan ilim “doğal merak” veya “doğal bilme isteği” nden hareket kaynağını alır. Yeryüzünde insan bu bilme isteğiyle doğaya hâkim olma, doğaüstü merak ve ihtiyaçlarını tatmin etme, ontolojik ve bir bakıma teleolojik olarak kendisini ve evreni, kavramlar sistemi oluşturmak suretiyle anlamlandırma süreci içerisine girer. Bir diğer deneyim alanı olan sanat ise hareket noktasını sezgiden, yoğun içsel hislerden, amaçsallık ile tabiat arası ahengin hayal etme gücü aracılığıyla dışavurumundan alır. Bu yöntemle insan, tabiatı taklit ederek “soyut” olanı somut hale getirerek anlamlandırma sürecine girer (Tüzer, 1999: 127-128). Son olarak bir kendini ifade tarzı olarak spora geldiğimizde; spor sosyal hayatın en önemli unsurlarından birisidir. Değişik anlayışlarla biçimlenmesine karşın, çok eski tarihsel dönemlerde bile var olduğu bilinen bir olgudur (Erdemli, 1996: 57). Toplumsal yaşamın, toplumsal kültürün organik öğelerinden biri ve insan için bio-psiko-sosyal bir ihtiyaç olan spor, tarih boyunca çeşitli tanımlamalara konu olmuştur. Spor kavramının klasik bir tanımının olmayışının sebebi sporun kapsamı, amacı, içerikleri ve yapılış biçimlerinin tarihsel süreçten günümüze farklı biçimde algılanıp değerlendirilmesidir (Yetim,2010: 163). Başka bir ifadeyle toplumlar ve kültür sistemleri değiştikçe spor kavramına yüklenen anlam ve işlev de değişmektedir (Talimciler, 2010: 17). Tarihin çeşitli dönemlerinde kahramanlıktan cesarete ve bedeni-ahlaki yetkinleşmeye kadar uzanan bir mana derinliğine sahip olan spor kavramına her dönemde yeni anlam ve içerik yüklemeleri yapılmıştır (Akgül, 2014: 3). Literatür incelendiğinde spor kavramı ile ilgili belli başlı tanımlara ve değerlendirmelere ulaşılmıştır.

Carl Diem’e göre spor: *“Bireyin özgür istencine bağlı, belli değer ölçülerini içeren, kendisine özgü töresi olan, yarışma biçiminde, şenlik ve sevinç içerisinde yapılan;*

geliştirilmiş ve özgünleştirilmiş kuralları olan yetkinleşmeyi öngören bedensel egzersizlerdir”.

Spor pedagogu H. Neusel’e göre spor: *“Boş zamanları değerlendirme, dinlenme, kendini iyilik halinde bulundurmaya ya da yarışma biçimleriyle düzenlenen her türlü motorik aktiviteleri kapsayan bir eylem biçimidir”.*

Toplumbilimci K. Heinmann’a göre spor: *“Bedensel bir aktivitedir. Spor, toplumsal normlara göre düzenlenir, spor üretime yönelik değildir”.*

Spor sosyoloğu G.Magnane’ye göre spor: *“Kendine özgü kurum ve kuralları olan, yarışma tarzında uygulanan, bazı özellikleri ile oyuna, bazı yönleri ile de iş’e benzeyen, profesyonel faaliyete dönüşmeye elverişli, baskın yönü fiziki efor olan serbest zaman aktivitesidir”.*

Bir başka toplumbilimci G.Luschen’e göre spor: *“Oyun ile iş arasında yer alan, yarışma tarzında kurumlaşmış fiziksel aktivitedir”.*

Coakley’e göre spor: *“Öncelikle bir fiziksel aktivitedir. Sporun fiziksel özelliği satranç gibi sporlarda tartışmalıdır ancak gelişen spor yaklaşımları sporun farklı özelliklerine uygunluk gösterdiği sürece zihinsel ve mental ağırlıktaki faaliyetlerin de spor olarak kabullenilmesini sağlamıştır”.* Coakley başka bir tanımında sporu rekabetçi bir aktivite olarak görür ve sporun ayırt edici özelliğinin kurumsallaşmış (Institutionalized) aktiviteler olması şeklinde ifade eder (Talimciler, 2010: 15-16).

Türkiye’de spor sosyolojisi alanında ilk eserin sahibi olan Erkal’a göre spor: *“Ortak amaçları dile getirebilme gücünü ve takdir edebilme duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Bunların yanı sıra, spor, anlayış ve sorumluluk taşıyabilme ve iş birliği içerisinde düzen sağlayabilme kabiliyetini de geliştirmektedir. Sebatsız ve enerjik olmayı sağlaması, sosyal gruba ve topluma mensubiyeti değerlendirebilme gücünü ferde kazandırmakla, fert ile toplum ilişkilerini daha ahenkli kılmaktadır. Aynı zamanda spor, kişiliğin geliştirilmesinde katkıda bulunmaktadır. Spor yoluyla fertte gizli olarak bulunan kabiliyetlerin ortaya çıkışı, ferdin akli ve iradesi tarafından yönetilmesi ile gerçekleşmektedir”.* Ayrıca Erkal’a göre Sportif olay toplumda manevi bakımdan yalnızlığı da önlemektedir (Erkal, 1982: 70-72).

Fişek'e göre ise spor: “İnsanın doğayla savaşırken kazandığı ana becerileri ve geliştirdiği araçlı araçsız savaşım yöntemlerini, boş zamandaki artışa paralel olarak tek ya da topluca, barışçı biçimde ve benzetim yoluyla, oyun oyalanma ve işten uzaklaşma için kullanmasına dayalı olarak estetik, teknik, fizik, yarışmacı ve toplumsal bir süreçtir” (Fişek, 1982: 35).

İnsan en eski çağlardan beri, kendisini oyuna iten içgüdüsel eğilimi ortaya koymuştur. Elisee Reclus, L’homme et la Terre (İnsan ve Dünya) adlı eserinde şöyle diyor: “Bizim bugün büyük bir özenle iş’ten ayırdığımız şey beslenmeden sonra, insan faaliyetinin en eski biçimidir” (Gillet, 1975: 17). Bu ifadeden yola çıkarak, sporun tarihin en eski dönemlerinden beri var olduğunu söyleyebiliriz. Oyun-oyalanma, bedeni-ahlaki yetkinleşme (arete*), avcılık gibi görünüşleriyle ortaya çıkan daha sonra cesareti öne çıkaran savaşçı özellikler gibi görünüşleriyle devam eden spor, günümüzde sosyal hayatın en önemli unsurlarından biridir. Politikadan-ekonomiye, turizmden-çevreye, ırkçılıktan-millî birliğe, uluslararası barıştan- dayanışmaya, propagandadan-reklama, boş zamanları değerlendirmeden-meslekleşmenin getirdiği iş bölümüne kısacası, birey-toplum ve toplumlararası çok geniş bir yelpazede ve çok yönlü, çok çeşitli ve çok önemli etkiler taşıyan sosyal bir kurumdur (Yetim, 2010: 164).

Küresel ölçekte kitleleri harekete geçiren ve etkileyen spor olgusu, aynı zamanda toplumsal hayatı kapsayarak bir boş zaman faaliyeti olarak kalmamış hatta giderek, insan yaşamındaki çeşitli boşlukları doldurmak suretiyle etki alanını genişletmiştir Bugün kazandığı boyut itibarıyla farklı toplum ve kültürleri birbirine yaklaştıran en önemli ‘küresel’ bir fenomen, aynı zamanda sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik olaylardan biridir. İnsanlar artık sadece boş zamanlarında eğlenmek, oyalanmak için değil, bir yaşam tarzı olarak ve yaşamını sürdürmek için, “iş ve meslek” olarak da çeşitli spor dallarını seçebilmektedir. Bu amaçla hemen hemen her branş ulusal sınırları aşarak dünya kupaları ve olimpiyat oyunları vs gibi organizasyonlar içinde yerini almakta, FİFA, FİBA, UEFA gibi ulusal ve uluslararası kurum, örgütlenme ve organizasyonlar gerçekleştirilmektedir. Hatta sportif etkinlikler, ekonomik bir sektör olarak da, dünya ekonomisine en fazla katkı sağlayan sektörlerden biri haline gelmiş ve dünyanın ekonomi-politiğini teşkil etmektedir.

---

* Arete (erdem) kavramı Antik Yunan’da bir şeyin yetkinliği anlamına gelir. Bkz: Miller, S. G. (2004). Arete: Greek Sports From Ancient Sources. London: University of California Press.

Diğer taraftan, yukarıda verdiğimiz sporun tanımlanmasındaki çeşitliliklerin yanında, sporu izah etmeye yönelik olarak, sosyal bilimlerde kuramsal anlamda da çok çeşitlilik arz eden sosyolojik teoriler karşımıza çıkmaktadır. Bu teorilere, profesyonel ve amatör sporun tanımlanmasından sonraki bölümde yer verilecektir.

2.1.2. Amatör ve profesyonel spor kavramları

Amatör kavramı, Latince amare-sevmek sözünden türetilmiştir. Bir konuyla ya da bir etkinlik ile ilgili olarak ondan çıkar veya gelir elde etmek amacıyla değil, salt onu sevdiği ve ilgi duyduğu için vakit ayırma anlamına gelmektedir. Bu anlayış “para”nın bir başka ifadeyle maddi kazancın başat unsur haline geldiği özellikle 20.yy'nın ikinci yarısından sonra olan gelişmelerle birlikte, bir çıkar elde etmek, bir yarar sağlamak, bir fayda üretmek gibi amaçları içerisinde barındırmadığı için genel olarak küçümsenmiştir (Erdemli, 2012). Profesyonelleşmeye karşı sporun temel özelliklerini yitirmemesi anlamında kullanılan amatör spor, içerisinde bulunduğumuz dönemde sporun hızla tüketilmesine yani sporun anlam ve biçim olarak farklılaşmasına karşın, spor adına belki de en güzel uğraşılardan birisidir. Amatör spor kavramı, önce bireyin kendi hazzı için yaptığı spordur. (Talimciler, 2010: 42). Başka bir ifadeyle amatör spor, temelde bireylerin sağlıklı olmak, fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal fayda sağlamak amacıyla spor ve sportif etkinlikleri ifade eder (Biçer, 2008: 108). Bu ifadeler ilave olarak, amatörlük, maddi ve buna benzer bir amaç gütmeyen, sportif etkinliklere katılmayı ifade eder (Elik, 2017: 9). Tarihsel perspektiften bakıldığında zaman, ilk olarak tüm sporların amatör bir nitelik taşıdığı ve özellikle güzel ahlakla birlikte var olan yapısından söz etmek mümkündür. Kültürel açıdan, sosyal, psikolojik, ahlaki ve fiziksel sağlığın temel boyutlarını ifade eder. Amatör spor içerisinde en önemli husus spor/egzersiz yapmanın her yetenekten, her yaşta insana açık olmasıdır. Fiziksel olarak kötü görünen veya çeşitli sebeplerle hareket kabiliyeti yeterli olmayan insanlar bile bu amatör ortamdan dışlanamaz. Kişinin yaptığı fiziksel faaliyetlerden keyif alması, kendini geliştirmesi söz konusudur (Talimciler, 2010: 42).

Profesyonel kavramı ise, bir konu hakkındaki bilgi ve becerisini pazarlamak anlamında ifade edilir. Spor bağlamında profesyonel, herhangi bir spor alanında becerilerini, yeteneklerini pazarlayan sporcudur. Bu bağlamda yukarıdaki tanımdan yola çıkarak profesyonel sporun amacının, öncelikle ve önemle spor olayı olmadığı anlaşılmaktadır. Tabiri caizse spor, profesyonel insan için bir metadır. Bir profesyonel için öncelikle

elindekini en iyi şekilde pazarlamak gelir. Profesyonel sporcular içinde bu ifade geçerlidir. Profesyonel sporcuların sportif beceri ve kabiliyetini pazarlaması ayıp değildir; sporun temel yapısına, niteliklerine ve özüne bağlı kalınmak suretiyle spora da aykırı değildir. Yukarıda da ifade edildiği üzere profesyonelleşmeye karşı sporun temel özelliklerini yitirmemesi esastır. Gündelik hayatımızda sıkça kullanılan “sportmence” ifadesi bir nevi profesyonel sporda, sporun temel niteliklerine özgü olan amatörce bilinç ve duyarlılığı ifade etmek için kullanılmaktadır. Profesyonel spor, sportmence olduğu sürece bir tehlike arz etmez. Profesyonel sporda, sporun evrenselliğini yitirmesi ancak profesyonel sporun kaba ve katı olduğu ortamlarda meydana çıkar (Erdemli, 2012).

2.2. Sporu Açıklamaya Yönelik Sosyolojik Kuramlar

Dünya genelinde tüm bilimler kuramlara ve genel ilkelere ulaşma çabası taşımaktadırlar. Belirli kabullerin ve varsayımların sistematik bir biçimde örgütlenecek oluşturduğu kuramlar birçok kişinin düşüncelerini etkileyebilir, insanlar farkında olmasalar da dünyaya bakış açıları bütünüyle kuramsal bakış açılarıyla şekillenmektedir diyebiliriz (Aman, 2013: 15). Sosyoloji içinde durum farklı değildir. Sosyoloji teorileri, sosyal olguların bilimsel kabul edilen bir yöntemle incelenmesi ve araştırılmasıyla ulaşılan genellemelerdir ayrıca kuramsal bir yaklaşım olmadan, bir araştırmanın başında neyi öğrenmeye çalışacağımızı ya da araştırma sonunda sonuçları nasıl yorumlayacağımızı bilemeyiz (Giddens ve Sutton, 2016: 11). Toplumbilimciler, sosyolojinin bir disiplin olarak ortaya çıkmaya başladığı 19. yüzyılın ortalarından yaşadığımız yüzyıla kadar uzanan süreçte, toplumu bilimsel anlamda anlayabilmek ve toplumsal ilişkileri anlamlandırabilmek için çeşitli teoriler geliştirmişlerdir. Çünkü bu dönemde sanayi devrimiyle birlikte toplumsal yapıda büyük dönüşümler meydana gelmiş ve zaten sosyoloji de bunların bir sonucu olarak doğmuştur (Amman, 2000: 132-133).

Sosyoloji, bir bilimsel disiplin olarak 19. yüzyılın ortalarında şekillenmeye başlamıştır. Sosyoloji tarihine bakıldığında zaman ilk teoriler makro teoriler olarak bilinirler. Birbirleri ile karşıtlık içeren ilk iki makro teorik yaklaşımın aşağı yukarı aynı zamanda geliştiği görülmektedir. Bu teorik yaklaşımlardan ilki A.Comte, E.Durkheim, ve H. Spencer’ın atmış olduğu temeller üzerinde yükselen ve toplumu ahenkli bir bütün olarak gören değişmeden ziyade yapıyı vurgulayan ‘bütünleşme-uzlaşma’ teorisi; diğeri ise, K. Marx tarafından geliştirilen, toplumu organik bir bütün değil bir süreç olarak ve zıtlaşan

sınıfların zorunlu beraberliği olarak gören ‘çatışma’ teorisidir. Yine bu teorilerden ilki, başta T. Parsons olmak üzere Amerikan sosyologları tarafından geliştirilen ‘yapısal-fonksiyonalist’ başka bir ifadeyle kısaca ‘fonksiyonalist’ teoridir. Diğeri ise, başta Frankfurt Okulu düşünürleri olmak üzere daha çok kıta Avrupası sosyologları tarafından geliştirilen, ekonomi politik eksenli Marksist teoriyi kültür eksenine taşıyarak zenginleştiren Neo-Marksist “eleştirel teori” dir. Hem fonksiyonalist, hem de çatışmacı ve eleştirel teoriler, 20. yüzyılın ikinci yarısında, tüm dünyada sporun kazandığı konum ve önemin de etkisiyle, spor olgusunu kendi teorik perspektifiyle değerlendirmişlerdir. Bu süreçte “sembolik etkileşimcilik”, “habitus teorisi”, “figürasyonel teori” ve “feminist teori” gibi yaklaşımlar da sporla ilgili yeni bakış açıları getirmişlerdir (Amman, 2000: 132-133).

Farklı bakış açılarıyla toplum ve toplumsal ilişkileri inceleyen teorilerin, sosyal alanın bütünü veya bir kısmı hakkında getirdikleri açıklamaların, zaman zaman birbirleriyle çeliştikleri, ancak üzerinde durdukları gerçekliğin toplumun sosyal ilişkiler ağı içerisinde çok karmaşık ve çok anlamlı olması sebebiyle birbirlerinin geçerliliklerini yok edemedikleri görülmektedir. Aynı durumun spor olgusunda da geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü sporun sosyolojik analizi için genel teorilerin spora uygulanmış formları olan spor sosyolojisi teorileri, hep birlikte, karmaşık bir olgunun farklı açılardan ele alınmasını ve sporun tüm yönleriyle görünmesini sağlamaktadır (Amman, 2000: 133).

2.2.1. Fonksiyonalist teori ve spor

Fonksiyonalist (İşlevselci) Teori başka bir ifadeyle Fonksiyonalizm, temelde toplumu yaşayan bir organizma olarak gören ve bu organizmayı oluşturan tüm parçaların onun hayatiyetine katkıda bulunan bir işlev üstlendiğini ileri süren bir yaklaşımdır (Amman, 2000: 133). Başka bir ifade ile Fonksiyonalizm, toplumsal ve kültürel olguların toplumsal-kültürel sistem içerisinde yerine getirdiği fonksiyonların çözümlenmesidir şeklinde tanımlanabilir. Fonksiyonalizmde toplum, hiçbir kısmının bütünden ayrı olarak anlaşılamayacağı ve birbirleri ile ilişkili kısımlardan oluşan bir sistemdir. Herhangi bir kısımdaki değişim sistemin diğer kesimlerinde bir miktar dengesizliğe ve belli ölçüde de bütün olarak sistemin tekrar düzenlenmesine yol açar (Aman, 2013: 22). Bu teori, dünya genelinde sosyal problemlerin çok fazla olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır (Dever, 2017: 97).

Birinci Dünya Savaşı, 1929 dünya ekonomik krizi ve İkinci Dünya savaşı gibi büyük sosyal buhranlar, dünya genelinde büyük sorunlar yaratmış ve bu sorunları çözmeye amaçlı olarak fonksiyonalist teori, başta Avrupa ve Amerika' da olmak üzere bir gelişim kaydetmiştir (Kızılcıkelik, 2002: 107).

Fonksiyonalist teorinin temel düşüncülerine göz attığımız zaman, teorinin, toplumu bir sistem olarak ele aldığını görürüz. Bu teoriye göre toplum, birbirleri ile devamlı bir şekilde ilişki içerisinde bulunan alt sistemlerden oluşan bir bütündür. Toplum kendisini meydana getiren alt sistemlerin toplamından daha fazla bir bütünlüktür. Fonksiyonalist teoride önemli olan alt sistemlerin bütünüle (toplumla), bütünü de alt sistemlerle bütünleştirebilmektir. Her alt sistem, diğer alt sistemlerle ahenkli bir bütünlük içerisinde. Dolayısıyla başka bir ifade ile fonksiyonalist teori, uyum teorisi ve toplumsal bütünlüğün sağlanması için düzen ve denge ön planda olmalıdır (Dever, 2017: 98).

Bu konuya açıklık getirmek için örnek verecek olursak; iki takım arasında oynanan bir futbol maçını bir sistem olarak kabul edelim. Burada da futbolcular, hakemler, taraftarlar, yöneticiler, gazeteciler, top toplayıcılar vb. yer almaktadır. Bu futbol maçı sadece yukarıda ismi geçen birimlerin toplamı olmayıp; aynı zamanda bu birimler arasındaki birlikteliğin, uyumun, örgütlülüğün birleşimidir. Oyunda temel amaç, galip gelmektir. Her bir takım için bütün bu birimler birbirleri ile yakından ilgilidirler ve bunların herhangi birinde meydana gelecek aksaklık durumu; doğal bir süreç olarak diğer birimler üzerinde olumsuz neticelere sebep olacak ve oyunda farklı sorunlar ortaya çıkacaktır. Fakat arzu edilen bu birimlerin birbirleri ile uyum içerisinde, herhangi bir sorun yaşamadan işlevine devam etmesi ve sonuca daha fazla katkı sağlayacaktır (Dever, 2017: 98-99).

Fonksiyonalist düşüncenin temel argümanları, sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen Auguste Comte' un çalışmalarına dayanmaktadır. Comte, toplumsal statik kavramı (yapı) üzerinde durduğu kadar, toplumsal dinamik kavramına da (fonksiyon) çalışmalarında yer verir.

Fonksiyonalist teori, sporu toplum düzenine ve istikrarına yaptığı katkı yönünde değerlendirmektedir. Fonksiyonalist teoriye göre spor, 'ritüelleri ve seromonileriyle yarı-dinsel bir kurumu andırmakta' ve toplumun ortak değerlerinin pekişmesine katkıda bulunmaktadır. Gençlerin yurttaşlık duygularının canlanmasını, rekabeti ve mücadeleyi

öğrenmelerini temin etmekte; insanların beden ve ruh sağına katkı sağlamaktadır. Hem seyircinin hem de bizatihi spor faaliyetine katılanların saldırganlık enerjisini, toplumca kabul edilebilir bir yöne kanalize etmekte; sosyal ilişkilerin gelişmesine ve yalnızlık hissini azalmasına yardımcı olmakta; böylece toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. Geleneğin kuvvet bulmasına, değerler üzerinde uzlaşmaya ve istikrara hizmet etmektedir. Ayrıca özellikle elit sporun toplumun hareketlilik kanlarına ulaşması güç kesimlerine dikey hareketlilik şansı sağladığı da fonksiyonalist teori tarafından ifade edilmektedir (Amman, 2000: 133-134).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere bu teori, sporu tamamıyla olumlu yönüyle değerlendirmektedir. Sosyologlar arasında yaygın bir şekilde kabul görem bu yaklaşımın ülkemizde de revaçta olduğu söylenebilir. Sporun olumlu sonuçlarını mübalağa etmesi, toplumdaki eşitsizlik ve çatışmaları görmezlikten gelerek sporun tüm bireylerin hizmetinde olduğunu varsayması bu teoriyi eleştiriye açık kılmaktadır (Amman, 2000: 134).

2.2.2. Çatışma teorisi ve spor (sporun radikal eleştirisi)

Fonksiyonalist teori, düzen, denge, uyum gibi konuları ele alarak toplumsal bütünleşmeye vurgu yapmış ve toplumdaki sorunları görmezden gelerek, daha ziyade statik yapılar üzerinde odaklanarak (Ritzer, 2013: 215), denge teorisi halini almıştır. Fakat çatışma teorisi, bu sorunların üzerinde durarak ve toplumsal gerçekliği daha sağlıklı ve gerçekçi bir şekilde açıklama yoluna giderek, var olan sorunları irdeleme, araştırma gereksinimi duymuştur (Dever, 2017: 117).

Esas itibarıyla çatışma teorisi, K.Marx'ın tarihi materyalizm ve diyalektik yöntem ile temellendirdiği teorisine dayanan düşüncelerdir. Çatışma teorisi, toplumun organik bir bütün değil bir süreç olduğunu, sosyal değişimin kaynağı olan çatışma unsurunun mevcut yapının bünyesinde doğal olarak bulunduğunu ileri sürer (Kızılcılık,1992:350). Toplum bir bütün olmaktan çok zıtlaşan sınıfların zorunlu beraberliğidir ve denge ekonomi tarafından belirlenmektedir (Amman, 2000: 134). Burada sınıflardan kasıt ise ekonomik olarak oluşan sınıflardır. Marksçı yazarların belirttiği şekilde “toplumdaki en önemli gruplar ekonomik sınıflardır ve ekonomik mevkii veya sınıfı aynı olan insanlar, topluluk olarak bir arada hareket etme eğilimindedirler. Sonuç olarak bu sınıflar birbirine düşmandır ve aralarındaki çatışmaların sonucu, toplumun nasıl geliştiğini belirler” (Wallace ve Wolf, 2004: 97).

Sosyal yapının analizinde tahakküm ve yabancılaşma gibi iki temel kavramdan yararlanan çatışma teorileri, tahakküm kavramını üst sınıfların toplumu şekillendirme kapasitesi olarak ifade eder. Yabancılaşma ise, tahakkümün yönetilen sınıfta kendisini gösteren sonuçlarıdır. Ürün fazlasının hakim sınıfın elinde olması gibi iktisadi, devletin burjuvazinin tahakkümünün aracı olması gibi siyasi, ya da dikey hareketlilik ve ücret artışları ile halkın kültürel olarak, sömürden kurtulma çabasına giremeyecek şekilde şartlanması gibi nedenleri ifade etmek için yabancılaşma kavramı kullanılır (Amman, 2000: 134).

Çatışma teorisinin spora uygulanmasında ise, bu teori, sporu ekonomik ya da siyasi güç sahiplerinin çıkarlarına, militarizme, milliyetçilik ve ırkçılığa, cinsiyet ayrımcılığına olan etkileri dolayısıyla ele alır. Çatışma teorisi sporu, eşitsizlikleri gösteren bir etkinlik olarak görmenin ötesinde, bu eşitsizlikleri gizli yollarla yeniden üreten; sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel iktidarı ellerinde tutanlara yeni bir saha vererek hâkimiyetlerini pekiştirmeye yarayan bir alan olarak görmektedirler. Çatışma teorisine göre spor, toplumun bazı kesimlerine önemli kârlar sağlayan, sporcuların ise güvenliğini ve sağlığını tehlikeye atan büyük bir sektördür. Bu sektörde spor olayının aktörleri olan sporcular çok şiddetli çalışmalarla başarıya ulaşacakları yönünde yanlış bir inanca yönlendirilmişlerdir. Bu teori sporu, halkı uyutan afyon olarak görmektedir (Amman, 2000: 134-135).

2.2.3. Eleştirel teori (Frankfurt okulu) ve spor

Spor sosyolojisinde, yaygın görüş olarak sporun toplumda olumlu işlevlerinin bulunduğu kabul edilir. Ancak sporun toplumdaki bu işlevlerine eleştirel bakan, onları olumsuz bulan düşünürlerde vardır (Şenel, 2008). Spora bu eleştirel bakışa kuramsal düzeyde değinmeden evvel eleştirel teori kısaca açıklamakta fayda görüyoruz. Eleştirel teori, Marksist çatışma teorisinin XX. yüzyılda Frankfurt Okulu teorisyenleri tarafından kültürel alana taşınmış biçimidir (Amman,2000:136). Frankfurt Okulu kavramı, bir grup entelektüeli ve özgül nitelikteki bir toplum teorisini ifade etmektedir (Slatter,1998:9). Bu grup içerisindeki bireyler ise, Marksist bir düşünce tarzına sahip olan birçok sosyolog, psikolog, felsefeci, edebiyat eleştirmenleri ve siyaset bilimci gibi çeşitli alanlardan bir araya gelmişlerdir. Bu nedenle okul, entelektüeller topluluğu olarak bilinmektedir (Kızılcılık,2000:2). Bu okul 3 Şubat 1923 tarihinde Frankfurt Üniversitesi'ne bağlı olarak toplumsal araştırmalar enstitüsü ismi ile kurulmuştur (Bottomore, 2013: 11).

Bu entelektüel gurubun eleştirileri yabancılaşma olgusu etrafında şekillenmektedir. Yabancılaşma kavramı, bir kişi, bir grup, kurum veya toplumun, bir eylem vasıtasıyla kendine özgü faaliyete veya bu faaliyetin sonuçlarına ya da doğaya ve etrafındaki insanlara uzaklaşması ve bunlar sebebiyle kendi varlığından kopması olarak ifade edilmektedir (Petrovic, 1993: 597). Karl Marx başta iktisadi yabancılaşma olmak üzere, siyasi ve dini yabancılaşmayı konu edinmiş; Frankfurt düşünürleri ise 'kültürel yabancılaşma' üzerine odaklanmışlardır. Bu kavram yabancılaşmanın güçsüzlük duygusu, kimlik kaybı ve anlamsızlık hissiyatı gibi sübjektif sonuçlarını inceleyen bir kavramdır. Dolayısıyla Frankfurt Okulu düşünürleri sporu, insanların bastırılmış özlemlerinin yönlendirildiği avutucu bir etkinlik olarak görmüşlerdir. Bu düşünürlere göre kapitalizm, bireyleri, sistemle bütünleşmelerine katkı sağlayarak ve farklı ödüllendirme mekanizmalarıyla kimliksizleştirmeye sebep olmaktadır. Bu mekanizmalar arasında spor da vardır (Amman, 2000: 136).

Bu düşünürlere göre spor, özellikle kitlesel ölçekte izleyici toplayan spor faaliyetleri, zaman, enerji, toplumsal kaynak, hatta beyin hücreleri savurganlığıdır. Dünya genelinde insanların hastalık, açlık, işsizlik, savaş, yoksulluk, mutsuz evlilikler, ırkçılık, çevre kirliliği gibi sorunlara hiçbir olumlu etkisi yoktur. Tüm bunlara karşın spor etkinliklerine çok fazla kaynak aktarımı yapılmaktadır. Adeta spor dinin yerine geçmekte ve kültür işleviyle, insanları bölücü, birbirine düşürücü, saldırganlığı artırıcı, kitleleri uyutucu, toplumsal gerçekler ile insanlar arasına girerek onları düşler dünyasına çeken, bedenleri matlaştırıcı, gelir dağılımı eşitsizliğini artırıcı, emek dökülmeden elde edilen kazançları (bahis, şike gibi) teşvik edici gibi olumsuzluklara yol açan bir kurumdur (Şenel, 2008).

1960'lı yılların sonundan günümüze kadar gelen süreçte yukarıda bahsettiğimiz eleştirel teorinin sözcüsü, çok sayıda yayınlamış olduğu eserlerle J.M. Brohm'dur. Fransız sosyal bilimcisi Brohm Amerika'da spor sosyolojisi alanında en çok atıfta bulunulan sosyal bilimcilerden birisidir. Brohm'a göre modern spor XIX. ve XX. yüzyıllarda, endüstri toplumlarında ve endüstrileşmeyle ortaya çıkmıştır. Bu toplumların ortak özelliği, kapitalist olarak nitelendirilen üretim tarzına göre şekillenmiş olmalarıdır. Marx'ın ifade ettiği gibi, bütün toplumlarda egemen sınıf, hakimiyetini meşrulaştırmak ve kendi yaşam tarzının diğer tüm sosyal sınıflar için doğal, meşru ve arzulanır olduğu kanısını yaymaya çalışmaktadır. İşte bu noktada spor da bu kurumlardan birisini teşkil etmektedir. Bir yanda, sporun ekonomik, sosyal ve siyasi sonuçlarına duyulan ilgisizlik, diğer yanda sporcuların

yeteneklerini ve kabiliyetleri doğrultusunda onları yücelten söylemler, spor olgusunun büyük bir bölümünü karanlıklar içinde bırakmaktadır. Yeryüzünde gerek stadyumlarda, gerek televizyon başlarında yüz milyonları aşkın seyircisi ve milyonlarca lisanslı üyesi olan spor, Brohm'a göre yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi adeta "evrensel bir din" olarak görünmektedir (Amman, 2000: 137)

2.2.4. Habitus teorisi ve spor

Habitus kavramı, P.Bourdieu sosyolojisinin vazgeçilmez bir teorisi olmadan, çok önceleri kullanılmış bir kavramdır (Yücedağ, 2016). Örneğin; Durkheim 'Fransa'da Pedogojinin Evrimi' isimli derslerinde (1904-1905), Marcel Mouss 'Beden Teknikleri Üzerine' makalesinde (1934), Max Weber'de 'Ekonomi ve Toplumda Dinsel Çilecilik' (1918) isimli tartışmasında bu kavramı farklı anlamlarıyla kullanmışlardır (Palabıyık, 2011). Fakat bu isimler arasından hiç birisi bu kavrama P. Bourdieu gibi belirleyici bir rol yüklememiştir (Tatlıcan ve Çeğin, 2007). Bourdieu'nun habitus kavramı; bireyin sosyal kökenine bağlı olarak eğilimlerini oluşturmasında bir yoldur. Kendisini bedende gösterir; sınıf beğenisinin gerçekleşmesi, maddileşmesidir (Washington ve Karen, 2001). Habitus; sosyal olarak öğrenilen, bireylerce içselleştirilen eğilimler, davranışlar, aktiviteler ve özellikler sistemidir; bireyleri yaşam tarzlarına göre birbirinden ayırır. (Bourdieu, 1978, akt. Kaplan ve Akkaya, 2013).

Pierre Bourdieu'nun, spor ve bedensel etkinlik ile ilgili düşünceleri toplumsal sınıf farklılıkları ve toplumsal sınıfların sporla olan ilişkileri çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bağlamda toplumsal unsurlara sunulan spora özgü her çeşit tüketim ve uygulamaları, belli bir toplumsal talebi karşılamaya yönelik bir toplumsal arz olarak ifade etmek gerekir (Çakır, 2017: 83). Bu noktada iki önem arz eden sorunun gündeme gelmesini ileri sürmektedir. Bu sorular; spor ürünlerinin oluşturulduğu kendine has bir üretim zemini olup olmadığı ve spor ürünlerini tüketmenin toplumsal koşullarının neler olduğudur (Bouedieu, 1997: 160). Habitusun en temel yolu olarak bireyin kendi bedeni ile olan ilişkisi çalışan sınıfı ayrıcalıklı sınıftan ayırt eder ve bu bağlamda bütün pratiklerini bedeni merkez alarak ifade eden çalışan sınıfın bedenle araçsal ilişkisi ile bedenin başlı başına bir amaç olarak ele alındığı ayrıcalıklı sınıfın yatkınlığından söz etmek mümkündür (Koca, 2006: 39-44).

Bourdieu'nun bir başka önemli kavramı 'sermayedir'. Bourdieu bu kavrama çeşitli anlamlar yükleyerek iktisadi sermayenin yanı sıra sosyal ve kültürel sermaye gibi kavramlarını da kullanmıştır. Bourdieu bu sermaye formlarını sporla ilişkilendirir. Bu bağlamda farklı sosyal sınıfların çeşitli sermaye türlerini beslediğini ve buna bağlı olarak farklı sportif etkinliklere ilgi duyduklarını ifade etmektedir. bu konuyla ilgili yapılmış olan araştırmalar neticesine göre iktisadi sermayesi yüksek olan kesimler yani sanayiciler, iş adamları gibi, tenis ve su kayağı gibi yüksek maliyetli malzemeler gerektiren sporlara karşı ilgi duyduklarını, kültürel sermayesi yüksek olanlar yani akademisyenler ve sanatçılar gibi, satranç ve dağcılık gibi düşünsel yönü daha fazla olan aktivitelere ilgi duyduklarını, ekonomik ve kültürel sermayesi az olanların ise ilgilerinin futbol, çeşitli spor müsabakalarını izlemek ve topluca dans etmek gibi aktiviteleri tercih ettiklerini anlaşılmaktadır (Çakır, 2017: 85). Bourdieu'ye göre, çeşitli sporlara ilgi duymanın ötesinde, bedene gösterilen itibar, ses tonu ve vurgusu, konuşma şeklinin karmaşıklığı jestler ve mimikleriyle habitüsü yani içerisinde bulunulan toplumsal tabakayı yansıtmaktadır (Amman, 2000: 140).

2.2.5. Feminist teoriler ve spor

Feminist teorilerin kökleri eskiye dayansa da, özellikle 1970'li yıllardan sonra hızlı bir gelişim göstermiştir (Çak, 2010). Bunun nedeni modernleşme ile birlikte kadınların, gündelik hayat içerisinde daha fazla rol almaya başlaması ile birlikte toplum içerisinde kadına verilen önem ve değerin artması olarak ifade edebiliriz. Yalın bir ifadeyle kadınların hak ve özgürlük mücadelesi olarak tanımlanan feminizmin ortaya çıkışı ve günümüzdeki durumuna ulaşması süresi boyunca farklı ideolojilerin de etkisi ile kendi içerisinde farklılaştığı durumlar görülmektedir. Bu bağlamda tarihsel süreçten günümüze karşılaştığımız farklı feminist teoriler mevcuttur (Dikici, 2016). Bunlardan ilki liberal feminist teoridir. Diğer feminist teoriler bu teoriye tepki olarak gelişim göstermiştir (Tong, 2006: 10). Dolayısıyla Spor sosyolojisi alanında da feminist kuramları sadece bir bakış açısıyla değerlendirmek mümkün değildir diyebiliriz. Nitekim sporun sosyolojik incelenmesinde radikal, liberal, kültürel, marksist feminizm teoriler mevcuttur ve hepsi çeşitli sonuçlara varmaktadır (Donavan, 2013: 71-72).

Toplumun eğitim, sağlık, politika gibi çeşitli alanlarında kadınlara eşitlik fırsatını sağlamayı amaçlayan ve aynı şekilde kadınların spora en az erkekler kadar

katılabilmelerini sağlamayı amaç edinen liberal feminizm aynı zamanda reformcu bir yaklaşım sergilemektedir. Radikal feministler de sporu erkek egemen düzenin devamı için kullanılan bir araç olarak görmekte ve devrim niteliğinde değişiklikler talep etmektedirler (Amman, 2000: 145). Daha çok kadına özgü görülen kültürel öğeleri yeniden inşa etmeye çalışan kültürel feminizm ise kadınların erkeklerden daha farklı oldukları kültürel ve sosyal öğelerin üzerinde durmaktadır. Bu teoriye göre kadınların sportif etkinliklere katılımında erkeklerden farklı olmasında herhangi bir mahsur görülmemekte, buna ilave olarak kadınların bazı spor branşlarında tıpkı erkekler gibi yarışmacı olmaları konusunda spor üzerinden erkekleştirmek gibi değerlendirme yapılmaktadır. Bir diğer feminist teori olan Marksist feminist düşünelere göre modern spor, kapitalist üretim ilişkilerinin araçlarından birisi olarak görülür. Aynı zamanda bu teori çatışmacı ve eleştirel teorilerin spor ile ilgili görüşlerine benzerlik göstermektedir (Çakır, 2017: 89).

2.2.6. Sembolik etkileşimcilik ve spor

Kültürün en önemli özelliklerinden birisi simgeselliştir. Bu nedenle kültür ile ilgili tüm araştırmalarda simge (sembol) konusuna değinilmesi gerekmektedir (Aman, 2013: 17). Sembolik etkileşimcilik kuramı, özellikle sosyal eylem ve bireylerin bu eylemlere yükledikleri anlamlar üzerinde yoğunlaşan bir teoridir (Amman, 2000: 138). Bu teoriye göre birey içerisinde bulunduğu toplum tarafından istenilen her kalıba sokulamayan özgür bir birim olarak görülmektedir. Bu nedenle sosyal eylemin öznel ve yoruma açık yönleri üzerinde durulması gerektiğini savunurlar. Bu teorinin düşünelere göre toplumsal düzen; eylemlere, nesnelere, olaylara atfettiğimiz manalar neticesinde oluşmakta ve bu anlamda toplum bireyden ya da bireylerden bağımsız bir yapı değildir (Arslantürk ve Amman, 2012: 494). Sembolik Etkileşimcilik teorisinin kavramsal temelleri, her ne kadar entelektüel köklerini Weber'in "eylem" kuramında (Arslantürk ve Amman, 1999: 405) ve Simmel'in "biçimsel sosyoloji"sinde bulsa da, teori daha çok kuramsal şeması Mead tarafından ve temel prensipleri de Blumer tarafından formüle edilen anlam ve eyleme önem vermesine rağmen daha çok pragmatizm ve psikoloji geleneğinden doğan bir Amerikan sosyoloji (sosyal psikoloji) ekolüdür ve yaratıcı bireye diğer yaklaşımlardan daha fazla değer verir (Güngör, 2013). Sembolik etkileşimcilik kavramının sahibi olan Blumer'e göre, bu teorinin dayandığı temel ilke, insan eyleminin her zaman aktörün karşılaştığı bir durum içinde meydana geldiği ve aktörün bu durumu yorumlaması temelinde eylemde bulunduğudur (Morva, 2017).

Sembolik etkileşimciler yukarıda belirttiğimiz gibi bireye vurgu yaparak bir nesnel durumun bireylerde çeşitli öznel yorumlara yol açacağına ve bu durumun toplumsal yaşamda yaygın bir biçimde görüldüğüne dikkat çekerler. Buna ilave olarak bu gerçeği incelemeyen, araştırmayan yaklaşımların realiteden uzaklaştığını ifade ederler (Amman, 2000: 139).

Sembolik etkileşimci yaklaşımın spora uygulanması konusunda ise, bu teoriye göre spor, hem sembol hem de bir nesne konumundadır. İnsanlar tarafından üretilip anlamlandırıldığı için semboldür. Anlamı sosyal olarak oluşturulduğu ve insanların, sembolleri yaratma ve yönetme kapasitelerinin neticesi olarak ortaya çıktığı için nesnedir. Bu teoriyi benimseyen düşünürler, araştırılan kişilerin görüşlerini ortaya çıkarmaya çalışan yorumlayıcı ve nicel araştırma yöntemlerini kullanmaktadır. Ana mesele, sportif etkinliklere dâhil olma ve bu sportif etkinliklerin içerisinde kalmayla ilişkili sosyal süreçleri ve özelde insanların spor vasıtasıyla kimlik duygusunu nasıl ortaya koyduklarını açıklayabilmektedir. Bu kuramsal tavrın bir başka üzerinde durduğu konu da alt kültürlerin oluşturulması başka bir ifadeyle, nasıl ortaya çıktıkları ve bir insanın, sosyal tanımı yapılmış olan böyle bir grubun içine dâhil olma sebepleri veya grubun dışına hangi sebeplerle itildiği konusudur. Bu kuramsal yaklaşıma örnek olarak olimpiik spor başarısıyla milliyetçilik ve vatanseverlik arasındaki gibi bir dizi farklı ilişkiyi anlamamıza yardımcı olmaktadır (Dever, 2017: 140).

Sembolik etkileşimci teorisyenler genel olarak küçük ölçekli araştırmalar üzerine yoğunlaşmakta ve etkileşim yoluyla yaratılan anlamlar, kimlikler ve alt kültürleri tetkik etmektedirler. İçerisinde sporun da olduğu toplumsal dünyanın ifade, yorum ve mana değişimi ile sosyal bir yapı olarak nasıl yapılandırıldığı konusu üzerinde durmaktadırlar. Sembolik etkileşimci düşünürlerin irdeledikleri araştırmalar genel olarak sporcuların spora katılımıyla ilgili hissiyat ve düşüncelerini ortaya çıkarmak nedeniyle kapsamlı bir görüşmeyi kapsamaktadır. Bu yaklaşım, insanların tercih ettikleri sporların sebeplerini ve belli bir spor kültürü etrafında kendilerinin nasıl sporcu olduklarını tanımladıklarını kavramaya yardım etmektedir. Bu teori; iş, kuruluş veya liderler yerine sporcuların bizzat kendisine odaklanmaktadır (Dever, 2017: 141).

2.3. Spor ve Toplumsal Kurumlar

Spor sosyolojisinde hareket noktası spor veya sportif faaliyetlerin, spor olayının bizzat kendisidir. Spor, toplum içerisinde ortaya çıkış özellikleriyle bazen bir olay bazen bir olgu niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla sporu toplumun bütünü içerisinde ele almak daha doğru uygun olacaktır (Erkal, 1986: 9). Spor, çağımız insanının toplumsal yaşamına ciddi anlamda girmiş ve toplumsal yapıya göre biçimlenen bir olgu olmuştur. Bu gelişmelerle spor, bir toplumbilimi halini almış ve spor sosyolojisi adıyla sporu toplumsal bir kurum, toplumsal bir sistem boyutuyla inceleyen özel bir alan olmuştur. Ayrıca spor, ekonomik ve endüstriyel boyutu, eğitim, katılımcı ve seyircilerin sayıları, filmler, kitaplar gibi çok çeşitli yönleriyle toplumsal hayatta insan davranışları ve toplumsal kurumlarla ilişki içerisine girmiştir (Öztürk, 1988: 5-6). Bu bölümde sporun diğer toplumsal kurumlarla olan ilişkisinden bahsedilecektir.

2.3.1. Spor ve eğitim

Eğitim kavramı, her felsefi sisteme ve psikolojik yaklaşıma göre değişik şekillerde tanımlana gelmiştir. İdealist, realist, pragmatist, natüralist, marksist anlayışa ve psikolojik açıdan yaklaşım gösterenlere göre çeşitli eğitim tanımları yapılmıştır. Ancak çalışma konumuz itibariyle eğitim konusunu çok detaylandırmayıp genel bir bilgi ile bu konuya değineceğiz. Yukarıda belirttiğimiz gibi eğitim hakkında birçok tanım mevcuttur. Bu tanımlamaları incelediğimiz zaman, pek çoğu eğitime bir amaç yüklemiştir (Arı, 2013: 3). Genel bir ifadeyle eğitim, insanların davranışlarında kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir. Kasıtlı ve bilinçli olarak kültür kazanımına eğitim denir (Ertürk, 1972: 77). Başka bir ifadeyle eğitim, seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin, özellikle de okulun etkisi altında sosyal yeterlik ve en iyi şekilde bireysel gelişmeyi sağlayan sosyal bir süreçtir (Uzunboylu ve Hürsen, 2011: 2). Genel manada eğitim dört amaca hizmet eder. Bireyi kültürlenmek, toplumsallaştırmak, üretken olmasını sağlamak ve bireyselleştirmek (Başaran, 1978: 13). Bireyin bireyselleşmesinde gizil güçlerin ortaya çıkarılması ve istenen doğrultuda dönüştürülmesi söz konusu olmaktadır. Bu değişimi bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlarda gerçekleştirmek mümkündür. Eğitim aracılığı ile kültürel değerler; müzik, resim, folklor, bilim, teknik spor vb. olarak ele alınabilir (Koruç ve Bayar, 1992). Bireyin toplumsallaşması ise, o toplumun yazılı olan veya olmayan kuralları, değerleri, içtenleştirmesi anlamına gelmektedir. Üretkenlik konusuna baktığımız zamanda, üretkenlik

kişinin kendi yetenek ve kabiliyetleri ve yetenekleri doğrultusunda makul bir iş sahibi olarak kendi geçimini sağlayabilmesi, içinde bulunduğu toplumun zenginliklerini koruyan ve toplumun kalkınmasında katkı sağlayan başarılı, sağlıklı, mutlu ve dengeli bir birey olmasıdır. Eğitimin amaçlarının içerisinde kişiyi ezber tercihlerden, başka bir ifadeyle, yapacağı tercihlere koşullandırmadan ziyade daha özgür daha akılcı tercihler yapmaya teşvik etmek olduğu genel bir kabul arz etmektedir. Dolayısıyla eğitim bireyi özgür kılma noktasında başat bir unsurdur (Öztürk, 1988: 77-78).

Genel olarak insan tanımının ana çerçevesi ‘İnsan akıl, ruh ve bedenden oluşan bir varlıktır’ şeklinde çizilmiştir (Platon, 1998: 18). Bu tanımdan yola çıkarak eğitim, aynı zamanda insanın iyi bir birey olmasının yanı sıra diğer yönleriyle bir bütün olarak ele alınmalıdır ve eğitim sistemi bu hizmet ve kendini gerçekleştirmiş bireyler yetiştirecek şekilde planlanmalıdır. Aksi takdirde sınırlı düzeyde eğitilmiş, bir meslek sahibi ve kendine yeten bir geliri bulunan fakat kendisini gerçekleştirememiş bir çok insan ortaya çıkmakta, bu durum ise eğitimin temel amacına hizmet etmemektedir. Dolayısıyla bu insanlar, başarılı görünümünün arka planında mutsuz ve düzensiz yaşantılarıyla topluma yeterince katkı sağlayamamaktadır (Öztürk, 1988: 77-78).

Maslow’a göre kendini gerçekleştirmiş bireylerdeki belli başlı özellikler şunlardır;

1. Gerçeği daha doğru, daha isabetli bir şekilde algırlar ve gerçekle olan ilişkileri daha uyumlu, daha dengelidir.
2. Kendilerini, diğer insanları ve doğayı olduğu gibi kabul ederler.
3. Davranışları kendiliğinden sade ve doğaldır.
4. Problem merkezlidirler.
5. Dış dünyayla fiziksel teması kesme-ayırılma-çekilme eğilimindedirler. Yalnız kalma ihtiyacı duyarlar.
6. Kültür ve çevreden bağımsız kalabilme, güçlü bir iradeye sahip olma özellikleri vardır
7. Her an hayatın kıymetini yeniden takdir ederler.
8. Şahıslararası ilişkilerinde çok içtendirler, ama yakın arkadaş çevresi söz konusuysa çok seçicidirler.
9. Demokrat bir özyapıları vardır.
10. Yaratıcıdır (Karapınar, 2006: 13-15).

Bütün bu özellikler insana önce kendini, daha sonra diğer insanları tanıyabilme, anlayabilme fırsatını verebileceği yoğun yaşantılar vasıtasıyla kazanılabilir (Kulaksızoğlu, 1991:165). Dolayısıyla spor bu anlamda en güzel örneklerden birini teşkil etmektedir. Çünkü spor ortamı içerisinde insan kendi yeteneklerini tanımayı, eşit şartlarda yarışmayı, yenilgiyi hazmedebilmeyi, başkalarını takdir edebilmeyi, kazandığı zaman mütevazı, kaybettiği zaman vakar olmayı, başkalarına yardım etmeyi, doğa ve zamanla yarışarak zamanını ve emeğini en uygun şekilde kullanmayı öğrenir. Başka bir ifade ile spor, insanı gerçek hayatta yaşanabilecek her türlü duruma karşı hazırlar. Bu anlamda spor insanı çok yönlü olarak hayata ve yaşama hazırlamayı amaç edinen çağdaş eğitimi sisteminin çok önemli bir aracıdır (Öztürk, 1988: 79).

Bununla birlikte bir eğitim aracı olarak sporu, eğitim ile ilişkilendirirken beden eğitimi kavramıyla düşünerek hareket etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Çünkü kavramsal anlamda birbirlerinden farklıdırlar. Ancak beden eğitimi ve spor birbirini tamamlayan bütünü parçaları gibidir. Çağdaş eğitim anlayışı içerisinde beden eğitimi ve spor birbirini tamamlayan olgulardır. Beden eğitimi bireyin büyüme, gelişme ve davranışlarını şekillendiren önemli bir eğitim alanıdır. Spor ise, başarıyı genişletme, yarışmada sürekli kazanma amacını güder. Beden eğitimi, bireyin beden ve ruh sağlığının gelişmesi için yapılan hareketlerin tümü olarak tanımlanırken, spor, bireyin beden ve ruh sağlığının geliştirilmesinin yanı sıra, belirli kurallara, rekabet ölçüleri içerisinde mücadele etme, yarışma ve kazanma amacını içermektedir (Yetim, 2010: 187).

Tarihsel süreçten bakıldığında en eski uygarlıklarda bile beden eğitimi ve sporun eğitimin ayrılmaz bir parçası olduğu bilinmektedir. Spor tarihinde hayranlık uyandıran Yunan Uygarlığı'nın gelişmesinin başlıca sebeplerinden birinin, yurttaşların canlı rekabet anlayışı olduğunda spor tarihçileri birleşmektedirler. O dönemde eğitimin iki temel ögesi jimnastik ve müziktir. Daha sonraları sık sık anlam ve mana değiştirecek olan jimnastik, o dönem bütün beden eğitimi çalışmalarını içine alıyordu (Gillet, 1985: 25). Tarihsel süreçte beden eğitimi ve sporun genel eğitim içerisindeki etkisi sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel değişim ve gelişmelere bağlı olarak değişik düzeylerde devam edegelmiştir. Sanayi devrimi ve devamındaki süreç ile bilgi ve teknolojinin hızlı gelişimi, toplumsal değişimleri beraberinde getirmiştir. Özellikle 20. yüzyılda beden eğitimi ve sporun toplumsal alanda etki ve fonksiyonları genişlemiştir (Yetim, 2010: 188). Yaşadığımız yüzyılda ise, endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçiş süreciyle birlikte yine buna bağlı teknolojik değişim ve

gelişimler her alanda olduğu gibi spor alanında da değişimlere neden olmuştur. Bu değişimin gelişim yönünde olabilmesi için kuşkusuz spor alanında bilgili ve tutarlı insan yetiştirmek gerekmektedir. Bu anlamda en önemli araçlardan birisi hiç şüphesiz beden eğitimi olacaktır. Her türlü sosyal başarının, bireyin zihinsel güç ve gayretine daha fazla bağlı bulunduğu düşünülen eğitim tamamen bir zihinsel süreç olarak algılanmaya başlanmıştır. Bedene önem gösterme ve zihni ihmal etme yerine, şimdi zihne rağbet gösterme ve bedene önem vermeme gibi bir yaşam tarzı hâkimdir. Ancak bu durumların her ikisi de kesinlikle yanlıştır. Eğitim tamamen zihinsel bir şekle bürünmemeli hem beden hem zihnin gelişmesi gerektiği gerçeğini anlamalıyız (Spencer, 2013: 168).

Yukarıdaki bilgilerin yanı sıra, Türkiye’de spor ve eğitim konusuna da kısaca değinmekte fayda görülmektedir. Öncelikle Türk Milli Eğitim Temel Kanunu’na göre eğitim ve öğretimin genel amcalarından birisi de ‘beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmek’ tir (Arslan, 1993: 16). Türkiye’de eğitim sisteminin mevcut programlarının her birinde beden eğitimi ve spor dersi yer almaktadır. Bu dersin gayesi de Türk milli eğitiminin amaçlarına hizmet etmektir. Fiziksel, ruhsal ve sosyal anlamda dengeli bireylerin yetişmesini sağlamaktır. Sporun eğitimdeki yeri açısından konuya farklı bir açıdan bakıldığında aynı zamanda beden eğitimi ve spor, psikolojik problemlerin önlenmesi veya psikolojik sorunların azaltılması anlamında âdete bir rehabilite görevi görür. Stres, kaygı ve öfke durumu ile baş edebilmek için rahatlamayı sağlayan serotonin hormonu salgılamada sporun etkisi düşünüldüğünde, Türkiye’de sürekli değişen sınav sistemleri ve buna bağlı olarak öğrencilerdeki en önemli sorunlardan olan sınav kaygısının azalmasında önemli ölçüde katkı sağlayacağı şüphesizdir. Yine çoklu zekâ kuramına göre, sportif faaliyetler ya da sportif çalışmalar, akademik başarısı düşük öğrencilere dikkat ve algılamaları geliştirici etkileri ile destek sağlayabilir. Bununla birlikte sporun oyun kısmı kullanılarak; öğrencilerde sorumluluk duygusu, zamanı etkin ve verimli kullanma, disiplin gibi konularda farkındalık sağlayabilir (Karagün, 2012).

2.3.2. Spor ve siyaset

Zaman zaman politika kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılan siyaset (İnce, 2016). kavramına, tarihsel süreçten günümüze çeşitli karşılıklar verilmiştir (Şahin, 2011: 6). Bu karşılıklara baktığımız zaman *'Yaşayan insanlar arasında bir mücadele ve çatışma hali'* (Akyüz, 2009), olarak ifade edildiği gibi, *'Çatışmaları çözüme kavuşturma süreci'* olarakta ifade edilmektedir (İnce, 2016). Bu iki farklı yaklaşıma rağmen aslında siyaset tek bir gerçekliği ifade eder. Ünlü siyaset bilimcisi Duverger'in de ifade ettiği gibi, siyaset gerçekte hem bir çatışma hem de bir iktidar kavgasıdır (Şahin, 2011: 7). Ancak nasıl ifade edilirse edilsin genel manada siyasetin temel gayesi kendine has dil, üslup ve argümanlar ile insanları etkilemek ve onları kendi saflarına çekmeye çalışmaktır (İnce, 2016). Diğer taraftan bazı düşünürler siyasetin sadece insanlar arasındaki çatışma ve iktidar kavramıyla sınırlı olmadığını ifade etmişlerdir. Bu düşünürlere göre, siyasetin gayesi öncelikle toplumda bütünlüğü sağlamak, özel çıkarlara karşı koyarak genel yararı ve insanların ortak iyiliğini gerçekleştirmek olmalıdır (Şahin, 2011: 6).

İnsanlar sadece toplum içerisinde yaşayabilen varlıklardır. Yunanlı düşünür Aristoteles, toplum dışında yaşayabilen kişilerin ya 'Tanrı' ya da 'ucube' olmaları gerektiğini söylemiştir. Toplum içerisinde bir arada yaşamı devam ettirmek, herkesi ilgilendiren, bir arada olmayı zaruri kılan, ortak kuralları, değerleri ve ortak karar alma mekanizmalarını gerekli kılar. İşte siyaset en geniş anlamıyla bu ortak kurallar ve karar alma mekanizmaları ile ilgilendirir. İnsan hayatı var oldukça, başka bir ifadeyle toplumsal yaşam sürdükçe hayatın devamını mümkün kılacak ortak kurallar ve ortak sorunlar hakkında karar alma süreci de mutlaka olacaktır. Dolayısıyla siyaset olmaksızın bir toplumsal hayat kurgulamak mümkün değildir. Siyaset biliminin temel kavramları iktidar, devlet, egemenlik ve meşruiyettir. İktidar kavramı iktidara sahip olan ile iktidara tabi olan arasındaki ilişkiyi ifade eder. Weber'e göre; iktidar, bir kimsenin kendi isteğini bu talebe yönelik muhalefetin varlığına rağmen yaptırabilme gücünü ifade eder (Weber, 1970: 181, akt. Demirel, 2012: 113). Devlet başka bir ifadeyle siyasal iktidar, belirli bir coğrafya üzerinde iktidarı tekeline almış bir kurum olarak ifade edilir. Devlet, ulusun egemenliğinin somut tezahürü olarak görülür. Egemen olma iddiasında olan devlet bölünmez devredilemez bir güçtür. Günümüz modern devletlerinde dini-geleneksel meşrulaştırma biçimleri etkisini yitirmiş ve onun yerini Max Weber'in yasal-akılcı olarak nitelendirdiği (bürokrasinin modern hayatın sürekliliği için ne kadar merkezi olduğunu vurgulayan) meşrulaştırma biçimleri ağırlık

kazanmıştır. Bir başka kavram olan egemenlik kavramı, hukuki anlamda ülke sınırları içerisinde hâkim olan kendisi dışında sınırlama kabul etmeyen, herkesi bağlayan kararlar alan en üstün gücün devlet olduğunu ifade eder. Son olarak meşrulaştırmak kavramı ise, iktidara itaat etmeyi normal, olağan, olması gereken bir eylem olarak gösterebilmek demektir ancak bununla birlikte ifade edilmesi gereken bir diğer husus daha vardır. O da, bir siyasal iktidar kendisini ne kadar çok meşrulaştırırsa o ölçüde az zor kullanır. Bir siyasal iktidarın meşruiyeti ne kadar az ise o kadar çok zor kullanmaya başvuracaktır (Demirel, 2012: 113-114).

Yukarıdaki açıklamaların ışığı altında genel bir ifadeyle siyaset; toplumun tümünü ilgilendiren veya toplumu oluşturan birimler arasındaki ilişkileri düzenleyen faaliyetlerin tümüdür. Toplum oluşturan birimlerden birisi de spordur. Dolayısıyla siyaset ve spor kurumları arasında da bir ilişki mevcuttur. Toplumun ideoloji üreten tüm kurumları arasında bir ilişki mevcuttur. Bu kurumlar toplumdaki iktidar örgütlenmesinin parçaları olarak ortak duyunun gelişimine katkı sağlarlar. Dünyanın her yerinde geniş kitleleri etkisi altına alabilme gücüne sahip olan sportif faaliyetler özellikle büyük organizasyonlar (Olimpiyat Oyunları, Dünya Futbol Şampiyonası, Şampiyonlar Ligi, UEFA Avrupa Ligi gibi) toplumsal alanda ortak hislerin ve ortak birlikteliğin yaratılmasında oldukça etkilidirler. Uluslararası futbol müsabakaları zaman zaman birbirine diplomatik açıdan karşı ülkeleri bir araya getirmek suretiyle ulusal kimlik ve beraberliğe vurgu yapmaktadır (Talimciler, 2010: 45).

Spor, içinde yaşadığı toplumun ayırt edici bir özelliğidir. Toplumdan ve toplumsal ilişkilerden son derece etkilenen bağımlı bir alandır. *‘Spor yönetimi gibi, ideolojisi de sporun içinde yapıldığı toplumun koşul, özellik ve çelişkilerine aşırı duyarlı bir yansıtıcıdır. Sporun simgelerden en çok ve en kolay yararlanan toplum kesimlerinden birisidir’* (Fişek, 1983, Akt. Talimciler, 2010: 45). Bu bağlamda spor, öncelikle siyasal ideoloji tarafından kendi iktidarının meşruiyeti için kullanılarak bir propaganda haline gelmiştir. Hitler Almanya’sı, Franco İspanya’sı ve Salazar’ın Portekiz’i bunun birer örnekleridir. Sporun özelliklede futbolun, Latin Amerika ülkelerinde iktidarı ele geçiren askeri iktidarların sıklıkla kullandığı sosyal manipülasyon alanlarından biri olması bilinmektedir. 1978’ de Arjantin’in ev sahipliği yaptığı Dünya Kupası organizasyonunun, Arjantin’ de yapılan askeri darbenin etkilerinin hafifletilmesi başka bir ifadeyle

unutturulmaya çalışılması ve ayrıca askeri iktidarın kamuoyundaki imajının düzeltilmesi amacına hizmet etmiştir. Bir nevi bu organizasyon kullanılmıştır (Talinçiler, 2010: 45).

1998 yılında Fransa’da yapılan Dünya Kupası Futbol Finalleri’nde, İran milli futbol takımının ABD’yi 1-0 yenmesi ile birlikte İran’da ulusal bayram ilan edilmiştir. Hatta o maçta golü atan futbolcu Bagheri, İran tarafından askerlik görevinden muaf tutulmuştur. Spor özellikle futbol, verilen örneklerde de anlaşılacağı üzere dünyadaki ulusal devletlerin uluslararası ilişkilerde çözemediği ekonomik, askeri ve diplomatik mücadelelerin bir başka alanda olduğu gibi devam etmesine yarayan bir argüman olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda futbol ile güncel politik söylem arasında doğrudan bir bağlantı kurularak yeşil sahalarda görevini icra eden 22 insan çoğu zaman sporcu kimliklerinden ve sportif oyun alanından uzaklaşarak ulusal kimliklerinin bir taşıyıcısı ve mevcut olan politik söylemin bir aracı olabilmektedir. Futbol bu özelliği ile sadece uluslararası arenada değil, kendi iç politik gelişmede de işlevsel olabilmektedir. Örneğin, 20. yüzyılın en uzun diktatörlüğünün görüldüğü Salazar’ın Portekiz’inde, diktatörlük süresinin gerekçesini 3F formülü ile bağdaştırması (Fiesta, Fado, Futbol) bir tesadüf değildir (Gökdemir, 1999).

Aktüel örneklerle devam edecek olursak, İspanya’da Katalonya özerk bölgesinde yapılan bağımsızlık referandumu, Katalan milliyetçiliğinin bir sembolü olarak etnik bir kimliği yansıtan Barcelona’ya pahalıya mal olmuştur. Referandum günü ülkede çıkan olaylar nedeniyle La Liga’nın 7. haftasında konuk ettiği Las Palmas karşılaşmasını seyircisiz oynama kararı alan Barcelona Kulübü’nün yaklaşık 99 bin seyirci kapasitene sahip olan ve her maçta hınca hınç dolan Camp Nou’ya seyirci almaması Katalan ekibini, bilet geliri ve etkinliklerden mahsur bırakmıştır. Boş tribünler önünde oynanan maçı 3-0 kazanmış ancak kulüp 3.4 milyon Euro kaybetmiştir (Ntvspor.net). Bununla birlikte Barcelonalı futbolcu Pique, seçimler sürecinde katalan olduğunu söyleyip bağımsızlık girişimlerini savunurken gözyaşları dökmüştür. Ayrıca Pique “*İspanya kimlik kartım ve pasaportum olduğu ve iyi futbol oynadığım sürece milli takıma gideceğimi düşünüyorum. Her zamanki gibi terimin son damlasına kadar sahada mücadele edeceğim. Milli takımda oynamak bir vatanseverlik meselesi değil, sadece gidip en iyisini vermek gerekiyor*” demiştir (Avrupa Sabah İnternet Gazetesi).

Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan spor-siyaset ilişkisi konusunda ülkemize yöneldiğimiz zaman ise, spor özellikle de futbol çoğu zaman bir politik söylem aracı olarak kullanılmıştır. Örneğin; 2002 Dünya Kupası'nda yarı finale yükselen Türk Milli Futbol Takımımızı kutlayan Devlet Bahçeli bu başarının '*Ülkenin XXI. yüzyılda amaçlarına ulaşacağını gösteren birlik ve beraberlik anlayışının en güzel işaretlerinden biri olduğunu*' söylemiştir. Yine o dönemde CNN Türk, Türk milli futbol takımının bu başarısının Kürtler arasında da olağanüstü bir heyecan ve coşku yarattığını ifade etmiştir. Dünya Kupası organizasyonu vasıtasıyla aynı ülke sınırları içerisinde yaşayan insanlar etnik bölünmelerin söz konusu olmadığı türdeş bir toplum oluşturabilmiştir. 2002 Dünya Kupası'nda Brezilya-Türkiye arasında oynanan müsabakada CNN Türk kameralarını büyük ölçüde Kürt nüfusunun yaşadığı Diyarbakır'a çevirmişti. Maç esnasında bu şehirde olağanüstü coşku ve heyecan gözlenmiştir. Türk Milli Futbol Takımı'nın attığı her golden sonra sevinç çığlıkları, Brezilya'nın galibiyetinden sonra ise gözyaşları şehre hâkim olmuştur. Şehir boşalmış ve insanlar maçı izlemek için evlerine kapanmıştır. Bu bağlamda futbol, Türk Milli Takımı'na destek aracılığı ile Kürtlerin kendilerini tamamen Türk hissetmeleri anlamında büyük etki sağlamıştır. Türk Milli Takımı'nın bu başarısı onlara bir ulusal gurur gösterme olanağı sağlamıştır (Boniface, 2007: 66).

Başka bir örnek ise, bilindiği üzere Türk futbol hayatında İstanbul egemenliği uzun zaman kırılmamıştır. Cumhuriyet döneminde Anadolu'dan Göztepe, Eskişehir gibi zaman zaman bazı kulüplerde kıpırdanmalar görünse bile 70'li yıllarda Trabzonspor'un kuruluşuna kadar, belirgin bir hareketlilik yaşanmamıştır. Bu durum 12 Eylül askeri darbesinden sonra devlet düzeyinde gündeme gelip ele alınmış ve başkent'in o zamanın birinci liginde bir temsilcisi olmaması nedeniyle olumsuz bir durum olarak değerlendirilerek 2.Lig' de mücadele eden Ankaragücü'nün Türkiye Kupası'nı kazanmasının da etkisiyle paşa tasarrufu ile 1.Lig'e çıkarılmıştır. Ayrıca Türkiye'de resmi devlet kurumları birer futbol takımı kurarak, ülkenin merkeziyetçi ve bürokratik yapısı bu kulüplere de aynen yansımıştır (Ptt, Köy Hizmetleri, DSİ gibi). Böylelikle bu kamu kuruluşları futbolun kitleselleşmesinde büyük rol oynamışlardır (Gökdemir, 1999).

Sonuç olarak şunu vurgulamak gerekir ki, spor ve siyaset arasında çok boyutlu bir ilişki mevcuttur. Zaman zaman mevcut siyasal iktidarın meşrulaştırılmasında bir araç olarak kullanılan spor, zaman zaman ise mevcut siyasal iktidarı uyarıcı nitelikte olabilir. Son

zamanlarda Türkiye’de stadyumlarda İzmir marşının yüksek sesle söylenmesi başka türlü nasıl açıklanabilir?

2.3.3. Spor ve ekonomi

İnsanlığın varlığını sürdürebilmesi, toplumların oluşumu ve gelişimi için gerekli en temel kurumlardan birisi de ekonomidir. İnsanlar var olduğu sürece çeşitli maddi varlığa ihtiyaç duyacaklardır (Güneş, 2010: 151). Klasik manada insani ihtiyaçların sınırsız olması ancak gereksinimleri karşılayacak kaynakların kısıtlı olması, mevcut kaynaklarla ihtiyaçların mümkün olduğunca karşılanabilecek bir şekilde karar verilmesi gerekli kılmaktadır. Kıt kaynakların alternatif kullanımına karar verilmesi aşaması rasyonel prensibe göre gerçekleşmektedir. Ekonomik prensibe göre ise; yapılan bir harcamayla mümkün olan en maksimum verimin elde edilmesini, ya da mevcut verimin daha az malzeme kullanmak suretiyle elde edilmesini öngörmektedir (Cerrahoğlu, 2016). Küreselleşme ile birlikte başlayan yenedünya düzeni, yeni yönetim ve yeni ekonomik sistem, küreselleşen dünyada sosyal ve ekonomik yapıları değiştirmiş ve farklı ülkelerin üretim ve pazarları adeta ortak hale gelmiştir ve küresel ölçekte ekonomik yapı toplumların temel kurumu halini almıştır (Batmaz ve ark, 2016).

1980 sonrası tüm dünyada yaşanan siyasal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak spor hem örgütlenmiş hem de kitleler üzerinde çeşitli etkilere yol açmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin rekabet, üreticilik, serbest değişim ve verimlilik gibi kriterlerinin geçerli olduğu neo-liberal ekonomi politikası dünyanın her yerinde uygulanmaya başlamıştır. Toplumsal hayatın her alanına etki eden küreselleşme olgusu, dünyayı tek bir ekonomik sistem üzere kurgulamış, spor alanı da medya ve reklamcılık sektörlerinin desteği ile bu süreçten fazlasıyla etkilenmiştir. Bununla birlikte tüm dünyayı evlerin içerisine sığdıran televizyon ile spor (özellikle futbol) birlikteliğinin kurulmasında ‘profesyonellik’ anlayışının oldukça büyük etkisi olduğunu söyleyebiliriz (Talismciler, 2012).

Kapitalist toplumsal yapının bütün özelliklerini bünyesinde barındıran profesyonel spor, sportif etkinlikleri ve faaliyetleri doğasında bulunan oyun olma özelliğinden çıkartıp, adeta ekonomik düzeyde işleyen bir mekanizma haline dönüştürmüştür. Bunun neticesinde kapitalist değerler diğer toplumsal alanlarda olduğu gibi spor alanına da hâkim olmuş ve spora yeni bir boyut kazandırarak biçimlendirmiştir. Böylelikle üstünlük sağlama ve başarı

elde etme kültürü ve arzusu doğmuş ve bu kültür sportif değerın önüne geçerek onun yerini almıştır. Bahsettiğimiz bu yeni dönemin en belirgin özelliği, toplumsal hayatın her alanını kâr amaçlı bir biçimde kurgulayarak medya vasıtasıyla onu metalaştırmasıdır. Bu bağlamda profesyonel sporcular artık sadece spor alanlarında yapmış oldukları ya da yapamadıklarıyla değil, aynı zamanda hayatlarının diğer aşamalarında medyaya konu olmakta ve böylece bir rol model oluşturmaktadırlar, önceki dönemlerde sporcuların sergiledikleri performans başat unsur iken bu yeni dönem içinde en az performansları kadar, onların imajları, kılık kıyafetleri kısaca onlara ait tüm yaşam stilleri de etkili olmaktadır. Böylesi önemli bir alanının üyeleri olan sporcular büyük şöhretlere ulaşmakta ve onlar üzerinden yaratılan imajlar, reklam ve sponsorluk gibi etkenlerle tüketim toplumu ideolojisinin spor aracılığı ile yaygınlaştırılmasına katkı sağlamaktadır (Talimciler, 2012).

Buraya kadar bahsettiğimiz kısım spor ve ekonomi ilişkisi kapsamında profesyonel sporun ekonomi ile olan ilişkisinin çeşitli yönlerini izah etmektedir. Bunun yanı sıra, kitlesel spor denilen ve her kesimden insanın çeşitli boyutlarda ilgi duydukları bir toplumsal alan olarak sporu başka bir boyutta ele almamız gerekmektedir. Günümüz dünyasında artık bir fenomen haline gelen spor, organize edilen etkinlikler ve bu etkinliklerin ekonomik girdileri (malzeme, araç-gereç, tesis, bilet giderleri) bağlamında değerlendirildiği zaman çok ciddi anlamda ekonomide bir yer edinmektedir. Örneğin ABD’ de savunma sanayinden sonra ülke ekonomisinin diğer büyük gücü olduğu bazı araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir. Modern ülkelerde spor, çağdaş toplumsal hayatın ayırt edici bir özelliği olarak insan hayatının önemli bir parçası, bir tutkusu haline gelmiştir. Böylece insanlar gündelik hayatlarında sağlıklı yaşam için spora vakit ayırmakta ve harcamalar yapmaktadırlar. Bu nedenlerle ülke ekonomilerinde büyük güç olmalarına şaşırmmamak gerekir (Doğu, 2012).

2.3.4. Spor ve aile

Aile, insan türünü üretmek ve devam ettirmek gibi bir özelliğe sahip olduğu için, bütün toplumlarda diğer toplumsal kurumların işleyebilmesine katkı sağlayan bir müessesedir. Dolayısıyla aile, tüm toplumsal kurumların kaynağıdır. Ayrıca ailenin, toplumda temel bir kurum olmasının bir başka sebebi de bireyin sosyalleşmesinde çok önemli bir görev üstlenmesinden kaynaklanmaktadır (Güven ve Öncü, 2006). Bireyin kişilik kazanması ve toplumsal değerlerin ve toplumun sahip olduğu kültürün özümsemesi gibi misyonunun

dışında aynı zamanda aile, bireye psikolojik açıdan da güvence sağlar. Bununla birlikte dış dünya ile uyum sağlayabilmesi için aile faktörünün desteği oldukça önemlidir. Doğumdan itibaren çocuğun okul dönemine kadar öncelikle aile üyeleri ile ilişki içerisinde bulunması, her eylemi onları taklit ederek öğrenmesi, konuşması, yemek yeme alışkanlığından, okuma alışkanlığı, müzik, sinema ve spora ilgi duymasına kadar tüm ilgileri aile içerisinde şekillenir (Öztürk, 1998: 61).

Beden eğitimi ve spor dünyasını tanıma anlamında çocuğu yönlendiren ilk birim ailedir. Çocukların sportif etkinliklere katılması ve bedensel faaliyetlerin onlar için cazip hale gelmesinde ebeveynler büyük ölçüde etkilidirler (Güven ve Öncü, 2006). Fiziksel aktivite konusunda ailenin bilgi düzeyinin yetersiz olması ve sağlık ve egzersiz ilişkisinin yeterince anlaşılabilmesi gibi durumlar beraberinde başta obezite gibi çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla çocuklar bu durumdan olumsuz etkilenebilmektedir. Halbuki çocukların yeme-içme alışkanlıklarının sağlıklı bir hale getirilmesi ve onları bedensel etkinliklere yönlendirmek sağlıklı bir neslin gelişmesini sağlayacaktır. Sporun fiziksel gelişimdeki etkisinin yanı sıra psiko-sosyal gelişim ve kişilik üzerine olan etkisi de oldukça önem arz etmektedir. Çocukların sosyalleşmesinde oyun, spor ve diğer fiziksel aktiviteler önemli roller oynamaktadırlar. Bu faaliyetler aracılığı ile çocuklara iyi bir yurttaş, iyi arkadaş, sorumluluk sahibi olma, birlikte çalışma ve liderlik gibi rollerin kazandırılması sağlanabilir (Küçük, 2012).

Ülkemizde ailelerin çocuklarını spora yönlendirmelerinin yetersiz olması noktasında bazı sebepler mevcuttur. Bunlar başta akademik kaygılar olmak üzere, sakatlık kaygısı, sosyo-ekonomik durum, cinsiyet gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ancak geçmişe oranla günümüzde ailelerin spora daha olumlu baktığını ve bu nedenlerle toplumda çeşitli alanlarda ailelerin spora ilgisinin daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Akademik başarıyı olumsuz etkilediğini düşünen ailelerin sayısı oldukça fazla olmakla birlikte, çeşitli sportif kurslara çocukların daha fazla katıldığı gözlenmektedir.

Spor alışkanlığının çocuklara kazandırılmasında aile faktörü öneminin bilincinde olan batılı ülkeler, bu durumu göz önüne almak suretiyle beden eğitimi ve spor politikalarını şekillendirmişlerdir. Ülkemizde ise, spor ve aile temalı araştırmaların sayısı son zamanlarda artmış olsa da sayıca yetersiz durumdadır. Ailelerin çocuklarını beden eğitimi ve spora yönlendirmesine yönelik olumsuz düşüncelerini değiştirmek amacıyla öncelikli

olarak ebeveynlere beden eğitimi ve spor bilincinin ve öneminin izah edilmesi ve yeterince kavratılması gerekmektedir (Güven ve Öncü, 2006).

2.3.5. Spor ve din

Sporun ilişki içerisinde olduğu bir başka toplumsal kurum da din kurumudur. Spor ve din, kökleri insanlık tarihi kadar eski iki olgudur. Kökeninde dinsel bir yan bulunduğu ve doğasında manevi olduğu düşünülen sporun tarih boyunca din ile değişen bir ilişkisi olmuştur. Başka bir ifadeyle yeryüzünde insanın var olması ile birlikte başlayan inanç dünyası ile aynı şekilde insanın hareket etmek zorunda olan bir varlık olması, öyle veya böyle tarihin her döneminde spor ve dinin bir ilişki içerisinde olmasını kaçınılmaz kılmıştır. Dolayısıyla spor, insanoğlunun davranış ve kendini ifade etme biçimlerinden din ile doğrudan bir ilişki içerisinde (Talimciler, 2012). Bu ilişki zaman zaman din ile spor arasında bir birliktelik hatta birlikteliğin ötesinde birbirlerinden referans ve meşruiyet sağlayan boyutlara ulaşırken, bazı zamanlarda ise spor ve din arasındaki ilişki karşıtlık yaratmıştır. İnsanlık tarihi boyunca spor ve dinin çeşitlilik gösteren bir ilişki serüveni olmuştur. Ancak genel anlamda bu iki alanın da ortak özelliği insanı daha mutlu kılmak suretiyle onun daha insanca yaşamasına katkı sağlamaktır (Tükenmez, 2009: 230).

Spor, toplumsal yaşam içerisine kök salarak kültürün üretilmesinde ve kültürün yaygınlaşmasında etkin bir alan olarak, egemen ideolojilerin üretilme aşamasında ve toplumsal kabulün sağlanmasında kullanılan bir sistemdir (Talimciler, 2012). Aynı şekilde din de, toplumsal yaşam içerisinde önemli yer tutan inançlar ve sosyal yaşamla ilgili bir takım kurallar koyarak, toplum üyelerinin bir arada yaşamasına, sosyal hayatı düzenlemesi gibi toplumsal yapı üzerinde etkili olma (Güneş, 2014) özellikleriyle spor ve din toplumda benzer fonksiyonlara sahiptir diyebiliriz.

Yukarıdaki bilgilerin yanı sıra spor ve din arasında, karakter oluşumu, disiplin, fiziksel zindelik, sürekli pratik, zihinsel zindelik, adalet, kurallara göre oynamak, milliyetçilik gibi çeşitli benzer özellikler vardır. Modern dünyada sporun rolüne verilen olağanüstü önem, onu kutsallara benzer hale getirdiği söylenebilir. Spor ve din, ritüeller ve halka açık etkinlikler olması yoluyla güçlü kolektif duygular oluşturur (Jona, Okou, 2013).

Williams (2014)'a göre Spor, tüm toplumlarda giderek büyüyen bir fenomen olmakla birlikte dünyadaki yaygın kültür geleneklerinden biridir. Öte yandan din, daima dünyada yaygınlaşmış ve dünyanın temelini oluşturan faktörlerden biri olmuştur. Toplumlar spor, dini inanç biçiminde olmak üzere şekillendirilmiştir. Dini yapılarda görülen geleneksel tezahürler, stadyumlarda görülenlerle karşılaştırılabilir hale gelmiştir. Spor olaylarının öncesinde, olaylar sırasında ve sonrasında şahit olduğumuz aşırı hayranlık durumu, ritüeller ve resmi prosedürler, dini amaçlarla yapılanlara benzemektedir (William, 2014: 4).

İnsanlar genellikle spor hakkında konuşurken din hakkında düşünmezler. Başka bir ifadeyle ilk bakışta spor ve din birbirleriyle alakasız görünebilir (Fernandez and Cruz, 2014). Ancak bu iki sistem hiçbir zaman birbirine son yıllarda oldukları kadar bağlı olmamışlardır. Normalde eğlenceyi, rekabeti, harareti ve bazı durumlarda şiddeti içeren bir yapıya sahip olan sporun, genellikle şeffaf, saygın ve kutsal bir doğası olan din ile bağlanması ilk etapta akla gelmeyebilir. Birçok kişi, geleneksel dinde kiliseye, sinagoga veya camiye katılımı, kişinin spor salonunda veya spor salonuna olan katılımıyla ilişkilendiremez. Yine birçoğu dinde yapılan ritüelleri sporla yapılan ritüellerle ilişkilendirmez, ancak "kamusal alanda din ve spor ritüelleri arasında çok sayıda benzer kimlik örnek mevcuttur" (Hoffman, 1992: 49). Her iki sistem arasında birçok karşılaştırma yapılabilir.

Coakley (2007) yaptığı araştırmasında din ile spor arasındaki aşağıdaki benzerlikleri tespit etmiştir:

- a) Her ikisinin de ortak topluluklar ve özel etkinlikler için yerleri veya binaları vardır. Çoğu spor etkinliğinde, taraftarların düzenli olarak planlanan oyunlara veya yarışmalara katıldığı stadyumlar ve arenalar bulunur ve çoğu din de müminler düzenli olarak planlanan hizmetlere katılmak için kiliseler ve tapınaklara sahiptir.
- b) Her ikisi de beden, zihin ve ruhta mükemmellik için benzer bir arayış içinde ortaya çıkar. Spor fiziksel eğitim ve gelişim için disiplini vurgulamaktadır ve dinler de manevi gelişme için fiziksel kontrol ve zihinsel disiplini vurgulamaktadır.
- c) Her ikisi de yapısal örgütler ve hiyerarşik otorite sistemleri ile kontrol edilir. Spor, komiserler, atletik yönetmenler ve antrenörlere sahiptir ve dinlerin piskopos, papaz, rahip ve hahamları vardır.

- d) Her ikisinde de yaygın olarak paylaşılan değerleri kutlayan etkinlikler var. Spor, rekabeti, zorlu çalışmayı ve başarıyı kutlamak için oyunlar ve yarışmalara sahiptir ve dinlerin taahhüdünü, cemaatini ve kurtuluşu kutlamak için törenler ve ayinleri vardır.
- e) Her ikisinin de büyük olaylar öncesinde, sırasında ve sonrasında ritüelleri vardır. Sporlar, başlangıç törenleri, milli marşları, yarı zamanlı yorumlamaları, beşlikleri, bando geçitleri ve elle çalkalanan oyunları; dinlerin ise vaftizleri, açılış ilahileri, düzenli vaazlar, ellerin kullanımı ve tören alayları vardır.
- f) Her ikisinde de başarıları hakkında destanlaşmış kahramanları ve efsaneleri vardır. Spor kahramanları, spor gazetecileri, antrenörler ve taraftarlar tarafından defalarca anlatılan öykülerle "şöhretlerin övgülerine" uygun olarak seçilir, ve din kahramanları, dini yazarlar, dini yetkililer ve inananlar tarafından defalarca anlatılan hikayeler ile kutsanırlar.
- g) Her ikisi de yoğun duygular uyandırır ve insanların hayatlarına anlam kazandırır. Spor oyunculara ve taraftarlara insan potansiyelini düşünmeye ilham verir ve dinler ilahiyatçılara ve inançlı kişilere varoluşun anlamını düşünmeye ilham verir.
- h) Her ikisi de önemli sosyal, siyasi ve ekonomik konulardan dikkatleri uzaklaştırmak ve böylece kitlelerin "afyonu" haline gelmek için kullanılabilir. Spor, atletizm sembolleri, puanlar ve şampiyonalara, dinler ise insan yaşamlarının maddi koşullarını etkileyen hâlihazırdaki sorunlardan çok doğaüstü ile olan ilişkiye odaklanır.

Ayrıca sporun din tarafından, dinin ise spor tarafından "kullanıldığı" durumu ortaktır. Örneğin, dini kiliseler, dini liderler, kiliseye bağlı kolejler ve üniversiteler ve spor merkezli çeşitli dini organizasyonlar aracılığıyla sporu kullandıkları bilinmektedir. Spor faaliyetlerinin katılımının genellikle kiliseyle araları olmayan kişilerin ilgisini çekmede bir aracı olabileceğini bazı çalışmalar ifade etmektedir. Ayrıca, kiliseler, ticari eğlenceler yerine daha az arzu edilen ortamlar için alternatif oluşturabilecek, ayrıca spor ve eğlence için de olumlu bir ortam oluşturan faaliyetler sağlamıştır. Dünyanın bazı yerlerinde, kiliseler ve spor arasındaki ilişki, muhalefetten tam tersi bir yöne ilerleyerek benimsenme yoluna gitmişlerdir (Jona, Okou, 2013).

Sporun dine göre daha önce belirtilen kullanımlarına ek olarak, sporun dini kullandığı çeşitli yollar da vardır. Dinin, antrenörler ve sporcuların stresli durumlarla başa çıkmasına yardımcı olmak için kullanılabilmesi belirtilmektedir. Örneğin dini uygulamalar, pratik ve atletik tekniklerin yanında antrenörler tarafından sıklıkla uygulanmaktadır. Özellikle dua,

mesleki spor, üniversite sporu, okullar arası spor ve hatta gençlik sporları süresince bir aktivite olarak yapıla gelmiştir. Eitzen ve Sage'ye göre (1997) "*dua belki de dini metodlardan antrenörler ve atletler tarafından en çok kullanılanıdır*". Dua için sıklıkla tartışılan konulara örnek olarak, rekabet, iyi performans ve hatta zafer için edilen duadan bahsedebiliriz. Duanın kullanımı çeşitli bağlamlarda da gerçekleşmiştir. Bazı kişiler dua ve ibadeti birlik ve bütünlük kurmak için bir araç olarak görürler. Diğerleri dua ve ibadeti daha çok ritüel olarak görebilirler. İsa'nın öğretilerinin ekip ritüeli şeklinde okutulması bunun bir örneği olarak görülebilir. Duanın kullanımı için bir başka örnek de, sporun bir parçası olan belirsizliklerin üstesinden gelme durumudur. Ayrıca bazıları duayı, Tanrı'nın müdahalesini ortaya çıkarmak için bir araç olarak kullanırlar (Eitzen and Sage, 1997: 163). Bu nedenle, spor ile din bir açıdan benzerdir, çünkü hem spor hem de dinlerin benzer özellikleri vardır ve benzer sonuçlar üretirler (Jona, Okou, 2013).

Yukarıdaki bilgiler ışığında, spor ve din alanının içerisinde bulunduğumuz yüzyılda yakınlaşmakta olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin; Dünyanın en kitlesel organizasyonu olarak bilinen Modern Olimpiyat Oyunları'nda tüm katılımcıların en iyi şartlarda yarışabilmeleri için düzenlemeler mevcuttur. Olimpik köylerde katılımcıların dini inanç ve dini pratiklerini yerine getirebilecekleri mabetlere de yer verilmektedir. Bu kutsal mekânlarda sporculara, teknik ekibe ve seyircilere yardımcı olmak için din adamları görevlendirilmektedir. 2012 Londra Olimpiyat Oyunları'nda bu gaye ile her dini inanışa yönelik 193 ibadet merkezi oluşturulmuştur (Talimciler, 2012).

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında Alman filozof Karl Marx, Hegel'in Tüze Felsefesi adlı eserine olan eleştirisinde "*Din, kitlelerin afyonudur.*" demişti. 150 yıl sonra, 21. yüzyılın başında "*Spor, kitlelerin afyonudur*". ifadesi söylenebilir mi? Bu benzetme bugün birçok psikolog ve sosyolog tarafından iddia edilmiş durumdadır. Afyon, fiziksel olarak uyuşturucu bağımlılığı yaparlar, ancak aynı zamanda tıbbın acılarını hafifletmek için kullanılırlar ve hatta hayat kurtarıcı etkileri vardır. Afyon, ağrının hafifletilmesinde, özellikle şiddetli ağrıda en etkili ilaçtır. Sporun fiziksel bir bağımlılık etkisi olmasa da, psikolojik olarak bağımlılık oluşturabilir. Spor toplumlarda bir saplantı haline gelmiş ve bu nedenle onun bir afyon olduğunu ima etmek mantıksız olmayacaktır. Spor, dikkatleri günlük yaşamın baskılarından ve mücadelelerinden alarak, oyunun keyfi ve keyfine kaydırmak suretiyle kişilerin günlük yaşam stresini azaltabilir. Yine de, son yıllarda birkaç bilim adamı, sporun dinî bağımlılığın bir çeşidi haline geldiğine inanarak sporu din ile

kıyaslamıştır. İbadet, dua, cemaat, törenler ve ayinler aslen dini ifadeleridir; Ancak tüm dünyada bu ifadelerin sporla ilgili kullanıldığını da görüyoruz. Günümüzde sporda gördüğümüz ruhun ve heyecanın, faaliyetlerin ve ritüellerin dininki ile paralellik gösterdiği hiç de şaşırtıcı olmamaktadır. Din ve spor arasındaki paralelliği toplumsal bir perspektifle değerlendirip keşfedildiği ve geleneksel dinin tezahürünün birçoğunun artık sporda da görüldüğünü ifade edilmektedir (William, 2014: 5-6).

Bununla birlikte, din ile dünya arasında veya din ile genel hayat arasında belirli zamanlarda ortaya çıkabilecek ihtilafların olabirliğidir. Örneğin, bir toplumda siyaset ile hukuk kurumları arasında zaman zaman ihtilaflar çıkabildiği gibi, din de toplumsal sektörlerden biriyle ihtilafa girebilir. Dinde de diğer sosyal organizasyonlarda olduğu gibi, kendisini yenileme ve geliştirme hususiyeti vardır.

Din toplumsal kurumlar arası ilişkilerde ortaya çıkan ihtilaf ve uyumsuzluklarda uyuşmayı daima karşı kurum ve ilişki sistemlerinden beklemez veya kendisi uyuma katkı sağlayabilir. Bu uyumu diğer sektörler de gösterebilir. Zaten bütün sosyal problemlerin çözümü, zaman içindeki uzlaşmalarla mümkün olmaktadır. Bunu spor dünyasındaki kıyafet şeklindeki tartışmalar üzerinden ve sosyal değişim süreci ile açıklayabiliriz. 90'lı yıllara kadar oyuncuların resmi müsabakalarda giydikleri şortların boyu çok kısa iken, zamanla şortların boyu oldukça uzun hale gelmiştir. Bir nevi uzlaşma gerçekleşmiştir. Burada kıyafet tarzı konusunda spor alanı ile din arasında ortaya çıkan ihtilaf karşısında dini sektör uyumun sağlanmasına yardımcı olmuş gözükmektedir.

2.4. Modern Spor ve Dini İnanç Odaklı Organizasyonlar

Sporun dinle olan ilişkisinin yaygınlığı, spor ile dini birbirine bağlamaya odaklanan çeşitli organizasyonlar biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Fellowship of Christian Athletes (FCA) ve Athletes in Action (AIA) gibi gruplar bu tarz organizasyonlara örnek verilebilir. Ayrıca Evanjelik Hristiyanlık ile spor arasındaki bağlantı son dönemlerde artış göstermiştir. Aitken (1992) in ürettiği, "Born- Again" sporcu ifadesi sporun çeşitli alanlarında oldukça yaygın olmakla birlikte dünya çapında birçok Hristiyan mezhebine bağlı olan Born-Again sporcusunun bulunduğu ifade edilmektedir. Genel olarak spor ve din arasındaki birlik sporun ortak kullanılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu tür hareketler arasında Genç Erkekler Hristiyan Birliği (YMCA). Genç Kadınlar Hristiyan Birliği (YWCA), Katolik Gençlik

Örgütü (CYO) ve Yahudi Topluluk Merkezleri (KCC) gibi organizasyonlar vardır (Jona ve Okou, 2013).

Son zamanlarda spor ve din olgusu birbirlerini destekleyecek şekilde birleştirilmiştir. Bazı durumlarda belli dini inançları olan insanlar dini amaçlara ulaşmak için spor yapmış olsalar da, diğer taraftan, spor alanındaki insanlarda dini kendi performans hedeflerine ulaşmak için kullanmışlardır. Spor toplumda oldukça karşılık bulan bir aktivite olduğu için birçok kilise ve kilise örgütü bu ilgiyi karşılama yollarını araştırmaktadır. Kilise, kilise ligleri ve turnuvaları gibi çeşitli spor, fitness ve eğlence programları aktiviteleri de sunmaktadır. Sahiplenilmiş çeşitli kullanımlar arasında, sporun sosyal hizmetin bir fonksiyonu olarak kullanımı da yer almaktadır. Kiliseler tarafından eğlence ve spor programlarına dair sponsorluk hizmeti topluluk üyelerine, potansiyel üyelere ve konuklara olduğu kadar toplumun geniş kesimlerine de sağlanmıştır. Bu amaçları doğrultusunda kiliseler, evangelizm, paydaşlık, genişleme ve müritlik gibi işlevlerde sporu kullandılar (Jona ve Okou, 2013).

İslam dünyasında da Müslim Brotherhood (Müslüman Kardeşler) ismiyle bilinen örgütün geçmişte zaman zaman sportif etkinliklerle alakadar olduğu bilinmektedir. Ülkemizde dini inanç odaklı spor organizasyonlarından bahsedemeyiz. Bu tarz organizasyonlar ülkemizde henüz yoktur. Ancak ramazan aylarında çocukların düzenli olarak teravih namazlarına katılarak bisiklet kazanabileceği gibi çeşitli etkinlikler basında yer almaktadır. Burada da dinin, sporu kullanarak çocukların küçük yaşlarda cami ve namaz alışkanlığı kazanması ve camiye katılımı artırması gibi bir durum ortaya çıkmaktadır (www.trthaber.com).

2.5. Futbol ve Din

Futbol ve din arasında bir ilişki kurulabilir mi? Pierre Coubertin 1935 yılında yapmış olduğu bir konuşmasında din ve Olimpiyat Oyunları arasında bir benzerlik kurmuştu. Ona göre “ *Eski Olimpiyat Oyunları'nın ve modern olimpiyatların belirgin özelliği bir din olmasıdır. Antikçağ atleti, bir heykeltıraş gibi kendi bedenini mükemmelleştirirken tanrıları yüceltiyordu. Aynı şekilde modern atlet de vatanını, ırkını, bayrağını yüceltir. Dolayısıyla yenilenmiş olimpiyat ilkeleri çerçevesinde yeni ilkeler geliştirmeyi, enternasyonalizmle ve demokrasi ile dönüştürülmüş, güçlendirilmiş bir dinsellik olgusunu*

önemsiyorum” İfadesiyle spor ve din ilişkisinin geçmişte olduğu gibi o gün ve gelecek içinde devam edebileceğini öngörmüştür (Boniface, 2007: 111-112).

Yaşanılan dönemde de futbol ve din arasında bir benzerlik kurulabilir. Çünkü futbolun günümüzde bir nevi din halini aldığı söylemek mümkündür. Karşılaşmaların oynandığı stadyumlar adeta modern tapınaklar haline gelmiş, oynanan müsabakalar da bu dinsel ritüeli oluşturan parçalar haline dönüşmüştür. Kulüplerini destekleyen taraftarlar için takımlarına ait olan renkler, armalar, geçmişten gelen semboller gibi değerlendirilerek tüm bu nesnelere kutsal bir anlam atfedilmiştir. Futbol tutkunluğu ile bilinen Arjantin ve Brezilya’da bu tutku taraftar mezarlıklarının kurulmasına kadar varmıştır. Hatta öyle ki, Arjantin’de dünyanın en iyi futbolcularından biri olarak bilinen Maradona’yı kutsal bir figür olarak kabul edenler bir cemaat oluşturmuştur (Talimciler, 2012).

Futbol ve din ilişkisi bağlamında, gerçek manada bir benzerlik kurmak şaşırtıcı değildir. Örneğin; büyük turnuvalardan bahsedilirken “stat tanrıları” ndan ve ulusal ya da uluslararası fark etmeksizin karşılaşmaların önceden belirlenen tarihlerine hazırlıkların adeta bir ibadet ciddiyetinde olduğundan söz edebiliriz. Hatta öyle ki, İbadet yerine “müminler” (taraftarlar) yineledikleri çeşitli ilahileriyle (tezahürat) bağlı oldukları cemaatlere (futbol kulüpleri) aidiyetlerini dile getirmektedirler. Bununla birlikte bazı kült aktörler (futbolcular) “ilah” laştırılmaktadır. İngiltere’de 2005 yılında yapılan, en bilinen şahsiyetlerle ilgili araştırma sonuçları oldukça ilginçtir. İngilizlerin verdiği cevaplara göre ilk sırada 1)Tanrı 2) Wayne Rooney 3)İsa 4)David Beckham 5) II. Elisabeth yer almaktadır (Boniface, 2007: 112).

Futbol, bazılarına göre halkın afyonudur ancak bazılarına göre de “Bir ayinin evreleri” dir. Yani ne şekilde kabul edilirse edilsin Futbol kesinlikle bir din görünümündedir. Tarihin derinliklerine kök salmış rekabetleri olan İskoçya’da Celtic ve Glasgow Rangers futbol takımları arasındaki bu rekabetin kökeni bu bölgenin dinsel tarihiyle alakalıdır Celtic, Katolik İrlandalıların destekledikleri takımdır. Taraftar marşları, bir zamanlar maruz kalınan açlık ve yoksulluk dönemlerinde İngilizlerin sorumluluğunu hatırlatır. Rangers takımının taraftarları ise Protestan’ dır. Bu takımı destekleyen taraftarların en çok sevdikleri marşlardan biri Protestan Orange Prensi Nassau’lu II. William’ın 1690’da Boyne Savaşı zaferini hatırlatır (Boniface, 2007: 32; Knox, 2015: 14).

Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük sosyal değişimine sebep olan sanayi devrimi sonrası yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkmış olan, futbolun geniş kitleleri etkisi altına alabilme gücünü ilk fark edenlerden birisi de işçi sınıfı mahallelerinde etkin olma amacı güden kiliseler olmuştur. Futbolun beşiği olarak kabul edilen İngiltere’de Aston Villa kulübü sadece erkeklerin katılabildiği bir İncil sınıfının katılımcıları arasında, Birmingham City kulübü kutsal Trinity kilisesi tarafından, Bolton kulübü ise St. Domingos Congregational kilisesinin Pazar okullarına gidenler tarafından kurulmuştur (Talimciler, 2012).

Yukarıdaki bilgiler daha çok din ve (spor) futbol’un birbirleriyle olan etkileşimini ve benzeşen yönlerini ele almaktadır. Bununla birlikte olayın bir de sporcu eylemi açısından değerlendirilmesi söz konusudur. Bilindiği üzere günümüzde futbolcular kendi dinsel inanışları doğrultusunda bir takım sembolleri müsabaka içerisinde sık sık sergilemektedirler. Dolayısıyla futbol oyununun çeşitli safhalarında sporcuların çeşitli sebeplerle dini referans kaynaklarına ihtiyaç duydukları gözlenmektedir. Futbolcuların, dini bir motivasyon aracı olarak kullandıkları söylenebilir. Futbolun ülkenin en önemli olayı olarak görüldüğü Brezilya’da, stadyumların içerisinde hem sporcuların hem de insanların dinsel inanışlarını yerine getirebilecekleri küçük şapeller yer aldığı bilinmektedir (Talimciler, 2012).

Peki ülkemizde Futbol ve din arasındaki ilişkinin mevcut durumu nedir? uluslararası alanda olduğu gibi ülkemizde de futbol bir spor olmanın ötesinde, bir nevi din halini almıştır. Büyük takımlarımızın stadyumları “mabed” olarak ifade edilmekte ve bazı futbolcular taraftarlar tarafından “ulu kişiler” olarak görülmektedir. Küresel ölçekte olduğu gibi ülkemizde de futbol maçları bir dini ayin atmosferinde geçmektedir (Tekin, 2012). Bireysel sporcu eylemi anlamında da futbolcuların dini ibadetlerini yerine getirmesi ve müsabaka esnasında dini ritüellere başvurması bir sorun olarak algılanmamaktadır. Bir örnek ile açıklayacak olursak; 2002 Dünya Kupası’na katılan Türk Milli Takımı’nın Seul’de Cuma namazına gitmesi, hatırlanacağı üzere, spor kamuoyu ve din kurumu arasında önemli bir ihtilaf konusu olmuşken, günümüzde bireysel sporcu eylemi açısından sporcuların dine veya dini pratiklere başvurması temel insan hakları kapsamında değerlendirilmekte ve sporcuların motivasyonel anlamda bir referans kaynağı olması sebebiyle normal karşılanmaktadır (Akgül, 2014). Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, profesyonel Türk futbolcuların dini anlamda karşılaştıkları sorunlarda mevcuttur.

Ülkemizdeki profesyonel futbol liglerinde lig planlaması yapılırken ne yazık ki, yabancı futbolcuların dini inanışlarına yönelik özel günlere önem verilmekte ve bu doğrultuda lig planlaması yapılmaktadır. Müslüman futbolcular ve onların aileleri ile bu takımlara gönül veren Müslüman taraftarlar göz ardı edilmektedirler. Stadyumlarımızın taraftarların dini inanışlara göre dizayn edilmesi son zamanlarda artış gösterse de, genel anlamda bu noktada eksiklikler mevcuttur. Taraftarların stadyum çevresinde bir köşede namazlarını eda ettikleri şahit olduğumuz bir durumdur (Talimciler, 2012).

Bununla birlikte, Türk ve Müslüman futbolcuların özellikle Ramazan ayında karşılaştıkları sorunlar sık sık basına da yansımaktadır. Bu durum ülkemizde bu konu hakkında yapılan bilimsel çalışmaların azlığı nedeniyle teknik direktörlerin insiyatifine bırakılmıştır. Örneğin, bir dönem ülkemizde görev yapan Cristoph Daum oruç tutmanın futbolcuların performansını düşürmediğini belirterek futbolcularını bu konuda serbest bırakmıştır. Buna karşın ülkemizde birçok büyük kulüplerde de görev yapan, Türk futboluna hizmetleri olan Mustafa Denizli oruç tutmanın futbolcuların performansını ve dayanıklılığını olumsuz etkilediği görüşündedir, futbolcularını diyetisyen ve din adamları ile görüştürmek suretiyle dini açıdan oruç tutmamanın bir kayıp olmadığını kendilerine ikna çabasına gitmiştir. Bilindiği üzere Türkiye Futbol Federasyonu'nun maç saati uygulamaları ile iftar saati ve dini bayramlarla çakışması sebebiyle birçok futbolcu ve taraftar bu durumdan muzdarip olmaktadır (Talimciler, 2012). Bu durum bazı zamanlar da ise sporcu-antrenör ve sporcu-kulüp doktorları arasında anlaşmazlıklara sebebiyet vermektedir. Bu konuda örnek verecek olursak, Türkiye'de uzun dönem futbol oynayan, Senegal asıllı futbolcu Moussa Sow, Fenerbahçe'de oynadığı dönemde teknik heyet ve sağlık ekibi, aşırı sıcaklık ve buna bağlı olarak performans düşüklüğü olabileceği gerekçesiyle futbolcuyu uyarmış ve Sow'un orucuna ara vermesini istemiştir (habertürk.com.tr). Ve yine benzer şekilde Senegal Milli Takımı teknik direktörü tarafından oruç tutması gerekçesiyle uyarılmıştır. Buna karşın futbolcu “ *Evet vücudunuz susuz kalıyor olabilir, ama futbolun bir de psikolojik boyutu var. Bence psikolojik çöküntü futbolcuyu fiziksel yorgunluktan daha çok etkiler, Eğer bir futbolcu moral olarak üst düzeydeyse, fiziksel olarak da kendini iyi hisseder. Dini vecibelerimi yerine getiremezsem, mutsuz olurum ama dinen görevimi yaparsam, huzurlu bir şekilde işimi yapabilirim* ” demiştir (radikal.com.tr).

2.6. Din Kavramı

Başlangıç itibariyle sosyal bilimlerde dine yönelik ilgi ve araştırmaların, genel olarak kökenle ilişkili olarak ele alındığını söyleyebiliriz. Bu nedenle sosyal bilimlerin dine, din dışı yani ya psikolojik ya da sosyolojik bir temel bulma gayreti içerisinde olduğu görülmektedir. Ancak dinin özünü bulmaya dönük bu ortak kaygılara rağmen din tanımlamalarında karşımıza birden fazla tanım çıkmaktadır. Bu bağlamda dinin ne olduğu hususunda bir uzlaşmanın imkânı ortadan kalkmış görünmektedir. Bu çoğulcu yaklaşıma rağmen din tanımlaması hususunda genel olarak üç eğilimin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu tanımlamalardan ilki dinin özü (substance) itibariyle, diğeri işlevsel (functional) açıdan, son olarak da birey ve topluma olan yararlılığı (pragmatically) itibariyle tanımlama girişimlerini ifade eder. (Keskin, 2014: 20).

Etimolojik olarak incelendiğinde Arapça 'da din kelimesinin “din” kelimesinin “de-ye-ne” veya “dâ-ne” kökünden geldiği ve “*usûl, âdet, tutulan yol ve huy*” gibi anlamlara gelmektedir. Eski Yunanca' din sözü, “*korku ile karışık sevgi ve saygı*” anlamlarını içeren “*thrioheya*” kelimesi ile ifade edilmiştir. Batı dillerinde ise, din sözünün iki kökten ifade edilmektedir. Bunlardan ilki “*reli-gare*” yani “*bağlanmak*” kökünden geldiğini bildirmektedir. Bir diğeri ise “*religere*” kökünden gelen ve “*bir işi tekrar tekrar ve dikkatlice yapmak*” anlamına geldiği ifade edilmektedir (Günay, 2017: 212).

Sosyolojik ve antropolojik çalışmalar, arkeoloji biliminin de desteğiyle, bilinen bütün toplumlarda dinin varlığına yönelik ortak kabulü desteklemektedir. Dolayısıyla gelmiş geçmiş bütün toplumlarda din olgusuna rastlamak mümkündür çünkü din çok yaygın ve eski bir davranış örüntüsüdür (Aktay, 2013: 6). Din bir insan ve toplum gerçeğidir. Din olgusuyla yakından ilgilenen isimlerin başında gelen Durkheim, zaman ve mekan itibariyle dinsiz toplum olmadığını ifade etmekte, H. Bergson da, geçmişte olduğu gibi bugünde ilimsiz, sanatsız ve felsefesiz toplum olabileceğini, fakat dinsiz toplumun asla olmadığını belirtmektedir. Zira tarihin her döneminde nerede bir insan topluluğu varsa orada din de vardır (Frayer, 2013: 53). Bu tarihsel ve sosyolojik gerçeklik, tabii olarak modern toplumlar içinde geçerlidir. Aydınlanma düşüncesinin akla ve bilimsel bilgiye dayalı olarak geliştirdiği seküler fikirlerin etkisiyle ortaya çıkan modern dönemde (Turhanlıoğlu, 2010: 15) etkinliğinin geleneksel döneme göre nazaran daha az olduğu din, varlığını az veya çok bir şekilde hissettirmiştir. Hatta öyle ki, sekülerleşme düşüncesinin temel iddiası

olan toplumlar ilerledikçe dinin gerileyeceği, dinin tamamen yok olacağı öngörüsünün aksine son zamanlarda dinin yeniden güçlü bir konuma gelmesi, gerek geleneksel gerekse modern dönem olsun tüm toplumlar için vazgeçilmez bir toplumsal gerçeklik olduğunu kanıtlamaktadır (Uzdu, 2016: 105).

Din kavramını genel anlamda tanımlayacak olursak; insanların hayatları boyunca üstesinden gelmekte zorlandığı problemleri, sorunları çözebilmek amacıyla bağlandığı inanç ve davranışlar bütünüdür (Haviland, 2002:407-408). Emile Durheim' e göre ise “*Din kutsal varlıkla ilgili her türlü ibadetten ve inançtan meydana gelen toplu bir sistemdir. Bu sisteme bağlanan fertler manevi bir birlik meydana getirirler*”. Kant ise dini, “ *Din bütün vazifelerimizde ilahi emri bilip tanımamızdır*” şeklinde tanımlamaktadır (Dönmez, 1998: 146-147). Dinler, doğaüstü (metafizik) varlıkları ve güçleri olumlu şekilde kullanabilmek amacıyla birçok ritüeli (dualar, şarkılar, danslar, ikramlar, kurbanlar) içerisinde barındırır. Genel olarak Bütün dinlerin psikolojik ve sosyolojik yönleri vardır. Kriz dönemlerinde, atlatılması zor olan problemlerin çözüme kavuşturulmasına yardımcı olarak, insanda doğru ve yanlış bilincini oluşturmak suretiyle insanların doğru ve yanlış birbirinden ayır etmesini sağlar. İnsan ve yüce varlıklar arasında bir bağ oluşturur. Din, yerel geleneklerin öğrenilmesinde ve canlı kalmasında bir eğitim aracı olarak kullanılır ve toplumsal dayanışmanın sağlanmasın çok önemli bir yol oynar (Haviland, 2002: 407-408).

Dinler, çok sayıda sosyal ve psikolojik ihtiyacı karşılamaktadır. Bu ihtiyaçlardan bazıları (ölüm, öteki dünya vb.) evrenseldir. İnsan yaşamının başlangıcından ölümüne kadar, hatta ölümden sonrasını bile yorumlayarak bireysel ve kolektif yaşamı anlamlandırarak, insanoğlunun içinde buldukları güç durumlardan kurtulabilmeleri için çözüm yolları önerirken ruhsal dinginliğe ulaşmayı mümkün kılacak tutum ve davranışlar sergilememiz için insanlara öğütlerde bulunmaktadır. Bu bilgilere ek olarak dinin sosyal fonksiyonları, en az psikolojik fonksiyonları kadar önemlidir. Geleneksel dinler, grup normlarını kuvvetlendirerek bireysel davranışları denetler ve böylelikle ahlaki yaptırımlar sağlar. Toplumu bir arada tutan ortak değer ve amaçları kontrol altında tutarak toplumsal dengeyi korur. Dinleri daha fazla önemli kılan, dini pratiklerdir. Dini törenlere, ayinlere katılmak bireye üstünlük duygusu, gönül rahatlığı, güven, feraha erme veya aynı dine mensup diğer bireylere yakınlık duyguları kazandırabilir. Bize tuhaf veya ilginç gelebilecek dini pratiklerin birçok sosyal ve psikolojik işlevi bulunur. Çok sayıda din olduğu gibi bu dinlerin çeşitli ve sayısız ibadet şekilleri mevcuttur (Haviland, 2002: 408-411).

2.7. Din ve Toplum İlişkisi

Toplumlar sürekli olarak teknolojik ve ekonomik alanlardaki gelişim ve değişimlerle karşı karşıyadır. Sosyo-kültürel alanda meydana gelen değişikliklerde tıpkı diğerleri gibi insanları etkilemektedir. Bu gelişme ve değişme süreçleri içerisinde insanların kendilerini bundan soyutlaması mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte toplumsal kurumlar arasındaki sürekli etkileşim sosyolojik bir gerçekliktir. Bu etkileşim içerisinde yer alan toplumsal kurumlardan biri de din kurumudur. (Polat, 1996: 3). İnsanlık tarihi ile yaşıt olan din, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkileyen en önemli kurumlarda biri olmuştur (Keskin, 2004). Bu nedenle din ve toplum ilişkisi tarihsel süreç içerisinde birçok sosyolog, filozof ve din âlimlerinin üzerinde durduğu, tartıştığı önemli bir konu olmuştur. Bir bakıma din ve toplum arasındaki ilişkiyi anlamak ve açıklamak insanoğlunun dünyadaki varoluşunu anlamlandırması açısından da son derece önemlidir (Özdemir, 2017).

Dünya genelinde ideolojik yapıların ve özellikle dinin ekonomik davranışı belirlediği örnekler mevcuttur. İnsanların bir dini inanç etrafında toplandıkları, eyleme geçip o inanca dair özelliklerin şekillendirdiği bir toplum inşa etmeye çalışmaları görülebilen örneklerdendir. İsrail devlet ve toplumu şekillenmiş itibariyle dinin anlamlandırdığı bir yapı arz eder. Benzer şekilde Amerika’ da Mormonlar din ve toplum ilişkisinin bir arada olduğu tipik toplum örneklerindedir. İslam dininin de toplumu baştan aşağıya yapılandırdığı toplum tipleri de vardır. Fakat bütün bu örnekler tüm toplumdaki Müslümanların, Yahudilerin veya Mormonların bütün faaliyetlerini dine dayandırdığı anlamına gelmez. Çeşitli dini inanışlara sahip toplumların içerisinde dinin emir ve yasaklarını göz önünde bulundurarak ve sadece bunları gözeterek bir dünya kurmanın öncelediği örneklerin yanı sıra dini emir ve yasakların bu toplumlar içerisinde dikkate alınmadığı, görece sekülerleşmiş toplum örnekleri de vardır. Bu durumda toplumun önceliklerini siyaset, ekonomi, aile veya eğitim kurumları da belirleyebilir. Böylelikle din kurumunun etkinliği diğer kurumların belirleyiciliği altında kalabilir. Din yine de canlılığını korumaya devam etse de belirleyiciliği azalabilir. Elbette, modern kültürde din olgusunun başat unsur olup olmaması hangi toplumu incelediğimize bağlıdır. Turner’e göre; kilise hayatına azalan katılımın azlığı ve Ortodoks inancın erozyonu nedeniyle sekülerleşmeyle özdeşleştirilen Kuzey Avrupa diğer yanda dini canlılığın tutarlı bir boyutu olarak görülmekte olduğu Amerikan istisnailiği. Bununla birlikte Avrupa’nın da Hristiyanlaşması hakkında

konusmak, Avrupa'nın sekülerleşmesi hakkında konuşmaktan daha doğrudur. Bu bağlamda bir 'post-hristiyan Avrupa' hakkında konuşmak, seküler bir Avrupa hakkında konuşmaktan daha fazla doğrudur (Turner, 2017: 16). Herhangi bir toplum için dinin veya diğer toplumsal kurumların hangisinin daha belirleyici olduğunu belirlemek yanlış olabilir. Toplumlarda hangi toplumsal kurumların daha etkili başka bir ifadeyle daha belirleyici olacağı toplumun tarihine, dinamizmine göre değişiklik gösterebilir (Aktay, 2013: 6).

2.8. Dini Hayat Profili

Din ve toplum arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşimi inceleyen din sosyologları, kutsalın tecrübesi olarak tanımladıkları dini hayatı, çeşitli boyutlarda ele alırlar. Dini tecrübe içinde yer alan unsurlar farklı sosyologlarca çeşitli tasniflere tabi tutulmaktadır. Biz bu çalışmada, Joachim Wach'ın dinin teorik, pratik ve sosyolojik boyutu ile Glock & Stark'ın ilave ettiği bilgi ve etki boyutundan oluşan beş boyut üzerinden dini hayatı analiz etmeye çalışacağız (Günay, 1998: 217-243).

2.8.1. Dini hayatın inanç boyutu

Dini hayatın temel parametresini oluşturan öge, inançtır. Bütün dinler veya metafizik sistemler, öncelikle inanılacak, iman edilecek kutsallıkları içerir. Kutsal etrafında sistemleşen inançlar, inananları açısından bir otorite ve kaynak teşkil etmektedir. Böylelikle inanılan esaslar çerçevesinde insanlar bir anlam dünyası kurar. Dinler aracılığıyla beslenen anlam dünyası, insanlar için bir dünya görüşü, özgün bir bakış açısı yaratır ve aynı inanca sahip olan müminler topluluğu, kendi varlığını, hayatını, eylemlerini anlamlandırır. Dini inançlar, bir insanın evren içindeki yerini, konumunu belirler ve sorduğu hayati sorulara anlamlı, tutarlı cevaplar üretir. İnsan, çevresinde olup biten her şeyi açıklamada ve anlamada bu inanç kümesini referans olarak kullanır (Thompson, 2004: 22-28).

2.8.2. Dini hayatın bilgi boyutu

İnanca bağlı olarak dini hayatın ikinci boyutu bilgi boyutudur. Bilimsel bilgiden farklı olarak dini bilgi, insana kendisi, çevresi ve evren- fizik, metafizik- hakkında bir dünya görüşü kazandırır. İnsanlar bu bilgi ile kendi mahiyeti ve evren içindeki yeri hakkında bir

bilgi şeması bulur. Genel anlamda din, insani, doğal, toplumsal olay ve problemleri belli bir açıdan izah eden ve açıklayan, kısaca anlamlandıran bir sistemdir. Kainatın yaratılışı, insanın yaratılması, hayatın amacı, insanın mutluluğu, ilk insandan başlayarak hayatın hikayesi gibi konular cevaplarını, bilimsel bilgi yanında, esas anlamını dinde bulur. Bu çeşit soruların insanla ilgili bilimsel bilgileri tamamlayıcı nitelikte olduğu unutulmamalı ve insanların bu sorular hakkında zihni bir aydınlığa kavuştuğu zaman rahat ve huzura kavuştuğunu kabul etmeliyiz (Güngör, 1991: 112-114). Bu yüzden insanı anlamak için dinin bilgisine olduğu kadar, sanatçının sezgisine, ahlakçının iç gözlemlerine ihtiyaç vardır.

2.8.3. Dini hayatın ibadet boyutu

Dini hayatın inanç ve bilgi boyutuna ilave olarak en önemli gösterge alanlarından biri de ibadettir. Dini hayatın pratikler boyutu, bir dine görünürlük kazandırması sebebiyle diğer boyutlardan ayrı bir önemi vardır. Çünkü bir gösterge olarak din, ritüeller, semboller, ayin ve merasimlerle varlık kazanır. Doğum, sünnet, evlenme ve ölüm merasimleri gibi insan ve toplum hayatında önemli yere sahiptir. Bu durum bütün dinler için geçerlidir.

İslam âlimleri, ibadetleri genellikle üç başlık altında ele alır. Örneğin, namaz kılmak, oruç tutmak ve dua etmek gibi ibadetleri bedeni ibadetler; zekat, fitre, kurban vs sadaka vermek gibi ibadetleri mali ibadetler; hac ibadetini de hem bedeni hem mali ibadetler olarak tanımlanır. İbadetler işlevleri itibariyle bir dindarlık göstergesi olarak sembolik; dini inanç ve duyguları besleyip geliştirmesi bakımından didaktik, Tanrı'ya yakın olma anlamında mistik işleve sahiptir (Günay, 1998: 217-243). Ayrıca sosyolojik anlamda ibadetin ortak inanç ve duyguları pekiştirerek inananları birleştirici, bütünleştirici, yani bir cemaat oluşturucu etkisi vardır.

2.8.4. Dini hayatın etki boyutu

Dini hayatın etki (consequential) boyutu, gündelik hayat içinde yaşanan dini inanç ve ibadetlerin sonucu olarak ortaya çıkar. Bir dine inanan insan inandığı dinin inanç ilkeleri ve pratikleriyle gündelik hayatı içinde gerçekleşen diğer eylemlerini sahip olduğu dini dünya görüşü çerçevesinde anlamlandırır ve aynı perspektif içinde değerlendirmeye alır. Örneğin, haram olduğuna inandığı bir şeyi, gündelik hayat içinde kolaylık ve rahatlıkla

eyleme geçiremez. Eyleme geçirse bile, ondan rahatsızlık duyar. Meşru veya helal gördüğü bir şeyi de, yapmadığı, eyleme geçirmedeği zaman rahatsızlık duyar (Günay, 1998: 217-243). Bu boyutu, çalışma konumuzla açıklayacak olursak; bir dönem sevilla forması giyen Müslüman futbolcu Frederic Kanoute, dini sebeplerden dolayı bir bahis firmasının reklamının olduğu formayı giymek istemediğini dile getirerek, iki maçta formasındaki bahis şirketinin reklamını kapatmıştır (www.hurriyet.com.tr).

2.8.5. Dini hayatın duygu (tecrübe) boyutu

Yeryüzünde bütün dinler, din kaynaklı duygusal tecrübeye yer verir. Burada sözünü ettiğimiz dini tecrübe, ilahi bir öz, yani Tanrı ile, aşkın bir otorite ile duyguları, algıları ve duyguları ihtiva eden tecrübe edilmiş her türlü ilişkidir. Korku, sevgi, ümit, neşe vb. duygular insan hayatında, inanç ve davranışlara yön verirler. Dine ait olan bu duygular güvenlik, sevgi, kendine saygı, ölüm korkusunun giderilmesi gibi ihtiyaçlardan ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Yakut, 2016: 90).

Bahsetmiş olduğumuz bu dini tecrübeler, dini hayatın temek öğelerinden bir tanesidir. Bu boyuttan yani dini tecrübe boyutundan uzak bir dindarlığın, yüksek nitelikli bir dindarlık olamayacağı ifade edilmektedir. Bu sebeple dini yönelimin bireysel ve toplumsal yönü değerlendirilirken, yaşanan dini tecrübelerin ehemmiyetinin dikkate alınması gerekmektedir (Yakut, 2016: 90).

2.9. Din (İnanç) ve Beden İlişkisi

2.9.1. Arkaik dönemden post-modern döneme din (inanç) ve beden ilişkisi

Çok tanrılı bir din anlayışının hâkim olduğu antik dönemde beden algısı, sportif faaliyet ve etkinlikler doğaüstü güçlere göndermede bulunan mitik, metafizik ilkelere dayanan dini bakış açıları tarafından biçimlendirilmektedir. Antik dönem toplumlarında dinsel törenlerle çevresi örülmemiş fiziki aktivite ya da sportif oyun görülmemektedir. Ortaklaşa inanç ve kabullere dayanan din, hayatı yönlendiren temel bir unsur olması sebebiyle her türlü aktivite dinsel bir anlam taşımakta, spora benzeyen faaliyetler meşruiyetlerini dinsel referanslardan sağlamaktadırlar (Yıldırım, 2014; Muhammed, 2001: 57). Antik Çağ'da, örneğin mutluluk ve erdemli hayat filozoflar tarafından ruhu, akli düşüncüyü, iradeyi,

ahlakı içeren logos, bedeni arzu ve istekleri içeren eros kavramları ayırımında tartışılmıştır. Bu dönemde bazı düşünürler insan ve mutluluğu anlayışını eros bağlamında; bazı düşünürlerde telos/logos bağlamında açıklamaya çalışmışlardır. Platon'a göre, "Tanrılar insanlara müzik ve beden eğitimini ruh ve bedeni geliştirmek için değil (çünkü bedene bazı yararlar sağlıyorsa bile, ancak dolaylı olarak sağlar bunu), sırf ruhu geliştirmek, ruhun içindeki cesaret ve bilgeliği yetkinleştirmek için armağan etmişlerdir" (Gillet, 1975: 25). Bu dönem insanlığın ilk çağ deneyimi ve düşünce evreni olarak, tarihin her döneminde özellikle modern batı dünyası için referans alanı olagelmıştır.

Ortaçağ'da ise, tek tanrılı dinlerin iki dünyayı esas alan varlık anlayışına uygun olarak, dünya ve ahiret, fanilik ve ebediyet ekseninde bedene karşı ruh öncelenerek ele alınmıştır. Ortaçağ kültürünün temel özelliği, dini bir nitelik taşımasıdır (Dönmez, 1998; 24). Dini-dünya görüşünün varlık anlayışına uygun olarak, insanın varlık amacı öte dünyada gerçekleşeceğine inanılan nihai bir hedefe ulaşmadır. Bu sebeple dünyevi hayat, uhrevi hayat karşısında meşruluğunu ve helalliğini kaybederek, dünya hayatı zorunlu fakat istenilmeyen bir hayat alanı olarak bölünmüştür. Kilise kaynaklı olarak yapılan 'kutsal' ve 'profan' ayrımı insani ve toplumsal hayatı ikiye ayırmıştır. Yaşanılan fizik dünya geçiciliği, öte dünya yahut metafizik âlem ebediliği temsil etmektedir. Beden ve ruh ayrımı, itici ve bir birine zıt iki âlemin özelliklerini temsilen karşıtlık içinde değerlendirilmektedir. Örneğin, dünyayı temsil eden, haz ve tutkuların kaynağı olan beden kötülenirken, öte dünyayı temsil eden ruh yüceltilmiş, beden kaynaklı arzu, istek, tutku ve taleplere hep olumsuz bakılmıştır. İdeal insan ve eğitim anlayışında dünyevi, bedensel sporlardan, şövalyelik ve askerlik mesleği hariç, uzak durularak insan ruhunun arındırılması üzerinde durulmuştur. Bedene karşı ruhun üstünlüğü hususunda, Aziz Augustinus, "*doğru adam mutluluğunu temiz ruhların biricik zevki olan Tanrı'da arar*" (Augustinus, 1999; 332). derken, Aziz Bernhard ise, "*kuvvetli ve canlı bedende ruh daima yumuşak ve cansız olmasına karşılık, zayıf ve hastalıklı bir bedende ruh, canlı ve hareketlidir*" demektedir. Bu sebeple çeşitli spor dalları "şeytan işi" şeklinde vasıflandırılarak yasaklanmıştır (Gür, 1979: 17-32). Bu yüzden, kutsal savaş hazırlıkları hariç, dini ideallere hizmet etmeyen insan eylemleri, örneğin çeşitli spor dalları yukarıda da ifade edildiği gibi 'şeytan işi' şeklinde vasıflandırılmış, daha sonra modern spor alanlarına dönüşmüş olan pek çok sportif etkinlik, örneğin yüzme bile yasaklanmıştır. Karanlık dönem olarak isimlendirilen bu dönem, spor için de aynı manayı taşımaktadır.

Rönesans, reform ve Aydınlanma düşüncesinin eşlik ettiği çeşitli devrimlerle, Avrupa toplumlarında meydana gelen büyük değişimler sonucunda, geleneksel dünya görüşünden kopuşu ifade eden modern dönemde, din merkezli fizik-metafizik dünya ayrımı, bilimsel buluşların yol göstericiliği ile yeryüzü ve gökyüzü ayrımını esas alan dünyayı tek bir ‘evren’ haline getirmiştir. Rönesans’ın ilk hümanisti sayılan İtalyan Francesco Patrarca *“İnsan için en yüksek mutluluk ruhunun bağımsızlığı, özgürlüğüdür. Buna da inançla değil, akıl ve erdem ile ulaşılır. Bu dünya başlı başına bir değerdir; üstünde durup düşünülmelidir”* (Dönmez, 1998: 26). Dolayısıyla önceki dönemlerde değer verilmeyen, küçümsenen ve kötülüğün kaynağı olarak görülen fizik dünya bilgisi ve anlayışı, reformasyon ve bilimsel keşifler sonucunda yeniden kurgulanmıştır. Sekülerleşme adı verilen süreçle birlikte, adeta dünya hayatı helalleşmiş, insan ve toplum hayatının ilke ve esasları dini kaynak ve otoritelerden değil, rasyonel-bilimsel otoriteler tarafından belirlenmeye başlanmıştır. Böylelikle yeni dönem, modern dönem olarak tanımlanır hale gelmiştir. İnsanlığın girdiği bu yeni dönem ile geçmiş dönemler arasındaki bağlantıları kurmada ya da yaşanmakta olan farklılaşmaları açıklamada kullanılan doğal ve toplumsal bilim kuramları, doğa bilimlerinden ödünç alınan evrim kuramları aracılığı ile yeni olanı açıklamada kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre, modernlikle birlikte geçmiş dönemlere, yani geleneğe özgü kabul edilen bütün değer ve kurumların, dini inanç ve kurumlar dâhil, zaman içerisinde yok olup gideceği öngörülmektedir. Modern dönemin rehberleri artık din ve metafizik öğretiler değil, insan aklı ve bilimin ilkelerine göre yeniden kurgulanan modern hayatın gözlemlenmiş ve denenmiş gerçeklikleri olacaktır. Bu dönemde adeta geçmiş asırlarda ruhu yücelterek öte dünyada gerçekleşeceğine inanılan, düşünülen mutluluk veya cennet hayatı yeryüzüne indirilmiş, yerine fizik dünya ile sınırlı bir sağlık, eğlence, boş zaman, modern beden algısı ve insani arzu ve istekler, yani hazlar üzerinden kurulmaya başlamıştır. Bu bağlamda, insanın fiziki, bedeni ve duygusal boyutunu ruhsal boyutunun önüne geçiren modern toplumdaki hayat anlayışı, tıbbi, sosyal ve doğal bilimsel yaklaşımların yardımıyla yeni bir tarz kurgulanmıştır. Bu süreç, klasik erdemler yerine, insan hayatında uzun yaşam, dengeli ve yeterli beslenme, hastalıklardan korunma, hastalıkları teşhis ve tedavi gibi hususları önceleyen yeni bilimsel yaklaşım ve yöntemlerle inşa edilen modern beden ve sağlık anlayışına kapı aralamıştır. Yönetim ve eğitim hayatı, sanayi ve çalışma hayatı, sivil ve askeri bürokrasi, gündelik hayat ve spor faaliyetleri gibi bütün toplum sektörleri modern beden ve sağlık anlayışına göre şekillendirilmiştir. Modern toplumda inşa edilen gündelik hayat içerisinde çalışma, dinlenme, eğlenme ve spor gibi

etkinlikler gündelik hayatın bir parçası haline gelmiş ve insan hayatı bu minval üzere biçimlenmeye başlanmıştır (Akgül, 2014: 18-19).

18.yüzyılın sonlarından itibaren özel ve kamusal alan tartışmalarının, birey hakları ve özgürlükleri lehine gelişmesi ile birlikte, kurumsal olarak kendisini göstermeye başlayan sportif faaliyetler ve etkinlikler 21.yüzyılın başlarına kadar bireysel alanı da içine alacak şekilde genişlemiş ve özel bir hayat tarzı haline gelmeye başlamıştır. Bununla birlikte modern spor sadece sporculara ait bir uğraşı olmaktan çıkmış ve başta batılı toplumlar olmak üzere dünya genelinde geniş halk kitlelerinin icra ettiği bir konum kazanmıştır. Bu özelliği ile modern spor, sportif ekipman ve malzeme satışlarından müsabaka bilet satışlarına, amatör sporcuların turnuva/yarışma harcamalarından spor salonu üyeliklerine kadar geniş bir ekonomik alan oluşturmuştur. Bu dönemde spor ve din arasında varsayılan karşıtlık ve mesafe, özel alan- kamusal alan tartışmaları ekseninde ve refah toplumu ideali ile gündelik hayatın bireyin hak ve özgürlükleri lehinde gelişmesine rağmen devam ede gelmiştir.

1991 yılında “Körfez Savaşı” patlak verdiği, dönemin ABD başkanı George Bush, “Yeni Dünya Düzeni” ne girildiğini ifade etmişti. Her ne kadar Bush’un ortaya attığı bu kavram tam olarak anlaşılmasa da, İkinci Dünya Savaşı’nın son bulmasından bu yana, toplumların gerçek manada köklü ve hızlı bir değişim içerisine girdiği şüphesizdi. Kavramlardan değerlere, kurumlardan kurallara, zihin kalıplarından davranışlara kadar, yerleşik olan ne varsa sarsılmakta; yeni “anlam” arayışlarına, yeni paradigma formülasyonlarına yöneliş, her toplumda dalga dalga yayılmaktaydı. Bu dalgalanma, toplumların hemen her alanını çepeçevre kuşattı; mimari, resim, felsefi düşünce ve din, bu dönüşümden kurtulamadı. Bu bağlamda söz konusu değişim, baş döndürücü etkisiyle, tam olarak teşhis edilemediği gibi, doğal olarak isimlendirilemedi. Ancak daha sonraları ortak bir görüşte hemen hemen mutabık kalındı: Modernite “sona ermiş”, onun felsefi yansıması olan modernizm “iflas etmiş”, toplumlarda ve kültürlerde yeni bir durum ortaya çıkmıştı. Teşhiste mutabık kalınca, yeni durumun adlandırılması çok zor olmadı: Modernite sona erdiğine göre, şüphesiz “ yeni durum” ondan sonra gelene tekabül edebilirdi ve sadece “ modern-sonrası” olarak adlandırılabilirdi: Post-modern (Sarıbay, 2014: 27).

Post-modern dönem olarak adlandırılan yeni dönemde, modernliğin vadettiği mutlu, müreffeh ve barış içerisinde bir dünya hayatı öngörüsünün gerçekleşmemesi, aksine

modern dönemde yaşanan iki dünya savaşı, ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, bilim ve teknolojik gelişme kaynaklı nükleer tehdit ve çevre sorunları gibi felaketleri de beraberinde getirmiştir. Bunun sonucu olarak modernizm yeniden tartışmaların merkezi haline gelmiştir. Modern dönemin en büyük kehaneti olarak kabul edilen ve zamanla ortadan kalkacağı varsayılan dinin devamlılığını ve sürekliliğini sürdürmesi ve yine zaman içerisinde insanların metafizik ilgi ve inançlardan tamamen uzaklaşacağı tezinin tamamen fiyaskoyla sonuçlanması bu dönemi tartışmalı hale dönüştürmüştür. Örneğin, geri çekilmek veya tamamen geçersiz sayılmak gibi bir sonu beklenen dinin adeta muhteşem dönüşünü, Gilles Kepel “*Tanrının İntikamı*” metaforuyla ironik bir yaklaşımla açıklar (Aktay, 2013:204). Post-modern düşünce, başta hakikat iddiası yanında, pek çok noktada bir modernlik eleştirisi üzerine biçimlenmiştir. Post- modernistler geleneksel, kutsal, tikel ve akıl dışı olana yeni bir önem atfederler. Duygular, coşkular, sezgiler, tefekkür, spekülasyon, kişisel deneyim, adet, şiddet, metafizik, gelenek, kozmoloji, büyü, mit, dini hisler ve mistik deneyim dahil modernliğin bir kenara attığı her şey yeni bir önem kazanır (Rosenau, 2004: 24).

Post-modern dönemin en önemli özelliği, insan bedeninin bir tüketim nesnesi haline dönüştürülerek “metalaştırıldığı” tezini ileri sürerek, bu durumun kapitalist ekonomi-politiğin bir ürünü ve sonucu olduğunu iddia etmesidir. Bu yaklaşıma göre, insan bedeni modern kültür ve hayat tarzı içinde üretilmeye çalışılan üretim, pazarlama ve tüketim tekniklerinin etkisi altında sömürülmektedir. Bu da genel insan özgürlüğünü, sağlığını ve iyi hayat anlayışını tehdit etmekte hatta bozmaktadır (Baudrillard, 1997: 22-230).

Geçmişte insan, iç dünyasıyla ve ahlaki erdemleriyle değerlendirilirken modern tüketim kültürü ve medyatik görsel kültür sayesinde insanın bedenine, dışsal-kamusal görünürlüğüne dikkatleri çevirmiştir. Şimdiki zamanlarda toplumda popüler olmanın yolu, görsel bakımdan dikkat çekici olmaktan geçmektedir. Toplum nezdinde dikkat çekici olabilmek için, insanın kendine, kıyafetine ve gündelik hayat tarzına özen göstermesiyle, marka kıyafet ve eşyalar kullanmasıyla ve hatta kamusal olarak statüsü yüksek mekânlarda bulunmasıyla mümkün olmaktadır (Rowe, 1996: 21-25, İnal, 2008: 142).

Bu çark içinde insan bedeni, çağdaş kültür tüketim işaretlerini, imgelerini ve uyarıcılarını kullanarak mevcut hayat tarzının devamlılığı için heyecan ve eğlence aracı olmaktadır. Böylelikle, insan bedeni en güzel tüketim nesnesi haline gelmektedir. Sonuç olarak,

tüketim toplumu toplumsal hayatta öncekilerin hayat tarzına benzemeyen yeni değerler sistemi ortaya çıkarmaktadır. Bunlar güzellik, erotizm, zevkin sürekliliği, formda olma, incelik saplantısı, reklamlardaki sembollerin kullanılması ve çeşitli fantezilerdir. Nihai anlamda tüketim toplumunun devamı, bireylerin kendi bedenlerine yönelik algılarının değiştirilmesi ile mümkün olmuştur. Post-modernle etkileşim içinde dini telakkilerin değişmesi ve spor kültürünün, klasik sınırlarını aşarak toplum nezdinde yaygınlaşması içinde bulunduğumuz zaman diliminde yaşanmakta olan karmaşık etkileşim sürecinden bağımsız değildir (Akgül, 2014: 19).

Sonuç olarak, Post-modern dönemde din manevi olmanın ötesine geçip siyaset, kültür, sanat (müzik-sinema), çevrebilim gibi hayatın çok farklı alanlarında kendini gösterir hale gelmiştir. Bu başlıca alanlardan birisi de kuşkusuz spordur. İnsanın ilgi ve ihtiyaçlarının yeni sosyal bilimsel yaklaşımlarla yeni ve farklı bir bakış açısıyla ele almayı gerekli kılan bu dönemde, spor ve din kurumları arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur.

2.10. Dini İnanç ve Tutumların Sporcular Üzerindeki Motivasyonel Etkisi

İnançlar ve tutumlar idrak ve motivasyonel boyutlarıyla öğrenme sürecinin en son neticeleri olmak suretiyle, her ne kadar birbirlerine benzeseler de, aralarında önemli farklar mevcuttur. İnançlar (Beliefs), psikolojik alanımızın derin ve ayrılmaz birer parçaları oldukları için bunların irdelenmesinde mantıklı bir başlangıç noktası bulmak zordur. Bir tarif getirecek olursak; Bir inanç, ferдин dünyasının bir yönüne ait idrak ve bilgilerin devamlı bir organizasyonudur. Bir inanç, bir şeyin ifade ettiği manaların bütünüdür, ferдин eşya hakkındaki bilgisinin toplamıdır. Genel bir ifadeyle inanç tabiri bilgi, kanaat ve imanı ifade edecek şekilde kullanılır (Akgül ve Yetim, 2018).

Tutumlar ise bir uyarıcının duygusal, davranışsal ve bilişsel bilgiler temelinde bir değerlendirme boyutu üzerinde sınıflandırılmasını sağlar. Duygusal öge kişinin tutum nesnesi hakkında duygu ve heyecanlarından, davranışsal öge bireyin tutum nesnesi karşısında belirli bir yönde davranma eğiliminden, Bilişsel öge ise, yine bireyin tutum nesnesi ile ilişkili olgu, bilgi ve inançlarını da içeren deneyimlerinden oluşur (Taylor, Peplau and Sears, 2015: 140).

Dini inanç ve pratiklerin sıklıkla görüldüğü sosyal alanlardan birisi de spor alanıdır. İnsan denilen varlığın fiziksel, zihinsel ve tinsel bütünlüğü farklı bilimsel disiplinleri birbiri içine alan bir durum ortaya çıkarmıştır (Sert, 2000: 13). Dolayısıyla son zamanlarda özellikle uluslararası literatürde, din ve spor alanını içine alan birçok akademik araştırma mevcuttur (Parker and Weir, 2012). Tarihsel serüven içerisinde, spor ve din ilişkisi çeşitli dönemlerde birlikteliklerini devam ettirirken, modern zamanlarda ise, arasındaki ilişki neredeyse bir karşıtlık ilişkisi şeklinde devam etmiştir. Özellikle geleneksel sporların dinsel bir kökeni olduğu ve referanslarını tarihsel hafıza ve dinden aldıklarına dair hususlar, bazı spor tarihi araştırmalarında belirtilmektedir (Yıldırım, 2014). Ancak Günümüzde de hem Dünya’da hem Türkiye’de hem geleneksel hem modern sporların icra edildiği sahnelerde, güç ve başarı için motivasyonel etkiye sahip çeşitli dini inanç ve ritüele rastlamaktayız. Bunlar adeta sportif etkinlik ve faaliyetlerin vazgeçilmez unsuru olarak ve sıradan bir eylem olarak görülmektedir. Ancak derinlemesine yapılan araştırmalar bunun aksini göstermektedir.

Bilim ve teknolojinin gelişmesi ile insan hayatının her safhasına dâhil olan çeşitli teknolojik araçlar ve bilimsel metotlar, artık sporcuların sportif faaliyetlere hazırlanmasında sporcu performansını artırma konusunda oldukça etkili bir şekilde kullanılmakta ve dolayısıyla sporcular müsabakalara en ileri düzeyde antrenman metotları ve motivasyonel enstrümanlarla hazırlanmaktadır. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen sporcuların müsabakalarda dini pratiklere sıklıkla ihtiyaç duymasının sebebi nedir?

Coakley (2001) Spor ve Toplum adlı eserinde adeta bu sorunun cevabını vermektedir. O’na göre; Dini inançlar ve ritüeller, sporculara bedensel ve psikolojik güç sağlar. Heyecanı azaltır. Onların müsabakaya yoğunlaşmasına ve güvenle yarışmaya çıkmasına yardımcı olur. Bedenle ilgili hünelerini geliştirmek ve müsabakadaki performanslarını artırmak için sebep yaratır.

Kamusal alanda spor ve dinin, çeşitli örnekleriyle kolektif duygu için kullanıldığı bilinmektedir. Hem spor hem de din çeşitli şekillerde ve farklı ritüellerle toplumda kolektif bir duygunun oluşmasında insanlara yardım eder (Aslım, 2007: 22). Spor alanlarında da dinin kullanımı son zamanlarda artış göstermektedir. Bunun nedenini şu şekilde açıklamak mümkündür. Gerek sporcular gerekse antrenörler, kendi sportif hayatlarına bir anlam katmaya çalışırken, aynı zamanda bir spor karşılaşmasının yarattığı gerilim ve rekabet gibi

etkenlerle baş etmek için çeşitli psikolojik desteğin yanı sıra dine başvururlar. Bu durumun güncel örneklerine rastlamak mümkündür. Özellikle futbol müsabakalarında sık sık benzer olayları görmekteyiz. Her sporcu müsabaka içerisinde kendi dini inancına göre çeşitli ritüellere başvurmaktadır. Hatta öyle ki, çok üst düzeyde profesyonel futbolcuların da çeşitli zamanlarda dini ritüellere başvurduğu görülür.

Uluslararası araştırmalar incelendiğinde, sporcuların motivasyon aracı olarak kullandıkları dini inanç ve ritüellerin zaman zaman antrenörler tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Bilindiği üzere bir antrenörün sporcular üzerindeki sosyal kontrolü bir takımın başarısı için şüphesiz en önemli sebeplerden biridir. İşte bu noktada antrenörler sporcular üzerinde sosyal kontrolü sağlamak için zaman zaman dini inançları ve dinin farklı formlarını kullanabilir (Hoffman, 1992).

Dini inanç ve pratiklerin insan psikolojisi ve eylemine kattığı değerler göz önüne alınacak olursa, sporcuların da sıklıkla başvurduğu dini ritüellerin fonksiyonlarını açık bir şekilde görebiliriz. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, uluslararası literatür incelendiğinde spor ve din alanını içerisine alan bazı araştırmalar, çeşitli din ve dini inanç formlarının, sporcular için rekabet, meydan okuma ve belirsizlikle baş çıkma, bunun yanı sıra spor hayatlarına özel anlamlar kattığı için psikolojik destek kaynağı olarak kullanılabilirdiğini göstermektedir (Jona and Okou, 2013).

2.10.1. Sporda başa çıkma mekanizması olarak din

Gündelik hayat içerisinde, çeşitli sebeplerle insanlar hoş olmayan ya da olumsuz bir takım olaylara maruz kalmaktadır. Bu sebeple insanlar gündelik yaşamlarında stres ve kaygı gibi faktörleri sürekli yaşamaktadır. Bu noktada insanlar bu olumsuz durumlarla baş edebilmek için koruyucu bir referans noktasına ihtiyaç duyar (Jung, 2010: 51). Herhangi bir dini inanca sahip olan bireyler genellikle kendilerini koruyan bir referans olarak Tanrı'ya başvururlar. Bu şekilde din onlar için bir başa çıkma mekanizması olmaktadır (Arvas, 2017). Bilimsel çalışmalar, hayatın beklenmedik durumlarında, felaketlerde ve ölüm gibi üzücü durumlarda insanların Tanrı'ya veya Tanrı müdahalesine daha fazla önem verdiklerini göstermektedir (Ekşi, 2001: 27). İşte bu nedenlerle dini başa çıkma, yaşanan olumsuz durumlarda bir problem çözme yöntemi olarak kullanılmaktadır (Schaefer ve Gorsuch, 1993).

Toplumun bir parçası olan futbolcular için de durum farklı değildir. Özel hayatlarına ilave olarak, futbolun dünyanın en önemli olaylarından biri olarak görüldüğü ülkelerde profesyonel futbolcuların stres, heyecan ve kaygı gibi durumlarla karşı karşıya gelmeleri kaçınılmazdır. Çünkü insan (futbolcu) duygusal bir varlıktır. İşte böylesi durumlarda futbolcular da bir başa çıkma aracı olarak dine sıklıkla başvurumaktadırlar. Dev müsabakalar öncesinde, derbi gibi futbolcuların daha fazla önem atfettikleri özel günlerde futbolcuları dua ederken veya Tanrı'ya şükrederken görmek sıradan bir eylem olarak görülmemelidir.

2.10.2. Sporda Olumlu duygular sağlayan bir tecrübe olarak din

Yukarıda da sıklıkla ifade ettiğimiz gibi din, insanın psikolojik dünyasında çok önemli bir role sahiptir. Din sadece olumsuz duygu durumlarını ortadan kaldırmak gibi bir etkiye sahip değildir. Aynı zamanda günlük hayatta insanı mutlu edebilecek barış, sevgi, güven gibi birçok duygulara sebep olmaktadır. İnsanoğlunun yeryüzünde var oluşundan bu yana doyurmak istediği en temel gereksinim güven duygusudur. Bu manada din, insanların bu duyguyu hissetmesine yardımcı olur. Çünkü inandıkları Tanrı en üstün, en güçlü ve en merhametli olandır (Arvas, 2017).

Güven duygusu futbolda da büyük bir önem taşımaktadır. Doğası gereği sert olan bu oyun içerisinde bazı zamanlarda çok ciddi yaralanmalar yaşanmakta hatta ölüme varan neticelere sebebiyet veren durumlar meydana gelmektedir. Bazı futbolcular çeşitli sakatlıklarından dolayı uzun dönem sahalardan uzak kalabilmektedir. Bu nedenle futbolcuların karşılaşmaktan en çok korktuğu durumlar sakatlanma ve yaralanmadır. Futbolcular bu tür korkulardan kaçınmak için Tanrı'ya başvurumaktadırlar. Tanrı'ya dua ederek, teslimiyet ve tevekkülün olumsuz duygulara karşı bir zırh olduğunu ifade edilmektedir (Saygılı, 2001: 16).

2.10.3. Sporda anlam sistemi olarak din

Hayatın anlam ve amacına yönelik yapılan bilimsel araştırmalar, insanların büyük oranda, ihtiyaç duyduğu hayatı anlamlandırma duygusunun dini inançlardan sağlandığını ortaya koymaktadır (Arvas, 2017). Çünkü dinler, hayatın gerçek sorunlarıyla ilgilenirler. İnsanoğlu için de hayatın anlam ve amacı büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple yaşamın

anlam ve amacı söz konusu olduğunda insanlar genellikle dine müracaat eder. Çünkü din, her insan için aynı derecede ehemmiyet arz etmese de hayat için nihai motivasyon sağlayarak pek çok insanın “evrensel anlam sistemi” nin merkezi konumunu oluşturmaktadır. Bunun sonucunda hayatın anlamı ve amacını bulma arayışında olan insanın, yüce bir varlığa inanarak, kendini adayarak önemli psikolojik kaynaklardan beslenebileceği ifade edilmektedir (Arvas, 2017; Bahadır, 2002: 144). Böylelikle hayatın anlam ve amacı duygusuna sahip olmak, insanı daha mutlu ve huzurlu hale getirmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak, futbolcuların da, değişen hayat kurgusu içerisinde, hayatını biçimlendiren araçlara karşılık anlamlı bir amaçlılık katma çabası taşıdığını söyleyebiliriz. Çünkü futbolcular da tıpkı sıradan bir birey gibi değer varlığıdır. Onlarda hayatı anlamlandırmak ve bir amaca hizmet etmek gibi duygular güderler. Bu sebeple futbolcuların, dini inanç ve motivasyonel dini yönelim ile hem spor hayatını anlamlandırabileceğini hem de kişisel hayatına anlam derinliği katabileceğini söyleyebiliriz.

2.11. İslâm ve Spor

İslâm kelimesinin etimolojik kökenine baktığımız zaman, bu kelime barış, güven, esenlik gibi anlamlara gelen selam kökünden türemiş olduğunu görürüz. Bu sebeple çatışma ve gerilim kültürünü değil, esas olarak barış/uzlaşma kültürünü temel alarak özgürlük ve güven ortamını oluşturan dinin adıdır (Hüdaverdi, 2003). Yüce kitabımızda bu husus şöyle ifade edilir “ *Barış/uzlaşma /sulh en iyidir*” (Nisa 4/28).

Peki böyle bir din spora veya spor yapmaya nasıl bakar? Her şeyden önce ifade etmemiz gerekir ki; İslamiyet ruh ve beden yapısı olarak aktif, dinamik ve sağlıklı toplumlar amaçlamaktadır. Dahası spor, sağlığın korunması ve yurt savunması amacıyla teşvik edilmiştir (Turan, 1985: 24).

İslâm dininin doğmasından bu yana sportif faaliyetlerin, beden sağlığı açısından düşünüldüğünde teşvik edildiği görülmektedir. Hatta hadislerin bu konuda teşvik edici nitelikte olduğu açıktır (Ayar, 2018). Örneğin; Hz. Peygamber (sav) bir hadislerinde “*Sizden hiç kimse oklarıyla eğlenmekten geri durmasın*” buyurmuşlardır (Müslim, İmaret 168). Ayrıca kendilerine sahabeden bir grubun eğlenmeye gittikleri söylendiğinde, Hz

Muhammed (sav) “ *Atış, eğlendiğiniz şeylerin en hayırlısıdır*” buyurarak onları teşvik edici ifade kullanmıştır (Kenzül- Ummâl, 4:292).

Hız. Peygamber (sav) in kendisinin bizzat ilgi duyduğu, teşvik ettiği spor çeşitlerinin bazıları güreş, koşu, at ve deve yarışları, yüzmek, ok atmak ve avlanmaktır. Bu sportif faaliyetleri hem kendisi ferdi olarak yaptığı hem de kazananları ödüllendirdiği bilinmektedir (Hüdaverdi, 2003).

Dolayısıyla İslâm dini açısından bir değerlendirme yapıldığında, spor/egzersiz yapmak insan bedenine sağladığı fayda nispetinde teşvik görür diyebiliriz. Fakat bazı zamanlar spor etkinlikleri içeriği gereği mübah faaliyetler çerçevesinde değerlendirilebilir. Mübah alan, dinin doğrudan müdahil olmadığı ama müsaade ettiği alandır. Bu alandaki etkinlikler ve uğraşlar, dinin kutsal değer ve hükümlerine aykırı bir boyut kazandığında dinin sınırlama ve müdahalesine maruz kalırlar. Örnek verecek olursak; bir spor faaliyeti toplumsal ya da ekonomik bir sömürü (kumar) veya aldatma veya şiddet içerikli bir faaliyet haline dönüşürse bu noktada dinin-kutsalın müdahalesi olacaktır. Çünkü İslâm dini sömürü ve aldatmaya yönelik hiçbir faaliyeti meşru kabul etmez, reddeder. Bununla birlikte seküler alanın da benzer durumlarda müdahil olabileceği durumlar söz konusudur. Özellikle, seküler ahlaka ve kanunlara aykırı bazı durumlarda müdahil olabileceği durumlar mevcuttur. Ancak her iki alanın da müdahil olma süreçlerinde gerekçeleri farklıdır. Bu bağlamda dini değer ve hükümler sistemiyle seküler değerler arasında zaman zaman farklılıklar olabilir (Taşdelen, 2012).

Bununla birlikte, özel anlamda, spor ve sportif aktivitelere İslâm dünyasının yer yer rezerv koymasının sebebi, batılı kodlarla yapılan kültür değişimleridir. Buna ilave olarak, bazı spor dallarının, boks gibi, şiddet içermesi, kıyafet tarzı, ibadet zamanlarıyla çakışması, zaman israfı ve malayani (boş şey) olarak değerlendirilmesi, gibi gerekçelerle açıklanabilir.

İslâm uleması spor konusunda şu hususlara dikkat çekmiştir:

- Oynarken ve seyredirken kötü sözlerin söylenmesine meydan verilmemeli.
- Oynayanların ve seyredenlerin eğitimlerini ve zaruri işlerini terk etmeye varacak kadar zaman israfına yol açmamalı.
- Oynanan oyunlar hiçbir şekilde kumara alet edilmemeli.

- Namaz ve oruç gibi farz ibadetlerin zamanında yapılmasına engel olmamalı.
- İnsanın bedenen zarar görmesine ve ölümüne sebep olacak kadar tehlike arz etmemeli.
- Çevreyi rahatsız edecek kadar aşırılıklara meydan vermemeli.
- Kıyafet ve sair noktalarda, Kur'ân ve sünnetle ruhsat verilen ölçülerin dışına çıkmamalı (Hüdaverdi, 2003).

Bu ölçüler çerçevesinde gerçekleştirilecek spor faaliyetlerinin, İslâm dini açısından herhangi bir sorun teşkil etmeyeceğini söyleyebiliriz.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bilimsel bir araştırmanın en mühim kısımlarından birisi de kuşkusuz kullanılan yöntem ve tekniklerdir. Bir bilimsel araştırmada çalışmanın nasıl yürütüldüğünün ayrıntılı olarak anlaşılması için yöntem kısmı hayati önem taşır. Ayrıca amaçların en ideal manada gerçekleşebilmesi için kullanılan ölçeklerin bilimsel bir geçerliliğe ve güvenilirliğe sahip olması gerekmektedir. Evren ve örneklemin araştırma amacını karşılayabilecek yeterlilikte olması ve istatistiksel analizlerin bilimsel normlara uygun olarak yapılması, araştırma bulgularının bilimsel bir değer ifade etmesi açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda araştırmamızda yöntem ve teknikler konusunun müstakil bir bölüm olarak yer alması, bu konuya verilen önemi göstermektedir.

3.1. Araştırma Modeli

Türkiye Futbol Federasyonu tarafından organize edilen profesyonel futbol liglerinde (Spor-Toto Süper Lig, PTT. 1. Lig, 2.Lig ve 3.Lig) futbol oynayan Türk futbolcuların, Dini inançları ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırma, ilişki analiz tekniğine dayalı betimsel bir araştırmadır. Bu tür araştırmalar, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin derecesini ve yönünü belirlemeyi amaçlayan tarama modelleri olarak tanımlanmaktadır. (Karasar, 2012: 82). Ayrıca bu çalışmada sembolik etkileşimcilik kuramından faydalanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Evren (population), araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği canlı veya cansız her türlü elemanlar bütünü olarak ifade edilmektedir. Araştırmacının ideal olarak sonuçların genelleştirilebileceği grup hedef evrendir. Ancak hedef evrene ulaşmak genellikle mümkün olmaz. Bu sebeple araştırmanın ulaşılabilir, gerçekçi bir evren tanımlaması yapması gerekmektedir (Altunışık ve ark 2009: 55-68). Çünkü araştırmacının çalışma evreni örneğini seçtiği ve edindiği sonuçları genelleştireceği gruptur.

Araştırmamızda “seçkisiz örneklem” yöntemlerinden “amaçlı örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Güçlü bir temsil özelliğine sahip örneklem seçiminin geçerli ve en iyi yolu seçkisiz örneklemedir (Yakut, 2016: 94). Seçkisiz örnekleme yöntemlerinden amaçlı

örnekleme kullanılırken, araştırmacılar araştırma evrenini oluşturacak kişilerin özelliklerini belirler ve bu özelliklere uyan kişilere ulaşır (Christensen ve ark, 2015:172).

Örneklem seçiminde esas olan, her şeyden önce örneklemin evreni temsil yeteneğine ve ölçüme imkân verecek yeterli büyüklüğe sahip olmasıdır. Buna göre 2017-2018 sezonunda, profesyonel futbol liglerinde (Spor-Toto Süper Lig, PTT. 1. Lig, 2.Lig ve 3.Lig) aktif olarak görev yapan Türk futbolcuların sayısı hesaplanmıştır. TFF resmi sayfasından alınan bilgiler ışığında profesyonel kulüplerin sahip olduğu toplam profesyonel Türk futbolcuların sayısı 3007 dir.

Örneklem büyüklüğü, Sencer (1989) tarafından hazırlanan “farklı büyüklükteki evrenler için % 95 güven düzeyi ve % 5 göz yumulabilir yanılığa göre örneklem büyüklüğü” şeklindeki çizelgesine (Çizelge 3.1) göre belirlenmiştir. Çizelgede evren büyüklüğü 3000 olan bir araştırmada % 95 güven düzeyine göre örneklem sayısı 341 olarak belirtilmiştir (Çizelge 3.1). Buna göre araştırmamızda örneklem büyüklüğünün artması ile güvenilirlik düzeyi artacağından ve yanılığın düşeceği için, araştırmamızın örneklemini 441 futbolcudan oluşmaktadır.

Çizelge 3.1. Farklı büyüklükteki evrenler için % 95 güven düzeyine göre örneklem büyüklüğü (Sencer,1989: 609)

Evren Büyüklüğü	Kesinlik (Göz Yumulabilir Yanılığ)				
	% 1	%2	%3	%4	%5
1000	*	*	*	375	278
2000	*	*	696	462	322
3000	*	1334	787	500	341
4000	*	1500	842	522	350
5000	*	1622	879	536	357
10.000	4899	1936	964	566	370
20.000	6489	2144	1013	583	377
50.000	8057	2291	1045	593	381
100.000	8763	2345	1056	597	383
500.000+	9423	2390	1065	600	384

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, verilerin toplanması amacıyla örnekleme “Kişisel Bilgi Formu” , “ Dini Dünya Görüşleri Ölçeği” ile “ Motivasyonel Dindarlık Ölçeği” ayrı formlar halinde uygulanmıştır.

3.3.1. Kişisel bilgi formu

“Kişisel Bilgi Formu” yla araştırmaya katılan deneklerin demografik özellikleri (yaş, medeni durum, eğitim durumu, TFF hangi liginde oynadığı (Spor Toto Süper Lig/ PTT 1.Lig /2.Lig/3.Lig), profesyonellikte kaçınıcı yılı olduğu, Milli takımda oynama durumu, Yurt dışında futbol oynama durumu, oynadığı mevki, aylık ortalama gelirleri, yetişdikleri yerleşim türü ve kendileriyle ilgili dindarlık algısı) ile ilgili bilgiler toplanmıştır.

3.3.2. Dini dünya görüşleri ölçeği

Profesyonel Futbolcuların dini inanç düzeylerini ölçmek amacıyla Goplen ve Plant (2015) tarafından geliştirilen ve Kuşat ve Bulut (2016) tarafından geçerlik ve güvenilirliğinin yapılarak Türk kültürü için psikometrik özellikleri gözden geçirilen DDGÖ (Dini Dünya Görüşleri Ölçeği) kullanılmıştır.

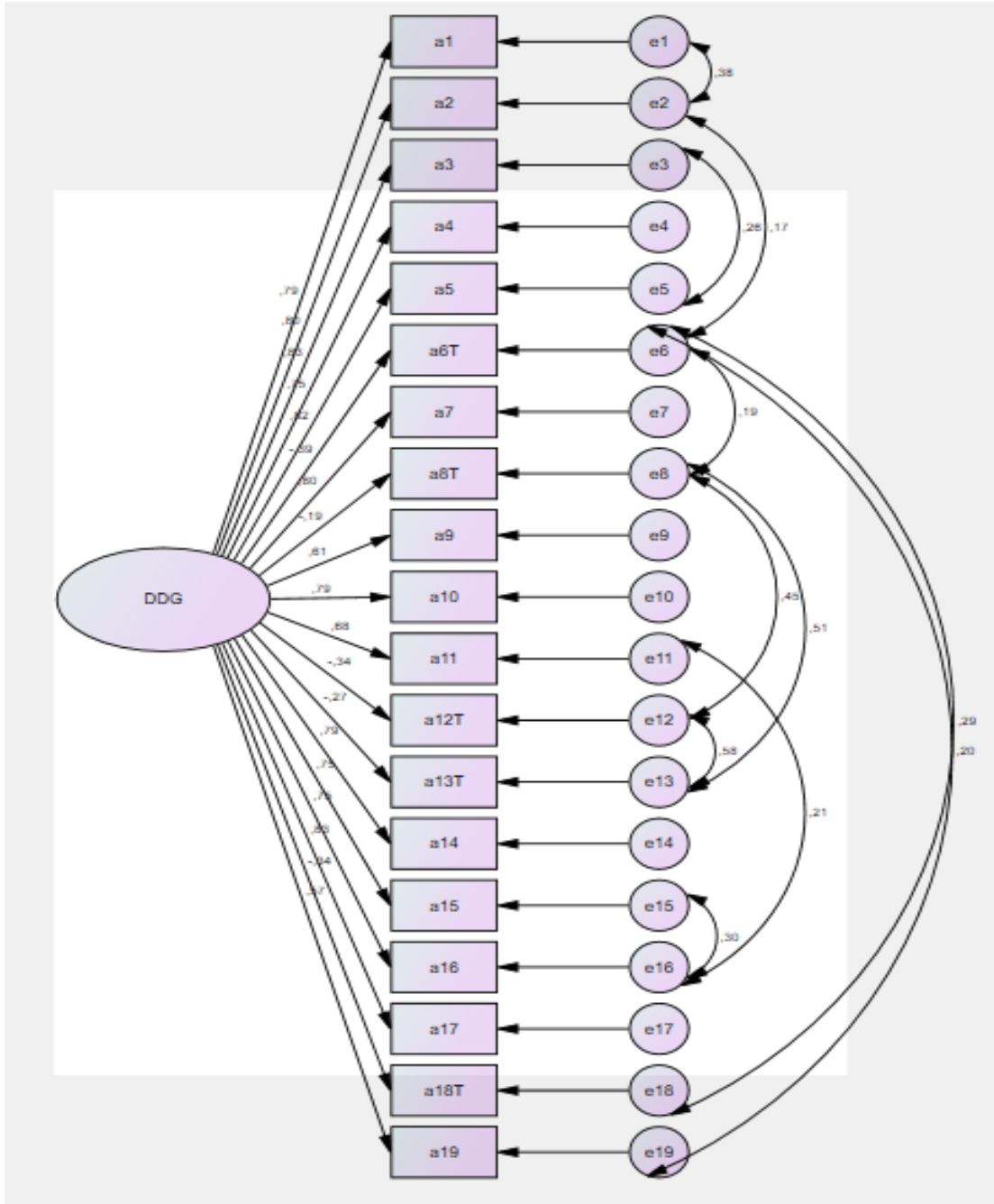
Dini Dünya Görüşleri ölçeğinin her maddesinde “kesinlikle katılıyorum,” “ katılıyorum,” “kararsızım,” “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde beş derece mevcuttur. Bu dereceler en olumludan en az olumsuz doğru sırasıyla +5, +4, +3, +2 ve +1 değerinde puanlara sahiptir. Bu puanlama örneklemin ölçekten alacağı puanı belirlemek içindir. Bir deneğin bu ölçekten alacağı puan hesaplanırken ölçek aralıkları ve sınırlılıkları hesaplanarak puanlandırılmıştır. Alınan puanın (aritmetik ortalama) yüksek oluşu o davranışın veya duygu durumunun yüksek düzeyde görüldüğü/yaşandığı, alınan puanın düşük oluşu o davranışın veya duygu durumunun düşük düzeyde görüldüğü/yaşandığı anlamına gelmektedir. Araştırmamızda ölçek tek boyutlu olarak kullanılmıştır. Bunun sebebi ise; Goplen ve Plant (2015) tarafından geliştirilen ölçeğin orijinal hali tek faktörlüdür ve ölçekte 5 adet ters madde yer almaktadır. Kuşat ve Bulut (2016) uyarılama çalışması yaparken, çalışmalarında bu ters maddelerin olduğu gibi girilerek, geçerlik ve güvenilirlik işlemlerinin bu şekilde yapıldığı belirlenmiştir. Bu sebeple ölçeğe 210

üniversite öğrencisi üzerinden tekrar Doğrulayıcı Faktör analizi ve güvenilirlik testi olan Alfa katsayısı (Cronbach α) testi uygulanmıştır. Tek faktörlü DFA ve güvenilirlik sonuçları aşağıda yer almaktadır. Araştırmamızın değerlendirmeleri örneklemin dini dünya görüşleri ölçeğinden aldıkları genel ortalama puan esas alınarak yapılmıştır.

Çizelge 3.2. Dini dünya görüşleri ölçeği doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizi (Cronbach α) Sonuçları (üniversite öğrencilerine yapılan)

Uyum İndeksleri	DDGÖ	Önerilen Değerler*	Cronbach α
χ^2/df	2.91	2-5	
CFI	0.93	≥ 0.90	0.816
GFI	0.88	≥ 0.85	
RMSEA	0.07	$0.05 < RMSEA < 0.10$	

*Önerilen Değerler Oluşturulurken Seçer (2015:190), Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk (2014:271-272), Bayram (2010:78), Çelik ve Yılmaz (2013:39), Meydan ve Şeşen (2015:37), çalışmalarından aktarılmıştır.

Şekil 3.1. Dini dünya görüşleri ölçeği model diagramı

Çizelge 3.2. incelendiğinde Doğrulayıcı Faktör analizi uyum indeksleri sonuçları Dini Dünya Görüşleri ölçeği için χ^2/df 'nin 2,91, CFI 0,93, GFI 0,88 ve RMSEA 0,07; bulunmuştur. Bu değerler literatürde önerilen değerler arasında olduğu için çalışmada kullanılan ölçme araçlarının çalışma grubuyla uyumlu olduğu ve geçerliğinin sağlandığı söylenebilir. Ayrıca yapılan Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı analiz sonucu da 0.816 bulunmuştur. Bu değer literatürde 0.70 den büyük olması önerildiği (Büyüköztürk, 2014: 183) için ölçeğin güvenirliğinin sağlandığı söylenebilir.

3.3.3. Motivasyonel dindarlık ölçeği

Araştırmamızda katılımcıların motivasyonel dindarlık düzeylerini ölçmek için (MDÖ) Motivasyonel Dindarlık Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek Apaydın'ın (2010) tercüme ettiği Uysal ve arkadaşlarının (2014) geçerlik güvenirlik çalışmasını yaptığı 20 maddeden oluşmaktadır.

MDÖ ölçeğinin her maddesinde “tamamen katılıyorum,” “oldukça katılıyorum,” “kararsızım,” “pek katılmıyorum” ve “hiç katılmıyorum” şeklinde beş derece mevcuttur. Bu dereceler en olumludan en az olumsuz doğru sırasıyla +5, +4, +3, +2 ve +1 değerinde puanlara sahiptir. Bu puanlama örneklemin ölçekten alacağı puanı belirlemek içindir. Bir deneğin bu ölçekten alacağı puan hesaplanırken ölçek aralıkları ve sınırlılıkları hesaplanarak puanlandırılmıştır. Alınan puanın (aritmetik ortalama) yüksek oluşu o davranışın veya duygu durumunun yüksek düzeyde görüldüğü/yaşandığı, alınan puanın düşük oluşu o davranışın veya duygu durumunun düşük düzeyde görüldüğü/yaşandığı anlamına gelmektedir.

Araştırmamızın değerlendirmeleri örneklemin motivasyonel dindarlık ölçeğinden aldıkları genel ortalama puan esas alınarak yapılmıştır. Yapılan bu araştırma için motivasyonel dindarlık ölçeğinin güvenirlik değerlendirme sonuçları aşağıda verilmiştir. MDÖ ölçeğinde “güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki” boyutu ve “sosyal ve dini-entelektüel sorumluluk” boyutu olmak üzere iki alt boyut bulunmaktadır. (Uysal ve ark, 2014).

3.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Bu bölümde araştırmada kullanılan Dini Dünya Görüşleri ve Motivasyonel Dindarlık ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik analizlerine ilişkin sonuçlara yer verilmiştir. Ölçeklerin geçerlik analizlerinde doğrulayıcı faktör analizi, güvenirlik analizlerinde ise Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı analiz tekniği kullanılmıştır.

3.4.1. Geçerlik

Geçerlik, testin bireyin ölçülmek istenen özelliğini ne derece doğru ölçtüğüyle ilgili bir kavramdır (Büyüköztürk 2015: 179). Eğer bir test (ölçek) ölçmek istediği özelliği doğru ve

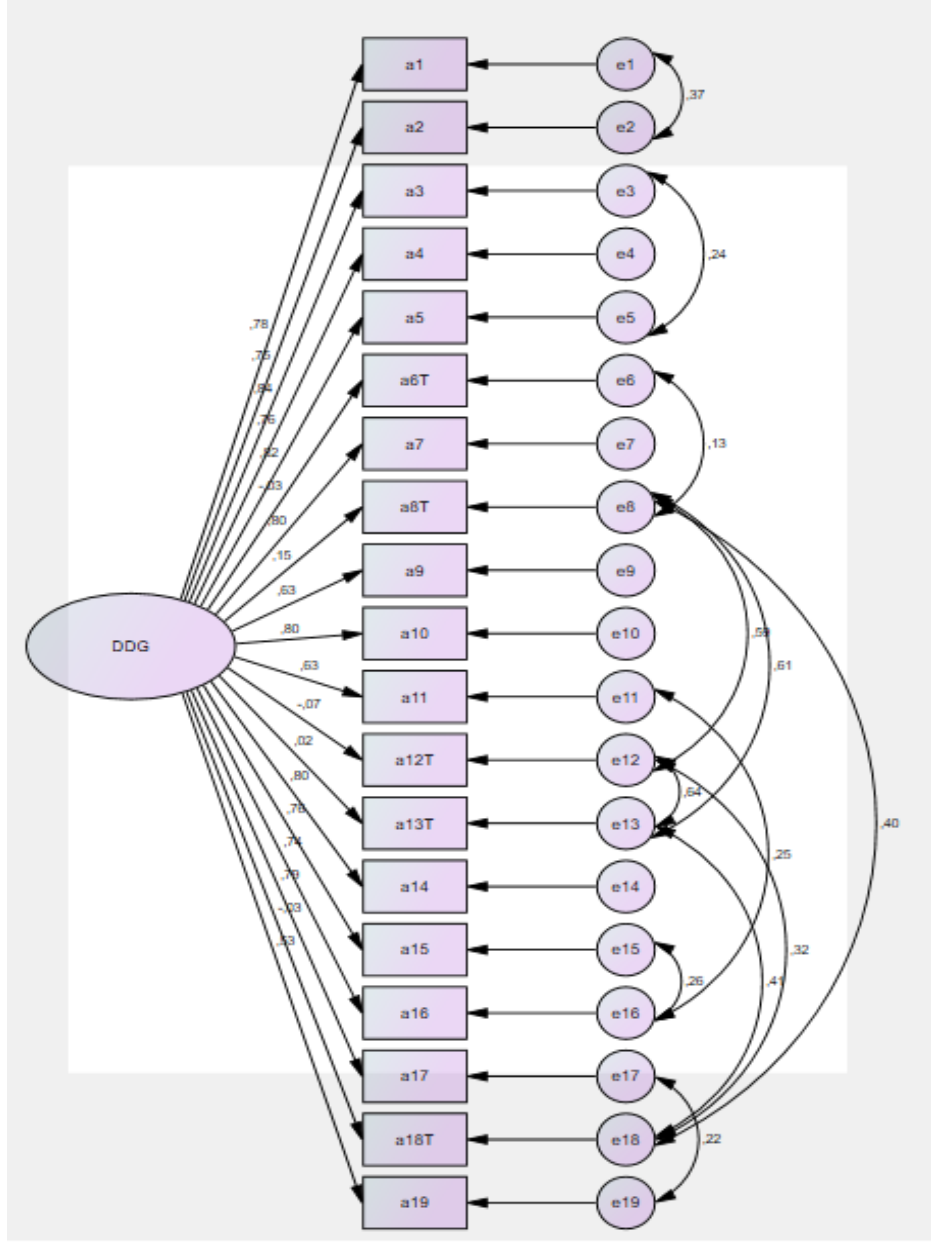

diğer özelliklerle karıştırmadan ölçüyorsa bu testin geçerli olduğu söylenebilir (Alpar 2010: 316). Bu çalışmada geçerliği test etmek için Doğrulayıcı Faktör analizi (DFA) kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi, genellikle ölçek geliştirme ve geçerlik analizlerinde kullanılmakta ve önceden belirlenmiş veya kurgulanmış bir yapının doğrulanmasını amaçlamaktadır (Bayram 2010: 42). Çalışmada kullanılan ölçeklerin faktör yapıları daha önceden belli olduğu için, bizim çalışma grubumuzda kullanılan ölçeklerin çalışıp çalışmadığını test etmek amacıyla SPSS AMOS 21 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır.

Çizelge 3.3. Dini dünya görüşleri ölçeği doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Uyum İndeksleri	DDGÖ	Önerilen Değerler*
χ^2/df	3.58	2-5
CFI	0.92	≥ 0.90
GFI	0.88	≥ 0.85
RMSEA	0.07	$0.05 < RMSEA < 0.10$

*Önerilen Değerler Oluşturulurken Seçer (2015:190), Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk (2014:271-272), Bayram (2010:78), Çelik ve Yılmaz (2013:39), Meydan ve Şeşen (2015:37), çalışmalarından aktarılmıştır.

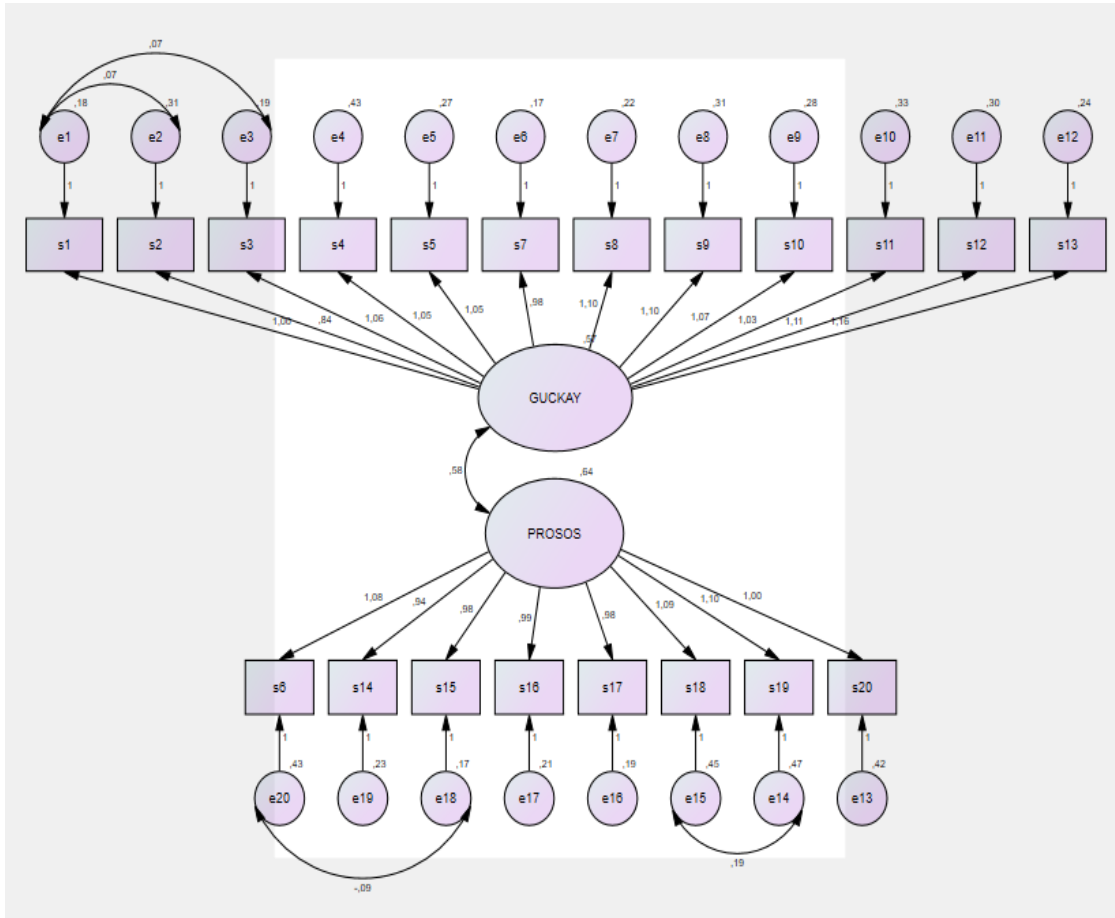
Şekil 3.2. Dini dünya görüşleri ölçeği geçerlik için yapılan DFA model diagramı

Çizelge 3.3. incelendiğinde Doğrulayıcı Faktör analizi uyum indeksleri sonuçları χ^2/df 'nin 3,58 CFI 0,92, GFI 0.88 ve RMSEA 0,07; bulunmuştur. Bu değerler literatürde önerilen değerler arasında olduğu için çalışmada kullanılan ölçme araçlarının çalışma grubuyla uyumlu olduğu ve geçerliğinin sağlandığı söylenebilir.

Çizelge 3.4. Motivasyonel dindarlık ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Uyum İndeksleri	MDÖ	Önerilen Değerler*
χ^2/df	3.86	2-5
CFI	0.94	$\geq 0,90$
GFI	0.85	≥ 0.85
RMSEA	0.08	$0,05 < RMSEA < 0,10$

*Önerilen Değerler Oluşturulurken Seçer (2015:190), Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk (2014:271-272), Bayram (2010:78), Çelik ve Yılmaz (2013:39), Meydan ve Şeşen (2015:37), çalışmalarından aktarılmıştır.

Şekil 3.3. Motivasyonel dindarlık ölçeği DFA sonucu

Çizelge 3.4. incelendiğinde Doğrulayıcı Faktör analizi uyum indeksleri sonuçları χ^2/df 'nin 3,86 CFI 0,94, GFI 0.85 ve RMSEA 0,08; bulunmuştur. Bu değerler literatürde önerilen değerler arasında olduğu için çalışmada kullanılan ölçme araçlarının çalışma grubuyla uyumlu olduğu ve geçerliğinin sağlandığı söylenebilir.

3.4.2. Güvenirlilik

Güvenirlilik, ölçme aracının ölçülmek istenen özelliği ne derece duyarlı ölçtüğü ya da ölçme sonucunun şans hatalarından ne kadar arınık olduğunun derecesi olarak tanımlanabilir (Özbek 2014: 44). Yani kısacası güvenirlilik; ölçme aracının ölçmek istediği özelliği hatasız olarak ölçebilme derecesidir (Kan 2013: 35). Bu çalışmada ölçme araçlarının güvenirliliğini test etmek için Cronbach Alfa güvenirlilik testi kullanılmıştır. Cronbach Alfa güvenirlilik testi birden fazla uygulamaya gerek kalmadan, ölçme aracıyla yapılan tek ölçümün, kendi içinde ne kadar tutarlı olduğunun göstergesi (Can 2014: 366) olduğu hem de toplam puanlar üstüne kurulu Likert tipi ölçeklerde güvenirliliği test etmek amacıyla çok sık kullanıldığı (Alpar 2010: 349) için bu teknik tercih edilmiştir.

Çizelge 3.5. Dini Dünya Görüşleri ölçeği ve Motivasyonel dindarlık ölçeği için bu çalışmada elde edilen Cronbach α iç tutarlılık değerleri

Ölçekler	Cronbach α	Madde Sayısı
Dini Dünya Görüşleri Ölçeği	0.883	19
Motivasyonel Dindarlık Ölçeği	0.976	20
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu	0.965	12
Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu	0.944	8

Bu araştırmada kullanılan 19 maddeden oluşan dini dünya görüşleri ölçeğinin Cronbach α iç tutarlılık değeri 0,884; 20 maddeden oluşan motivasyonel dindarlık ölçeğinin Cronbach α iç tutarlılık değeri 0,976 olarak belirlenmiştir. 12 maddeden oluşan güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutu için 0,965 değeri ve 8 maddeden oluşan prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutu için 0,944 Cronbach α iç tutarlılık değeri elde edilmiştir. Bu değerlerin literatüre göre de ölçeğin güvenilirliği için yeterli bir değer (Alpar, 2010; Büyüköztürk, 2015) olduğu görülmektedir.

3.5. Uygulama ve Verilerin Toplanması

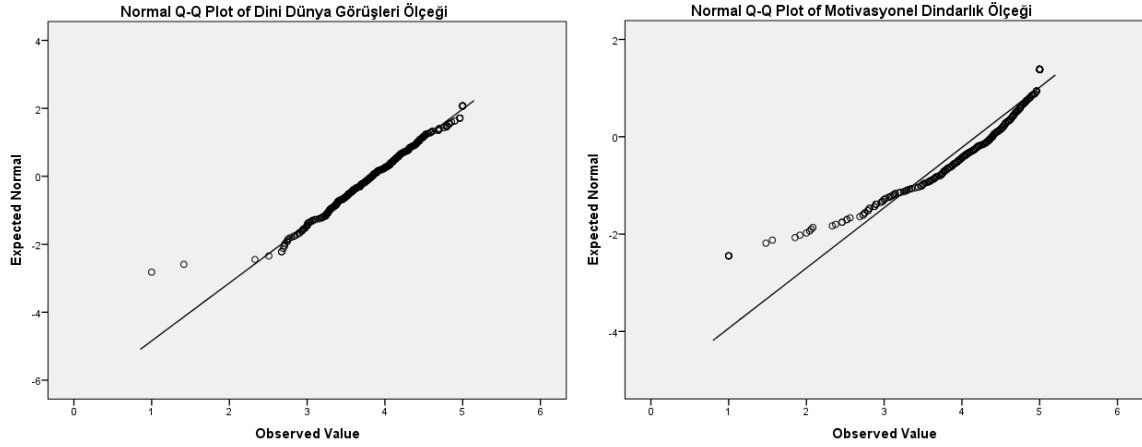
Araştırmamızda TFF 2017-2018 sezonunda, Profesyonel Futbol Liglerinde futbol oynayan futbolculara kulüp yönetimi ve antrenörleriyle görüşülerek ve futbolcuların antrenmanlarına engel oluşturmadan seçkisiz örneklem yoluyla bizzat araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılmak suretiyle ölçekler uygulanmıştır. Ancak bazı

futbolcularla zaman ve çeşitli sebeplerle ulaşma güçlüğü yaşandığından bazı ölçekler kargo yolu ile kulüplere ulaştırılmıştır. Gönüllülük esasıyla futbolcular tarafından doldurulan ölçeklerin tarafımızca toplanmasından sonra yapılan incelemede, doldurulmasında eksiklik görülen 25 ölçek formu değerlendirme dışı bırakılmış ve 416 ölçek formu değerlendirmeye alınmıştır.

3.6. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmada toplanan verilerin analizi için SPSS 21.0 programından yararlanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde betimsel istatistikler olan aritmetik ortalama, frekans, standart sapma ve yüzde değerlerine bakılmıştır. Araştırma verilerinin katılımcıların demografik özelliklerine göre fark gösterip göstermediğini belirlemek için parametrik analizlerin yapılması uygun görülmüştür. İki grup arasındaki değerlendirmeler için T testi, ikiden fazla grup arasındaki değerlendirmelerde normal dağılan değişkenlerde Tek Yönlü Anova testi, normal dağılmayan verilerde Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır. Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasında ne düzeyde bir ilişki olduğunu belirlemek için yapılan korelasyon analizi sonucuna göre Pearson Korelasyon katsayısına bakılmıştır. Dini dünya görüşlerinin motivasyonel dindarlık düzeyini ne düzeyde açıkladığını belirlemek için ise Doğrusal Regresyon analizi yapılmıştır.

Bu araştırma için parametrik analizlerin yapılıp yapılmayacağını belirlemek için öncelikle her iki ölçek verilerinin normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmıştır. Analiz sonucunda basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri hesaplanmış sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Şekil 3.4. Dini Dünya Görüşleri ve Motivasyonel Dindarlık Ölçeği Normal Q-Q Grafığı

Yukarıda dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık ölçeği ile ilgili verilmiş grafiklere bakıldığında her iki ölçekte de normallikten az bir sapmanın olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.6. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık ölçeği çarpıklık ve basıklık değerleri

	Skewness (Çarpıklık)	Kurtosis (Basıklık)
Dini Dünya Görüşleri Ölçeği	-0,885	1,499
Motivasyonel Dindarlık Ölçeği	-1,447	2,421

Normal dağılım analizi sonucunda Çizelge 2 'de görüldüğü gibi motivasyonel dindarlık ölçeğinin basıklık değeri 2'nin üzerinde olmakla birlikte her iki ölçek için elde edilen çarpıklık değerleri -2 ile +2 arasında görülmektedir. Buna göre araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiğini söyleyebiliriz. (George ve Mallery, 2010).

Dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğine verilen cevapların ölçek aralıkları ve sınırları Çizelge 3.7'de verilmiştir.

Çizelge 3.7. 5'li Likert ölçeği aralık değerleri

Ağırlık	Seçenek	Sınırlar
1	Kesinlikle katılmıyorum	1,00 - 1,80
2	Katılmıyorum	1,81 - 2,60
3	Kararsızım	2,61 - 3,40
4	Katılıyorum	3,41 - 4,20
5	Kesinlikle katılıyorum	4,21 - 5,00

4. BULGULAR

Bu bölümde, Profesyonel futbolcuların dini inanç düzeyleri ile dinin motivasyona olan etkisi hakkındaki tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan araştırma sonucunda aşağıdaki bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 4.1. Örneklem grubuna ait demografik bilgiler

		f	%
Yaş	16-20	72	17.3
	21-25	133	32.0
	26-30	132	31.7
	31 ve üzeri	79	19.0
Medeni Durum	Evli	123	29.6
	Bekâr	293	70.4
Eğitim Durumu	İlkokul/Ortaokul	35	8.5
	Lise	239	57.5
	Ön lisans	44	10.6
	Lisans ve Üstü	98	23.6
TFF Hangi Ligde Oynuyor?	Spor Toto Süper Lig	98	23.6
	PTT 1.Lig	54	13.0
	2.Lig	112	26.9
	3.Lig	152	36.5
Profesyonellikte Kaçınıcı Yıl?	0-1	38	9.1
	2-5	164	39.4
	6-9	136	32.7
	10 ve üzeri	78	18.8
Milli Takımda Oynama	Evet	71	17.1
	Hayır	345	82.9
Yurtdışında Futbol Oynama	Evet	46	11.1
	Hayır	370	88.9
Oynadığı Mevki	Kaleci	49	11.8
	Defans	120	28.8
	Orta Saha	129	31.0
	Forvet	118	28.4
Aylık Gelir Durumu	0-1500 TL	30	7.2
	1501-5000 TL	130	31.3
	5001-10000 TL	105	25.2
	10001 ve üzeri TL	151	36.3
Yetiştigi Yerleşim Yeri Türü	Köy	152	36.5
	İl Merkezi	264	63.5
Kendisi İle İlgili Dindarlık Algısı	Kuvvetli	148	35.6
	Orta	198	47.6
	Zayıf	70	16.8

Örneklem grubunun demografik bilgilerinin verildiği Çizelge 4.1'e göre katılımcıların çoğunluğunun 21-30 yaş aralığında (%63,7) olduğunu görüyoruz. Futbolcuların %29,6'sı evli, %70,4'ü bekârdır. Katılımcıların %57,5'inin lise mezunu, %10,6'sının ön lisans, %23,6'sinin ise lisans ve üstü mezunu olduğu görülmektedir. Futbolcuların %23,6'sı spor

toto süper ligde, %13,0'ü PTT 1. Ligde, %26,9'u 2. Ligde ve %36,5'i 3. Ligde oynamaktadır. Profesyonellikteki yıllarına bakıldığında %39,4'ünün 2-5 yıl, %32,7'sinin 6-9 yıl profesyonellik süresi olduğu belirlenmiş olup yaş dağılımı ile uyumlu olduğu görülmektedir. Futbolcuların %17,1'inin milli takımda oynamış olduğu, %11,1'inin ise yurtdışında futbol oynadığı belirlenmiştir. Katılımcıların aylık gelirlerine bakıldığında %31,3'ünün 1500-5000 TL arasında, %25,2'sinin 5000-10000 TL arasında ve %36,3'ünün 10000 TL'nin üzerinde geliri bulunduğu görülmüştür. Futbolcuların yetiştiği yerleşim yerine bakıldığında %36,5'inin köyde, %63,5'inin ise il merkezinde yetiştiği görülmektedir. Futbolcuların kendileriyle ilgili dindarlık algısı konusunda, %35,6'sı kuvvetli, %47,6'sı orta düzeyde, %16,8'i ise zayıf düzeyde dindar olduklarını belirtmiştir.

4.1. Dini Dünya Görüşleri Ölçeğinden Elde Edilen Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Çizelge 4.2. Dini Dünya Görüşleri Ölçeğinin ortalama ve standart sapma değerleri

	N	ORT	SS
1.Kutsal kitabımda geçen bilgilerin doğru olduğuna inanırım.	416	4.39	0.83
2.Ahlaki değerlerimin kaynağı dinimdir.	416	4.00	1.06
3.Dünyadaki amacım Tanrı'nın isteği doğrultusunda yaşamaktır.	416	4.05	0.98
4.Dini önderlerim dünya hakkında bana önemli bilgiler verirler.	416	3.90	1.09
5.Hayatımı dinimin emrettiği şekilde yaşamaya çalışıyorum.	416	3.99	0.95
6.Bireyin evren hakkında bilgi sahibi olabileceği tek yolun bilim olduğuna inanıyorum.	416	2.55	1.17
7.Bir eylemin doğruluğu konusunda kuşkuya düştüğümde, çoğu zaman dinime başvururum.	416	3.83	0.96
8.Hayatımın amacını din belirleyemez.	416	2.75	1.36
9.Dünyada bazı şeylerin sadece din sayesinde anlaşılabileceğini düşünüyorum.	416	3.84	1.03
10.Dinim bana açık ve sağlam bir ahlaki öğreti sunmaktadır.	416	4.15	0.90
11.Hayatın anlamı gerçekte görünen yaşamın ötesinde bir şeydir.	416	4.13	0.89
12.Doğru ve yanlış anlayışım dinimden kaynaklanmaz.	416	2.20	1.18
13.Dini inancım hayata dair seçimlerimi etkilemez.	416	2.31	1.30
14.Dini inancım bana nasıl bir ahlaki hayat sürdürmem gerektiğini öğretir.	416	4.14	0.92
15.Hayatımda önemli kararlar alacağım zaman sıklıkla dinime başvururum.	416	3.78	1.07
16.Dinimin hayatım hakkında bir planının olduğuna inanırım.	416	4.07	0.96
17.Dinimin evrenin nasıl yaratıldığı konusunda bir cevabı olduğuna inanırım.	416	4.22	0.93
18.Politik bir seçimde kime oy vereceğim konusunda dini inancım etkili olmaz.	416	2.00	1.20
19.Tanrının hayatıma hükmettiğine inanırım.	416	4.15	1.10
ORTALAMA		3.60	0.60

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile ilgili ölçeğe ait ortalama ve standart sapma değerleri Çizelge 4.2. de verilmiştir. 19 maddeden oluşan bu boyut için $x=3,60\pm 0,60$ genel ortalama elde edilmiş olup 5’li likert ölçeği aralık değerlerine göre “Katılıyorum” değerine karşılık gelmektedir. Bu sonuçlara göre araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri düzeylerinin orta seviyenin üzerinde olduğunu söyleyebiliriz.

4.2. Motivasyonel Dindarlık Ölçeğinden Elde Edilen Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Çizelge 4.3. Faktör 1: Güç ve güven kaynağı olarak tanrı ile ilişki boyutu

	N	ORT	SS
1. Allah’a dua etmek beni mutlu ediyor.	416	4.38	0.88
2. Allah’a yöneldiğimde saygı ve şükran hissediyorum.	416	4.45	0.84
3. Zor bir durumla karşılaşıncı Allah’tan güç ve cesaret alıyorum.	416	4.30	0.92
4. Allah benim yaşam koşullarımı düzeltmese de inancımın teselli ve destek bulurum.	416	4.10	1.03
5. Dini inancım bana özgüven veriyor.	416	4.23	0.95
7. Allah’ı düşünmek bana her zaman mutluluk verir.	416	4.29	0.86
8. Önemli endişelerimi/kaygılarımı Allah’a yönelttiğimde, kendimde sorunlarımın çözümü için gizli bir güç buluyorum.	416	4.08	0.96
9. Kendimi küçük ve değersiz hissettiğimde dini inancım beni, iyi özelliklerimi ve yeteneklerimi düşünmeye sevk eder.	416	3.98	1.01
10. Hayatımdaki her şeyi Allah’ın hediyesi olarak hissediyorum	416	4.22	0.97
11. Allah’ın bana nasıl yardım ettiğini açıklayamasam bile, yine de bu yardıma güvenebilirim	416	4.13	0.97
12. Zor hayat koşulları karşısında Allah’ın müdahalesinin olacağına inanıyorum.	416	4.11	1.00
13. Kendi problemlerimi kendim çözmek zorunda olsam da, Allah ile temas kurunca o da problemin çözümünde bana yardım eder.	416	4.06	1.01
ORTALAMA		4.19	0.95

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların motivasyonel dindarlık ile ilgili “güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki” boyutuna ait ortalama ve standart sapma değerleri Çizelge 4.3.de verilmiştir. 12 maddeden oluşan bu boyut için $x=4,19\pm 0,95$ genel ortalama elde edilmiş olup 5’li likert ölçeği aralık değerlerine göre “Katılıyorum” sınırının en üst seviyesindedir. Bu değerlere göre araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların “güç ve

güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki” boyutundaki inanç düzeyleri bakımından oldukça güçlü bir seviyede olduklarını söyleyebiliriz.

Çizelge 4.4. Faktör 2: Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutu

	N	ORT	SS
6. Allah'a inanmakla kalmıyor aynı zamanda ona ibadette ediyorum.	416	4.04	1.09
14. Dini inancım beni diğer kişilere karşı yardımsever olmaya teşvik eder.	416	4.23	0.89
15. Dini inancım beni, muhtaçlara yardım etmeye teşvik eder	416	4.27	0.89
16. Başkalarının haklarına saygı göstermek, inancım için çok önemli bir esastır.	416	4.27	0.91
17. Yardımsever olmak benim inancım için çok önemlidir.	416	4.26	0.90
18. İyilik yapmaya teşvik eden ve kötülükten uzak tutan dini inançlarımdır.	416	4.02	1.10
19. Beni ahlaki yükümlülüklerle boyun eğdiren, dini inançlarımdır.	416	3.94	1.12
20. Dini konularda düşünmek benim için çok önemlidir.	416	4.25	1.03
ORTALAMA		4.16	0.99

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların motivasyonel dindarlık ile ilgili “prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk” boyutuna ait ortalama ve standart sapma değerleri çizelge 4.4. 'de verilmiştir. 8 maddeden oluşan bu boyut için $x=4,16\pm0,99$ genel ortalama elde edilmiş olup 5'li likert ölçeği aralık değerlerine göre “Katılıyorum” sınırının üst seviyesine yakındır. Bu değerlere göre araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların “prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk” boyutundaki inanç düzeyleri bakımından oldukça güçlü bir seviyede olduklarını söyleyebiliriz.

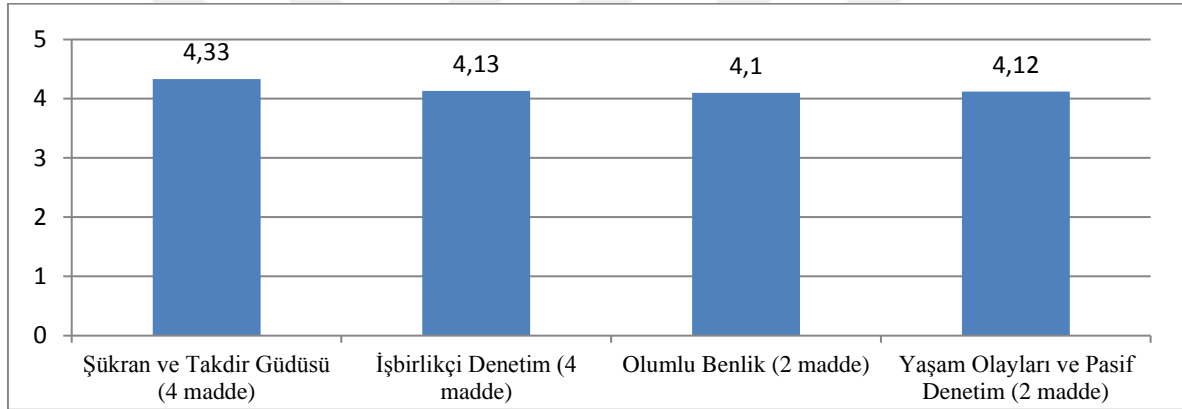
4.3. Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu ve Temel Güdüsel Yapılar

Motivasyonel dindarlık ölçeğinin Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutunun alt faktörlerinden elde edilen sonuçlar Çizelge 4.5. da ve Şekil 4.1. 'de verilmiştir.

Çizelge 4.5. Güç ve güven kaynağı olarak tanrı ile ilişki boyutuna ait alt faktörler

	N	ORT	SS
Şükran ve Takdir Güdüsü Alt Boyutu (DV)	416	4.33	0.89
İşbirlikçi Denetim Alt Boyutu (KK)	416	4.13	0.98
Olumlu Benlik Alt Boyutu (SW)	416	4.10	0.98
Yaşam Olayları ve Pasif Denetim Alt Boyutu (PK)	416	4.12	0.99

Güç ve güven kaynağı olarak tanrı ile ilişki boyutunda; “şükran ve takdir güdüsü” $x=4,33\pm 0,89$ değeri ile en önemli güdüsel yapı olarak ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada $x=4,13\pm 0,98$ değeri ile “işbirlikçi denetim güdüsü”, üçüncü sırada $x=4,12\pm 0,99$ değeri ile “yaşam olayları ve pasif denetim güdüsü” ve dördüncü sırada $x=4,10\pm 0,98$ değeri ile “olumlu benlik güdüsü” yer almaktadır.

Şekil 4.1. Güç ve güven kaynağı olarak tanrı ile ilişki boyutuna ait güdülerin önem dereceleri

Şükran ve takdir güdüsü, Tanrı ile ilişki boyutunda ilk sırada gelen motiftir. Bu güdüsel yapı, Tanrı’ya dua etme, ona yöneldiğinde şükran ve saygı duyma, O’nu düşünmekten mutluluk duyma ve her şeyi Tanrı’nın bir hediyesi/lütfu olarak hissetme gibi bazı temel duygu ve düşünceleri kapsamaktadır. “Tanrı’ya dua ve mutluluk”, “Tanrı’ya saygı ve şükran hissi” gibi durumlar “Olumlu Duygular Teorisi” ile izah edilebilir. Bu teoriye göre inanan insan inandığı Tanrı’ya karşı bir sevgi ve güven oluşmaktadır. Bunun sonucunda insan kendisinin Tanrı tarafından korunduğunu düşünmekte ve mutlu olmaktadır.

Bu güven hissi ayetlerde şu şekilde ifade edilmektedir: “ *Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek kimse yoktur. Eğer sizi bırakırsa, ondan sonra size kim yardım eder?*”

Müminler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdırlar" (Al-i İmran 3 /160). Bir başka ayette ise;

"Allah bize yeter. O ne güzel vekildir! Dediler" (Al-i İmran 3/173).

İş birlikçi denetim güdüsü, Tanrı ile ilişki boyutunda ikinci sırada gelen motiftir. Bu güdüsel yapı "Zorluk ve darlık durumlarında Tanrı'dan güç ve cesaret alma", " Tanrı ile temas kurarak problemin çözümünde ilahi yardım elde etme inancı", "inancından teselli ve destek alma" , "kaygılarını Tanrı'ya yönelterek problemlerini çözmek için gizli bir güç bulma" gibi inanç, düşünce ve duygulardan oluşmaktadır. Araştırma bulgularına göre, profesyonel futbolcuların karşılaştıkları zorluklarda ilahi yardım talebinde bulunmaları ve inançlarından teselli ve destek arama ihtiyacından oluşan bu temel güdüsel yapının yüksek bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Olumlu benlik güdüsü, Tanrı ile ilişki boyutunda üçüncü sırada gelen motiftir. Bu güdü, dini inancın özgüveni artırdığı "kendini küçük ve değersiz görme durumlarını yenmede dini inancın olumlu etkisini hissetme" gibi tutum ve davranış eğilimleri ile alakalıdır. Araştırma bulgularına göre, ruhsal sağlığın temel şartlarından birini teşkil eden bu güdüsel yapının yüksek bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Yaşam olayları ve pasif denetim güdüsü, Tanrı ile ilişki boyutunda dördüncü sırada gelen motiftir. Bu güdüsel yapı "Tanrı'nın kendisine yardım ettiğine inanma" ve "zor hayat şartları altında Tanrı'nın müdahale edeceğine inanma" gibi güven duygularını yansıtmaktadır. Araştırma bulgularına göre bu motifinde yüksek ortalamaya sahip olması, Türk-İslam Kültürü'nde Kadir-i mutlak (her şeye gücü yeten) Tanrı inancı, teslimiyet ve kadere inanma gibi bir hayat anlayışıyla açıklanabilir.

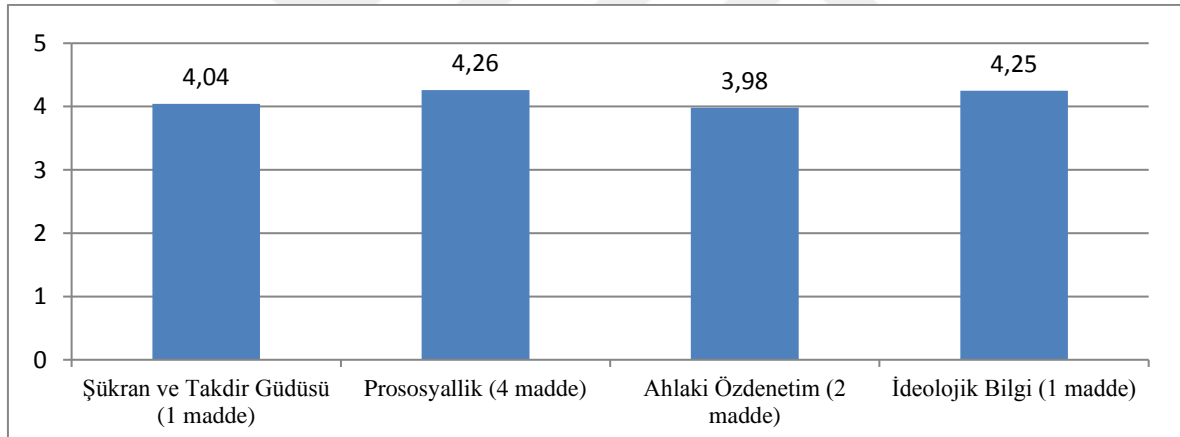
Bu durum ayetlerde şu şekilde ifade edilmektedir: *"Bir şeyi yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı "ol" demekten ibarettir. Hemen oluverir"* (Yâsin 36/82).

4.4. Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu ve Temel Güdüsel Yapılar

Çizelge 4.6. Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutuna ait alt faktörler

	N	ORT	SS
Şükran ve Takdir Güdüsü Alt Boyutu (DV)	416	4.04	1.09
Prososyallik Alt Boyutu (PS)	416	4.26	0.90
Ahlaki Özdenetim Alt Boyutu (SK)	416	3.98	1.11
İdeolojik Bilgi Alt Boyutu (WE)	416	4.25	1.03

Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutunda; “prososyallik güdüsü” $x=4,26\pm 0,90$ değeri ile en önemli güdüsel yapı olarak ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada $x=4,25\pm 1,03$ değeri ile “ideolojik bilgi güdüsü”, üçüncü sırada $x=4,04\pm 1,09$ değeri ile “şükran ve takdir güdüsü” ve dördüncü sırada $x=3,98\pm 1,11$ değeri ile “ahlaki özdenetim güdüsü” yer almaktadır.

Şekil 4.2. Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutuna ait güdülerin önem dereceleri

Prososyallik güdüsü, prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutunda ilk sırada gelen motiftir. Bu güdü, dini inançlar çerçevesinde insanın yardımseverlik, başkasının hakkına saygı, ihtiyaç sahiplerine yardım etme ve diğer insanlara karşı iyi davranışlar sergileme gibi tutum ve davranışları önemsemeyi ifade eder. Genel olarak bütün dinlerde olduğu gibi İslâm dininde de yardıma muhtaç olan insanlara yardım etmek teşvik edilmiştir. İslâm dininde zekât ve sadaka müessesesi toplumsal hayatta yardımlaşmanın temel göstergeleridir.

Bu durum ayetlerde şu şekilde ifade edilmektedir: “*Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah’a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah rızasını*

gözeterek) yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir” (Bakara 2/177).

İdeolojik bilgi güdüsü, prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutunda ikinci sırada gelen motiftir. Bu güdü dini konularda düşünmeyi önemsemek ve dini inancın rasyonel boyutunu göstermektedir.

Ahlaki özdenetim güdüsü, Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutunun bir diğer motiftir. Bu güdü, inanan insanların ahlaki özdenetimlerinin aşkın bir inanca dayandığını ve insanların ahlaki bir davranış sergilemede dini inançların etkisi olduğunu göstermektedir.

4.5. Profesyonel Futbolcuların Dini Dünya Görüşleri ile Motivasyonel Dindarlık Düzeyleri arasında ne düzeyde bir ilişki bulunmaktadır?

4.5.1. Korelasyon analizleri

Çizelge 4.7. Futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analiz sonuçları

		MD	MD_Faktör1	MD_Faktör2
Dini Dünya Görüşleri Genel	Pearson Correlation	0.857**	0.855**	0.813**
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.000
	N	416	416	416

** Korelasyon çift yönlü 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

MD : Motivasyonel Dindarlık

MD_Faktör1 : Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu

MD_Faktör2 : Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu

İki değişken arasındaki ilişkinin yönünü ve düzeyini belirleyen yöntem korelasyon analizi adı verilmektedir (Özdamar, 1999: 407). Diğer bir ifadeyle korelasyon, iki değişken arasındaki ilişkinin büyüklüğünü, yönünü ve önemini ortaya koyan yöntemdir. Çalışma kapsamında kullanılan pearson korelasyonundan iki değişken arasında ilişki olup olmadığının tespit edilmesinde yararlanılmaktadır. Pearson katsayısı “r” harfiyle sembolize edilmektedir. Bu katsayı r-1 ile r+1 arasında değişmekte ve 1’e yaklaştıkça iki değişken arasındaki ilişkinin gücünün arttığını göstermektedir (Erdoğan, 1998: 129). Korelasyon analiz sonuçları yorumlanırken genellikle, eğer $N > 100$ ve $r > 0.70$ ise, değişkenler arasında “güçlü ilişki” bulunduğu kabul edilmektedir. Eğer r değeri 0.40 ile 0.70 arasında

ise, “orta derecede”, r değeri 0.20 ve 0.40 arası ise “zayıf bir ilişki” olduğu söylenir. Eğer $r < 0.20$ ise “ihmal edilecek ilişki” olarak nitelendirilmektedir (Sökmen, 2000: 85)

Profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan korelasyon analizlerinde Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Çizelge 4.7’de görüldüğü gibi profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki bulunduğu görülmektedir ($r = 0,85$, $p = 0,000$). Diğer bir ifade ile profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri onların motivasyonel dindarlık düzeylerine yüksek düzeyde bir etki yapmaktadır, diyebiliriz.

Futbolcuların genel olarak dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlığın “güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutu” arasında pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki bulunduğu ($r = 0,855$ $p = 0,000$), “sosyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutu” arasında da pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki bulunduğu ($r = 0,526$ $p = 0,000$) görülmektedir.

4.5.2. Regresyon analizleri

Çizelge 4.8. Dini dünya görüşlerinin motivasyonel dindarlıkta güç ve güven kaynağı olarak tanrı ile ilişki boyutu üzerine etkisini gösteren regresyon analizi sonuçları

Model Summary (Faktör 1)					
	R	R Square	Adjusted R Square	F	P
Dini dünya görüşleri	0.855	0.732	0.495	1128,905	0.000 **
Bağımsız Değişken: Dini dünya görüşleri					
Bağımlı Değişken: Faktör 1: Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu					

** $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı ilişkiyi göstermektedir.

Araştırma kapsamında profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki sebep-sonuç ilişkisini belirlemek için basit doğrusal regresyon analizleri kullanılmıştır. Basit doğrusal regresyon bir bağımsız değişken ile bir bağımlı değişken arasındaki sebep-sonuç ilişkisini doğrusal bir modelle matematiksel olarak ortaya koyan bir yöntemdir.

Çizelge 4. 8. de profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlıkta “güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutu” arasındaki ilişkiyi gösteren regresyon analizi görülmektedir. R^2 değeri (belirlilik veya tanımlayıcılık katsayısı) bağımlı değişkendeki değişimin bağımsız değişkenler tarafından ne kadar tanımlanabildiğini gösteren bir ölçüdür. Bu analiz sonuçları incelendiğinde futbolcuların dini dünya görüşleri, onların motivasyonel dindarlıkta “güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutunun anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir, $R=0.855$, $R^2=0.732$, $F(1, 414)=1128,905$, $p<.01$. Motivasyonel dindarlıkta “güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutuna ilişkin toplam varyansın %73,2’sinin futbolcuların dini dünya görüşleri ile açıklandığı ifade edilebilir.

Çizelge 4.9. Dini dünya görüşlerinin motivasyonel dindarlıkta prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutu üzerine etkisini gösteren regresyon analizi sonuçları

Model Summary (Faktör 2)					
	R	R Square	Adjusted R Square	F	P
Dini dünya görüşleri	0.813	0.661	0.660	806.480	0.000 **

Bağımsız Değişken: Dini dünya görüşleri

Bağımlı Değişken: Faktör 2: Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu

** $P<.01$ düzeyinde anlamlı ilişkiyi göstermektedir.

Çizelge 4.9’ da profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlıkta prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutu arasındaki ilişkiyi gösteren regresyon analizi görülmektedir. Bu analiz sonuçları incelendiğinde futbolcuların dini dünya görüşleri, onların motivasyonel dindarlıkta Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk boyutunun anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir, $R=0.813$, $R^2=0.661$, $F(1, 414)=806,480$, $p<.01$. Motivasyonel dindarlıkta Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk boyutuna ilişkin toplam varyansın %66,1’inin futbolcuların dini dünya görüşleri ile açıklandığı ifade edilebilir.

4.6. Profesyonel Futbolcuların Dini Dünya Görüşleri ile Motivasyonel Dindarlık Düzeyleri Demografik Değişkenlere Göre Anlamlı Fark Göstermekte midir?

Profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlık düzeylerinin demografik değişkenlere göre fark gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan T testi

ve Tek Yönlü Anova ve Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre medeni durum, eğitim durumu, hangi ligde oynadığı, yurtdışında futbol oynama, Milli Takımda oynama, gelir durumu ve yetiştiği yerleşim yeri değişkenlerinde gruplar arasında anlamlı fark görülmemiştir. Yaş, oynadığı mevki ve kendisi ile ilgili dindarlık algısı değişkenlerinde ise gruplar arasında anlamlı farklar görülmüştür.

4.6.1. Yaş değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları

Çizelge 4.10. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin yaş değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Tek Yönlü Anova testi sonuçları

	Yaş	N	ORT	SS	F	P	Anlamlı Fark
Dini Dünya Görüşleri Ölçeği	16-20	72	3.69	0.61	3.089	0.027 **	1 - 4 2 - 4
	21-25	133	3.65	0.46			
	26-30	132	3.61	0.50			
	31 ve üzeri	79	3.43	0.85			
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu	16-20	72	4.35	0.72	4.328	0.005 **	1 - 4 2 - 4
	21-25	133	4.26	0.67			
	26-30	132	4.21	0.83			
	31 ve üzeri	79	3.92	0.99			
Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu	16-20	72	4.33	0.71	4.797	0.003 **	1 - 4 2 - 4
	21-25	133	4.25	0.74			
	26-30	132	4.16	0.85			
	31 ve üzeri	79	3.87	1.02			

** P<0,05 düzeyinde anlamlı fark ifade etmektedir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini yaş değişkenine göre değerlendirdiğimiz Tek Yönlü Anova testi analiz sonuçları Çizelge 4.10'da verilmiştir. Tek Yönlü Anova testi sonuçlarına göre dini dünya görüşleri ölçeği, motivasyonel dindarlık ölçeğinin “güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki” boyutunda ve “sosyal ve dini-entelektüel sorumluluk” boyutunda gruplar arasında anlamlı farklar bulunduğu görülmüştür.

Çizelge 4.10 'a göre; yaş gruplarında ilk iki gruptaki futbolcuların (25 yaş ve altındakilerin) Dini Dünya görüşleri puanları ($x=3,69$, $x=3,65$) 31 yaş ve üzerindeki futbolculara göre ($x=3,43$) anlamlı bir şekilde daha yüksektir, diyebiliriz ($p<0,05$). Motivasyonel dindarlık ölçeğinde ise; 16-20 yaş grubu futbolcuların ($x=4,35$) ve 21-25 yaş grubu futbolcuların ($x=4,26$) güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki konusundaki

düzeyleri 31 yaş ve üzerindeki futbolculara göre ($x=3,92$) anlamlı bir şekilde daha yüksektir, diyebiliriz ($p<0,05$). Aynı şekilde 16-20 yaş grubu futbolcuların ($x=4,33$) ve 21-25 grubu futbolcuların ($x=4,25$) prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk konusundaki düzeyleri 31 yaş ve üzerindeki futbolculara göre ($x=3,87$) anlamlı bir şekilde daha yüksektir, diyebiliriz ($p<0,05$).

4.6.2. Medeni durum değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları

Çizelge 4.11. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin medeni durum değişkenine göre değerlendirmesini gösteren T testi analiz sonuçları

	Medeni Durum	N	ORT	SS	sd	t	P
Dini Dünya Görüşleri	Evli	123	3.66	0.59	414	1.31	0.19
	Bekâr	293	3.57	0.60			
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu	Evli	123	4.26	0.74	414	1.18	0.23
	Bekâr	293	4.16	0.83			
Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu	Evli	123	4.15	0.83	414	0.71	0.86
	Bekâr	293	4.16	0.84			
$p>0.05$							

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini medeni durum değişkenine göre değerlendirdiğimiz T testi analiz sonuçları Çizelge 4.11 'de verilmiştir. T testi sonuçlarına göre dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

4.6.3. Eğitim durumu değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları

Çizelge 4.12. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin eğitim durumu değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Kruskal Wallis testi sonuçları

	Değişken	N	SIRA ORT	SD	χ^2	P
Dini Dünya Görüşleri	İlkokul/Ortaokul	35	203,14	3	1,913	,591
	Lise	239	213,72			
	On lisans	44	214,86			
	Lisans ve Üstü	98	194,83			
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu	İlkokul/Ortaokul	35	187,23	3	6,858	,077
	Lise	239	221,60			
	On lisans	44	196,32			
	Lisans ve Üstü	98	189,62			
Sosyal ve Dini- Entelektüel Sorumluluk Boyutu	İlkokul/Ortaokul	35	176,31	3	4,309	,230
	Lise	239	217,22			
	On lisans	44	205,16			
	Lisans ve Üstü	98	200,23			

$p>0.05$

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini eğitim durumu değişkenine göre değerlendirdiğimiz Kruskal Wallis testi analiz sonuçları Çizelge 4.12 'de verilmiştir. Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı farklar bulunmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

4.6.4. TFF'de oynadığı lig değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları

Çizelge 4.13. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin TFF'de oynadığı lig değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Tek Yönlü Anova testi sonuçları

	TFF'de Oynadığı Lig	N	ORT	SS	F	P	Anlamlı Fark
Dini Dünya Görüşleri	Spor Toto Süper Lig	98	3.64	0.69	0.287	0.83	-
	PTT 1.Lig	54	3.62	0.68			
	2.Lig	112	3.59	0.47			
	3.Lig	152	3.57	0.58			
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu	Spor Toto Süper Lig	98	4.15	0.81	1.420	0.236	-
	PTT 1.Lig	54	4.38	0.97			
	2.Lig	112	4.23	0.73			
	3.Lig	152	4.13	0.79			
Sosyal ve Dini- Entelektüel Sorumluluk Boyutu	Spor Toto Süper Lig	98	4.00	0.90	1.940	0.122	-
	PTT 1.Lig	54	4.31	0.95			
	2.Lig	112	4.21	0.79			
	3.Lig	152	4.17	0.79			

$p>0,05$

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini TFF’de oynadığı lig değişkenine göre değerlendirdiğimiz Tek Yönlü Anova testi analiz sonuçları Çizelge 4.13’de verilmiştir. Tek Yönlü Anova testi sonuçlarına göre lig değişkeni ile dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farkın bulunmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

4.6.5. Milli Takımda oynama değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları

Çizelge 4.14. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin milli takımda oynama değişkenine göre değerlendirmesi gösteren T testi sonuçları

Milli Takımda Oynama		N	ORT	SS	P
Dini Dünya Görüşleri	Evet	71	3.63	0.78	0.685
	Hayır	345	3.59	0.55	
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu	Evet	71	4.10	0.98	0.303
	Hayır	345	4.21	0.77	
Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu	Evet	71	4.04	0.99	0.167
	Hayır	345	4.19	0.81	

$p>0,05$

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini milli takımda oynama değişkenine göre değerlendirdiğimiz T testi analiz sonuçları Çizelge 4.14 ’de verilmiştir. T testi analiz sonuçlarına göre milli takımda oynama değişkeni ile dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutları arasında anlamlı bir farkın bulunmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

4.6.6. Yurt dışında futbol oynama değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları

Çizelge 4.15. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin yurt dışında futbol oynama değişkenine göre değerlendirmesi gösteren T testi sonuçları

	Değişken	N	ORT	SS	t	P
Dini Dünya Görüşleri	Evet	46	3,6064	0,79206	,018	,986
	Hayır	370	3,6043	,57354		
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu	Evet	46	4,2120	1,08379	,127	,899
	Hayır	370	4,1910	,76927		
Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu	Evet	46	4,1304	1,11522	-,205	,838
	Hayır	370	4,1652	,80497		

$P>0.05$

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini yurt dışında futbol oynama durumu değişkenine göre değerlendirdiğimiz Tek Yönlü Anova testi analiz sonuçları Çizelge 4.15 'de verilmiştir. Tek Yönlü Anova testi sonuçlarına göre dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı farklar bulunmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

4.6.7. Oynadığı mevki değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları

Çizelge 4.16. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin oynadığı mevki değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Tek Yönlü Anova testi sonuçları

	Oynadığı Mevki	N	ORT	SS	F	P	Anlamlı Fark
Dini Dünya Görüşleri	Kaleci	49	3.59	0.66	2.809	0.039 **	2-1,4 3-1,4
	Defans	120	3.66	0.57			
	Orta Saha	129	3.66	0.58			
	Forvet	118	3.47	0.62			
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu	Kaleci	49	4.17	0.76	4.798	0.003 **	2 - 4 3 - 4
	Defans	120	4.26	0.75			
	Orta Saha	129	4.34	0.82			
	Forvet	118	3.97	0.84			
Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu	Kaleci	49	4.15	0.78	2.859	0.037 **	3 - 4
	Defans	120	4.17	0.78			
	Orta Saha	129	4.31	0.87			
	Forvet	118	4.00	0.88			

** $P<0,05$ düzeyinde anlamlı fark ifade etmektedir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini oynadığı mevki değişkenine göre değerlendirdiğimiz Tek Yönlü Anova testi analiz sonuçları Çizelge 4.16 'da verilmiştir. Tek Yönlü Anova testi sonuçlarına göre dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin her iki boyutunda da gruplar arasında anlamlı farklar bulunduğu görülmüştür.

Çizelge 4.16 'ya göre; defans($x=3.66$) ve orta saha($x=3.66$) mevkiinde oynayan futbolcuların dini dünya görüşü ölçeğinden aldığı ortalama puanları, kaleci($x=3.59$) ve forvet(3.47) mevkiinde oynayan futbolculara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek belirlenmiştir ($p<0,05$). Defans mevkiinde oynayan futbolcuların ($x=4,26$) ve orta saha mevkiinde oynayan futbolcuların ($x=4,34$) güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutundaki düzeyleri forvet mevkiinde oynayan futbolculara göre ($x=3,97$) anlamlı bir şekilde daha yüksek belirlenmiştir ($p<0,05$). Prososyal dini-entelektüel sorumluluk

düzeyine bakıldığında ise orta saha mevkiinde oynayan futbolcuların düzeyleri ($x=4,31$) forvet mevkiinde oynayan futbolculara göre ($x=4,00$) anlamlı bir şekilde daha yüksek belirlenmiştir ($p<0,05$).

4.6.8. Gelir durumu değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları

Çizelge 4.17. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin gelir durumu değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Tek Yönlü Anova testi sonuçları

	Değişken	N	ORT	SS	F	P
Dini Dünya Görüşleri	0-1500 TL	30	3,6263	,49380	2,135	,095
	1501-5000 TL	130	3,6680	,55999		
	5001-10000 TL	105	3,4797	,56163		
	10001 ve üzeri TL	151	3,6323	,60043		
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu	0-1500 TL	30	4,3306	,70625	1,889	,131
	1501-5000 TL	130	4,2269	,78593		
	5001-10000 TL	105	4,0373	,76472		
	10001 ve üzeri TL	151	4,2456	,86639		
Sosyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu	0-1500 TL	30	4,3250	,64628	,908	,437
	1501-5000 TL	130	4,2144	,81801		
	5001-10000 TL	105	4,0798	,79514		
	10001 ve üzeri TL	151	4,1399	,92735		

$p>0.05$

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini gelir durumu değişkenine göre değerlendirdiğimiz Tek Yönlü Anova testi analiz sonuçları Çizelge 4.17’ de verilmiştir. Tek Yönlü Anova testi sonuçlarına göre dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı farklar bulunmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

4.6.9. Yetiştigi yerleşim yeri değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları

Çizelge 4.18. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin yetiştigi yerleşim yeri değişkenine göre değerlendirmesini gösteren T-testi sonuçları

	Yerleşim Yeri	N	ORT	SS	sd	t	P
Dini Dünya Görüşleri	Köy	152	3.55	0.63	414	-1.40	0.16
	İl	264	3.63	0.57			
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu	Köy	152	4.07	0.88	414	-2.29	0.22
	İl	264	4.26	0.75			
Sosyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu	Köy	152	4.06	0.89	414	-1.68	0.93
	İl	264	4.21	0.80			

$p>0.05$

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini yetiştigi yerleşim yeri değişkenine göre değerlendirdiğimiz T testi analiz sonuçları Çizelge 4.18’de verilmiştir. T testi sonuçlarına göre dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin her iki boyutunda da gruplar arasında anlamlı farkların bulunmadığı görülmüştür ($p>0,05$).

4.6.10. Dindarlık algısı değişkenine göre yapılan değerlendirme sonuçları

Çizelge 4.19. Dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeyinin dindarlık algısı değişkenine göre değerlendirmesini gösteren Tek Yönlü Anova testi sonuçları

	Dindarlık Algısı	N	ORT	SS	F	P	Anlamlı Fark
Dini Dünya Görüşleri	Kuvvetli	148	3.99	0.40	189.054	0.000**	1-2, 1-3 2-3
	Orta	198	3.61	0.39			
	Zayıf	70	2.76	0,56			
Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki Boyutu	Kuvvetli	148	4.71	0.49	236.881	0.000 **	1 - 2, 1 - 3, 2 - 3
	Orta	198	4.24	0.49			
	Zayıf	70	2.97	0.78			
Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk Boyutu	Kuvvetli	148	4.65	0.53	198.193	0.000 **	1 - 2, 1 - 3 2 - 3
	Orta	198	4.24	0.53			
	Zayıf	70	2.91	0.84			

** $P<0,05$ düzeyinde anlamlı fark ifade etmektedir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini kendileri ile ilgili dindarlık algısı değişkenine göre değerlendirdiğimiz Tek Yönlü Anova testi analiz sonuçları Çizelge 4.19’de verilmiştir. Tek Yönlü Anova testi sonuçlarına göre dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin her iki boyutunda da gruplar arasında anlamlı farklar bulunduğu görülmüştür.

Çizelge 4.19’a göre; dini dünya görüşleri ölçeği ortalamalarına bakıldığında dindarlık algısı kuvvetliden dindarlık algısı zayıf olanlara doğru anlamlı bir şekilde farklılıklar tespit edilmiştir. Dindarlık algısı kuvvetli olanların düzeyi en yüksek olup diğer gruplarda aşağıya doğru anlamlı bir şekilde azalmaktadır ($p<0,05$). Aynı şekilde motivasyonel dindarlık ölçeğinin her iki boyutunda da dindarlık algısı kuvvetli olanlardan aşağıya doğru anlamlı bir şekilde düzey farkları belirlenmiştir ($p<0,005$).

5. TARTIŞMA

Araştırma; Profesyonel futbolcuların dini inançları ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmış ve yapılan analizler doğrultusunda ulaşılan sonuçlar bu bölümde yorumlanmıştır. Araştırmada profesyonel futbolcuların dini inançları ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır? Ana problem cümlesinden yola çıkılarak elde edilen mevcut bulgular ışığında ve literatür temelli olarak tartışılmıştır.

Dini inanç sistemi, insan psikolojisi açısından oldukça önemlidir. Tanrı'nın varlığına inanç bireyler tarafından psikolojik bir zorunluluk olarak hissedilmektedir. Bu sebeple tarihin her döneminde yaratıcı bir Tanrı'nın varlığı insanların büyük bir bölümünün benimsemek durumunda kaldığı yaygın bir inanç tarzı oluşturmuştur. Yaratıcı bir Tanrının varlığına inanmayanların oranı, her zaman tüm toplumlarda çok küçük bir azınlık olarak ortaya çıkar (Hökelekli, 2012). Din olgusuyla yakından ilgilenen isimlerin başında gelen Durkheim, zaman ve mekan itibariyle dinsiz toplum olmadığını ifade etmekte, H. Bergson da, geçmişte olduğu gibi bugünde ilimsiz, sanatsız ve felsefesiz toplum olabileceğini, fakat dinsiz toplumun asla olmadığını belirtmektedir. Zira tarihin her döneminde nerede bir insan topluluğu varsa orada din de vardır (Frayer, 2013: 53). Bu tarihsel ve sosyolojik gerçeklik, tabii olarak modern toplumlar içinde geçerlidir. Aydınlanma düşüncesinin akla ve bilimsel bilgiye dayalı olarak geliştirdiği seküler fikirlerin etkisiyle ortaya çıkan modern dönemde (Turhanlıoğlu, 2010: 15) etkinliğinin geleneksel döneme nazaran daha az olduğu din, varlığını az veya çok bir şekilde hissettirmiştir. Hatta öyle ki, sekülerleşme düşüncesinin temel iddiası olan toplumlar ilerledikçe dinin gerileyeceği, dinin tamamen yok olacağı öngörüsünün aksine son zamanlarda dinin yeniden güçlü ve etkili bir konuma gelmesi, gerek geleneksel gerekse modern dönem olsun tüm toplumlar için vazgeçilmez bir toplumsal gerçeklik olduğunu kanıtlamaktadır (Uzdu, 2016: 105). Bu bağlamda sosyolojik anlamda tartışılması gereken husus, dinin etkisinin belli dönemlerde azalması veya artmasının sebeplerinin neler olduğudur. Bunun sebeplerinin bazılarını dinin doğasında, bazılarını da yaşanan zamana ait özellikler olduğunu ifade etmekle yetinebiliriz.

Bununla birlikte dini inanç ve pratiklerin, insan hayatının hemen hemen her boyutunda şahit olunan ve etkisi tüm toplumsal alanları içerisine alan bir genişliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu toplumsal alanlardan birisi de spordur. Her sektörde farklı biçimlerde

ifadesini bulmakla beraber, çeşitli sportif aktivitelerde özellikle futbol oyununun çeşitli safhalarında dini ritüalistik öğeler sık sık yer almakta ve sporcular bu tür davranışları ile zaman zaman gündeme gelmektedirler. Spor tarihi açısından bakıldığı zaman, geçmiş zamanlara oranla günümüzde dini etki daha çok görünürlük kazanmıştır denebilir. Sporcular, gündelik hayatlarında şahit olunan etkilerini bir yana bırakırsak, dine ve çeşitli dini ritüele inanç temelli yani psikolojik destek amacıyla (Hoffman, 1992 : 49 ; Walseth ve Fasting, 2003) sık sık başvurmaktadır.

Araştırma konumuzun ana teması oluşturan, futbolcuların dini inançları ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırmada; eldeki bulgular ölçeğinde dini yönelim ile motivasyonel dindarlık arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Elimizdeki verilerden de yola çıkarak, futbol oyununun çeşitli safhalarında sporcularda gözlemlediğimiz dini inanç ve buna bağlı olarak çeşitli dini ritüelin sporcu davranışı bakımından özel anlam ifade ettiği ve bunun sadece psikolojik değil, aynı zamanda çok yönlü etkilerde bulunduğu düşünülebilir.

Benzer şekilde, Jona ve Okou (2013) '*Sports and Religion*' isimli çalışmalarında; sporcuların dini, rekabete karşı meydan okuma, belirsizlikle baş etme ve spor hayatlarına özel anlamlar bulmaya çalıştıkları için psikolojik destek kaynağı olarak kullanabileceğini ifade etmektedir.

Yine aynı çalışmada, dini inanç ve ritüellerin, sporculara fiziksel ve ruhsal takviye sağladığını, kaygıları hafiflettiğini, konsantre olmalarına ve güvenle rekabet etmelerine yardımcı olduğunu; fiziksel becerilerin geliştirilmesine katkı sağladığının ifade edilmesi araştırmanın bulgularını destekler ve doğrular niteliktedir. Somut bir örnek olası hasebiyle, kendisiyle yapılan bir röportajda kadınlar uzun atlamada eski bir altın madalya sahibi olan Willy White, Olimpiyat Oyunlarındaki başarısını anlatırken, "*Gergindim, bu yüzden Yeni Ahit'i okudum, korkmaktan korkan ayet okudum ve kendimi rahat hissettim, sonra daha önce hiç atlamadığım kadar uzağa atladım*" (Jona ve Okou, 2013) demektedir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, sporcuların dini inançlarını, güçlüklerle ve belirsizliklerle başarı ile yüzleşmelerine yardımcı olmak için bir motivasyonel araç olarak kullanma eğilimi içerisinde oldukları, araştırmamızın bulgularıyla doğrulanmaktadır.

Diğer taraftan, dünya genelinde profesyonel futbolcuların müsabaka sırasında kendi dini inanışlarına göre sergiledikleri dini ritüeller ile, ülkemizde de profesyonel Türk futbolcuların resmi müsabakalarda sergiledikleri dini ritüeller, dinlerin sembolik etkileşim açısından küresel bir yaygınlaşma içinde olduğunu göstermektedir. Futbolcular müsabaka öncesinde dua ederken, atılan golden sonra secdeye yatarken veya istavroz çıkarırken ya da gökyüzüne yönelerek Tanrı'yı işaret ederken çeşitli dini-sembolik ritüeller sergilerler. Onların bu eylemleri sıradan, anlamsız bir eylem olarak görülmemelidir. Bu durum günümüzde profesyonel futbolcuların dini inanç ve uygulamalara yönelmesinin manevi (psikolojik) destek almaya olan varoluşsal ihtiyaca işaret etmektedir.

Araştırmanın genel bulgularından hareketle, diğer alt problemler, elde edilen bulgular doğrultusunda ve literatür temelli olarak tartışılmıştır.

Araştırmanın birinci alt probleminde yaş değişkeninin, profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine etki edip etmediği tespit edilmek istenmiştir.

Çizelge 4.10' daki verilerden de anlaşılacağı gibi, yaş gruplarında ilk iki gruptaki futbolcuların (25 yaş ve altındakilerin) Dini Dünya görüşleri puanları ($x=3,69$, $x=3,65$) 31 yaş ve üzerindeki futbolculara göre ($x=3,43$) anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur. ($p<0,05$). Yine motivasyonel dindarlık ölçeğinde; 16-20 yaş grubu futbolcuların ($x=4,35$) ve 21-25 yaş grubu futbolcuların ($x=4,26$) güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki konusundaki düzeyleri 31 yaş ve üzerindeki futbolculara göre ($x=3,92$) anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Aynı şekilde 16-20 yaş grubu futbolcuların ($x=4,33$) ve 21-25 grubu futbolcuların ($x=4,25$) prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk konusundaki düzeyleri 31 yaş ve üzerindeki futbolculara göre ($x=3,87$) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre; daha küçük yaş gruplarındaki profesyonel futbolcuların büyük yaş grubundaki futbolculara göre dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeyleri daha yüksek görülmektedir. Bu durum profesyonel futbolcuların dini inanç ve dini motivasyon düzeylerinin görece daha erken yaşlarda başladığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Kurt (2009) ve Köktaş (1993)'in çalışmalarında yaş ilerledikçe insanların dine karşı daha olumlu tutum ve davranışlar sergiledikleri gibi geleneksel modele dayanan bir durum ifade edilmektedir. Bu bulgular bizim araştırma sonuçlarımızla örtüşmemektedir. Bunun sebebi

profesyonel futbolcuların meslekleri itibariye, toplumda yaşayan diğer insanlara oranla daha erken yaşlarda stres ve kaygı gibi olumsuz duygu durumlarına maruz kalması ve bu olumsuz duygu durumlarından kurtulma noktasında mesleki doyum ve başarıya gençlik çağında ulaşmak amacıyla bir referans kaynağına (dine) ihtiyaç duymaları şeklinde açıklanabilir. Başaran (2008)' nın sporcuların kaygı düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelediği çalışmasında; spor yaşı küçük olanların sürekli ve durumluk kaygı düzeylerinin spor yaşı büyük olanlara oranla daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuç araştırmamız bulgularını destekler mahiyettedir.

Araştırmanın ikinci alt probleminde medeni durum değişkeninin, profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine etki edip etmediği tespitine yöneliktir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini medeni durum değişkenine göre değerlendirdiğimiz Çizelge 4.11 'deki verilere göre; dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0.05$).

Altungül (2017) ün farklı branşlarda ki bireysel Türk Milli Takımı sporcularının dini inanç düzeylerini incelediği çalışmasında evlilerin dini yönelim düzeyleri, bekâr olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu araştırma sonuçları bizim araştırmamızla örtüşmemektedir. Yine Arvas (2017)' in “öznel iyi olma hali ile dini inançlar arasındaki ilişki” üzerine yaptığı çalışmasında; evlilerin bekâr ve boşanmış olanlara göre dini yönelimleri daha yüksek bulunmuştur. Arvas'ın çalışmasında elde edilen sonuçlar da araştırmamızla örtüşmemektedir. Ancak Yakut'un (2016) “öğretmenlerin yabancılaşma, yalnızlık ve dindarlık ilişkisi” isimli araştırmasında, medeni durum değişkenine göre örneklemin dini yönelim düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Literatür sonuçlarının karşılaştırılmasında hem değişkenlerin, hem de ilişki düzeylerinin farklılaşması bir anlamda normal karşılanmalıdır. Çünkü medeni durum değişkeni futbolcular için mesleki olarak daha ileri yaşlarda düşünülen bir husus iken; psikoloji ölçekli ‘iyi olma hali’ ve ‘yabancılaşma’, ‘yalnızlık’ gibi durumlarda medeni durum yaşa bağlı bir faktör olarak değil, genel bir durum olarak değerlendirilmelidir. Araştırmamıza katılan sporcuların %70.4 ü bekar, %29.6' sı evli olduğu görülmektedir.

Araştırmamızın üçüncü alt problemi olan eğitim durumu değişkeninin, profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine etki edip etmediği tespit edilmek istenmiştir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini eğitim durumu değişkenine göre değerlendirdiğimiz Çizelge 4.12 'de elde edilen sonuçlara göre; dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0.05$). Dünya genelinde sporcu-öğrenim durumu arasındaki ilişki ve anlamlılık beklenti düzeyi ile öğrenim durumunun diğer sosyal grup ve sektörlerde yer alan insanların hayatına olan etki düzeyi farklıdır. Çünkü sporcuların eğitim ve öğrenim çağları ile aktif spor yaptıkları dönemler çakışmaktadır. Futbol kültürünün popülerliği, eğitim ve öğretim düzeyinden ziyade, sportif başarıları öne çıkarmaktadır.

Nitekim, farklı sosyo-kültürel gruplarda eğitim durumu ve dini yönelimi ele alan çalışmalar (Koç, 2010; Arvas, 2017), genel olarak dini yönelimin eğitim seviyesinin artışı ile birlikte azaldığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmalarda ulaşılan sonuçlar ile, araştırmamızda ulaşılan sonuçlar örtüşmemektedir. Bu durum, modern dünyadaki bilimin insan hayatında dünya kurucu ve inşa edici rolünün dine oranla daha baskın olmasıyla açıklanabilir. Buna karşılık, Kurt (2009)' un çalışmasında genel kanaatin aksine, farklı gruplar üzerinde yapılan çeşitli çalışmalarda eğitim ile dini yönelim arasında farklı sonuçlara ulaşıldığı ifade edilmektedir. Bu ifadeyi destekleyecek çeşitli çalışmalara ulaşmak mümkündür. Örneğin; Altungül (2017) ün farklı branşlarda ki bireysel Türk Milli Takımı sporcularının dini inanç düzeylerini incelediği çalışmasında eğitim düzeyi yüksek olan sporcuların dini yönelim düzeyleri, daha düşük eğitim seviyesine sahip sporculardan anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Eğitim düzeyi ile dini yönelim arasındaki ilişki karmaşık bir örüntü sergilemektedir. Bu nedenle bu husus hakkında genelleme yapabilmek için her grup için alınan eğitimin nitelik ve içeriğinin bilinmesi önem arz etmektedir. Çünkü yüksek düzeyde din eğitimi veren eğitim kurumları olduğu gibi seküler alanlarda yüksek tahsil veren eğitim kurumları da bulunmaktadır. Dolayısıyla bu kurumlar bireyin dini yönelim düzeyine olumlu ya da olumsuz etki yapabilir (Kurt, 2009). Bununla birlikte, toplumda eğitim ve öğretimin yaygınlaşmasıyla üniversite eğitimi ortalama bir düzey haline gelmiştir. Eğitim verileri, toplumsal değişme ve gelişmenin yönünü vermektedir.

Araştırmaya katılan sporcuların sayısal yoğunluğunun lise ve üniversite düzeyinde olduğu görülmektedir. Araştırmamıza katılan sporcuların %57,5'i lise eğitim düzeyine, 23,6' sı lisans ve üstü eğitim düzeyine sahiptir.

Araştırmanın dördüncü alt probleminde TFF'de oynadığı lig değişkeninin, profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine etki edip etmediği tespit edilmek istenmiştir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini TFF'de oynadığı lig değişkenine göre değerlendirdiğimiz Çizelge 4.13 'de elde edilen sonuçlara göre; dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0.05$). Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; profesyonel futbolcularda TFF'de oynadığı lig değişkeninin dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine olumlu-olumsuz bir etki yaratmadığı söylenebilir. Hangi ligde oynarsa oynasın profesyonel futbolcuların, stres ve kaygı ile baş edebilmeleri için koruyucu bir referans noktasına ihtiyaç duydukları düşünülmektedir. Bu veriler araştırmamız literatürü ile paralellik göstermektedir.

Araştırmanın beşinci alt probleminde Milli Takımda oynama değişkeninin, profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine etki edip etmediği tespit edilmek istenmiştir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini Milli Takımda oynama değişkenine göre değerlendirdiğimiz Çizelge 4.14 'de elde edilen sonuçlara göre; dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0.05$). Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; profesyonel futbolcularda Milli Takımda oynama değişkeninin dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine olumlu-olumsuz bir etki yaratmadığı söylenebilir. Erdoğan (2014)' ın profesyonel futbolcularda bireysel değerler üzerine yaptığı çalışmasında Milli takımda oynama değişkeninin beş boyutlu bireysel değerler envanterinin dört alt boyutuyla arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Türk-İslam Kültürü içinde dini değerlerin önemli bir yer tuttuğu düşünülecek olursa, bu ortak değerlerin her toplumsal grup ve sektörde ortaklaşa paylaşılan özellikler olduğu söylenebilir.

Araştırmanın altıncı alt probleminde yurt dışında futbol oynama değişkeninin, profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine etki edip etmediği tespit edilmek istenmiştir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini yurt dışında futbol oynama değişkenine göre değerlendirdiğimiz Çizelge 4.15 'de elde edilen sonuçlara göre; dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0.05$). Araştırmada elde edilen sonuçlara göre profesyonel futbolcularda yurt dışında oynama değişkeninin dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine olumlu-olumsuz bir etki yaratmadığı söylenebilir. Benzer şekilde Erdoğan (2014)' in profesyonel futbolcularda bireysel değerler üzerine yaptığı çalışmasında yurt dışı deneyimi değişkenine göre beş boyutlu bireysel değerler envanterinin dört alt boyutuyla arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Araştırmanın yedinci alt probleminde oynadığı mevki değişkeninin, profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine etki edip etmediği araştırılmıştır.

Çizelge 4.16' deki verilerden de anlaşılacağı gibi, defans($x=3.66$) ve orta saha($x=3.66$) mevkiinde oynayan futbolcuların dini dünya görüşü ölçeğinden aldığı ortalama puanları, kaleci($x=3.59$) ve forvet(3.47) mevkiinde oynayan futbolculara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek belirlenmiştir ($p<0,05$). Defans mevkiinde oynayan futbolcuların ($x=4,26$) ve orta saha mevkiinde oynayan futbolcuların ($x=4,34$) güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutundaki düzeyleri forvet mevkiinde oynayan futbolculara göre ($x=3,97$) anlamlı bir şekilde daha yüksek belirlenmiştir ($p<0,05$). Prososyal dini-entelektüel sorumluluk düzeyine bakıldığında ise orta saha mevkiinde oynayan futbolcuların düzeyleri ($x=4,31$) forvet mevkiinde oynayan futbolculara göre ($x=4,00$) anlamlı bir şekilde daha yüksek belirlenmiştir ($p<0,05$). Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre; defans ve orta saha mevkiinde oynayan futbolcuların dini yönelim düzeylerinin, kale ve forvet mevkiinde oynayan futbolculara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İlâveten defans ve orta saha mevkiinde oynayan futbolcuların motivasyonel dindarlık düzeyleri, forvet mevkiinde oynayan futbolculara göre daha yüksek bulunmuştur.

Araştırmanın sekizinci alt probleminde gelir düzeyi değişkeninin, profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine etki edip etmediği tespit edilmek istenmiştir.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini gelir durumu değişkenine göre değerlendirdiğimiz Çizelge 4.17 'de elde edilen sonuçlara göre; dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0.05$). Araştırmada elde edilen sonuçlara göre; profesyonel futbolcularda gelir durumu değişkeninin dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine olumlu-olumsuz bir etki yaratmadığı söylenebilir. İlgili alana ait literatür incelendiğinde, dini yönelim ve gelir seviyesini ele alan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilse bile, genel olarak yüksek gelir düzeyinin düşük dini yönelimle ilişkili olduğu, düşük gelir düzeyinin daha yüksek dini yönelimle ilişkili olduğu ifade edilmiştir (Ayten, 2010: 158; Göcen, 2014: 215). Profesyonel futbolcuların genel anlamda ve diğer sosyal kesimlere oranla, sosyo-ekonomik düzeylerinin yüksek olduğu düşünülecek olursa, araştırmada elde edilen sonuç daha net anlaşılabilir. Araştırmamızda olduğu gibi gelir düzeyi ile dini yönelim arasında ilişki tespit edilemeyen çalışmalar da mevcuttur (Arvas, 2017).

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi olan yetiştiği yerleşim yeri değişkeninin, profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine etki edip etmediği araştırılmıştır.

Araştırmaya katılan profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ve motivasyonel dindarlık düzeylerini yetiştiği yerleşim yeri değişkenine göre değerlendirdiğimiz Çizelge 4.18 'de elde edilen sonuçlara göre; dini dünya görüşleri ölçeği ve motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0.05$). Araştırmada elde edilen sonuçlara göre profesyonel futbolcularda yetiştiği yerleşim yeri değişkeninin dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine olumlu-olumsuz bir etki yaratmadığı söylenebilir. Çünkü hızla gelişen ve değişen dünyada yerleşim yerleri arasındaki farklılıklar hızla azalmakta, küresel ölçekte benzerlikler artmaktadır. Nitekim, Erdoğan (2014)' in profesyonel futbolcularda bireysel değerler üzerine yaptığı çalışmasında yerleşim yeri değişkeninin futbolcuların bireysel değer düzeylerine olumlu-olumsuz bir etki yaratmadığı görülmektedir.

Araştırmanın onuncu alt problemi ortaya konan dindarlık algısı değişkeninin, profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeylerine etki edip etmediği araştırılmıştır.

Çizelge 4.19’ daki verilerden de anlaşılacağı gibi, dini dünya görüşleri ölçeği ortalama puanlarına bakıldığında dindarlık algısı kuvvetliden dini inancı zayıf olanlara doğru anlamlı bir şekilde farklılıklar tespit edilmiştir. Dindarlık algısı kuvvetli olanların düzeyi en yüksek olup diğer gruplarda aşağıya doğru anlamlı bir şekilde azalmaktadır ($p<0,05$). Aynı şekilde motivasyonel dindarlık ölçeğinin her iki boyutunda da dini inancı kuvvetli olanlardan aşağıya doğru anlamlı bir şekilde düzey farkları belirlenmiştir ($p<0,005$). Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre; dindarlık algısı kuvvetli olan profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeyleri diğer gruplara göre daha yüksektir. Kavas’ın (2013) yaptığı “demografik değişkenlere göre dini tutum” isimli çalışmada dindarlık algısı güçlü olanların dini inanç düzeyleri diğer gruplara göre daha yüksek belirlenmiştir. Yine Akgül ve Kaplan’ın (2017) “Popüler Spor Kültürü ve Din” isimli çalışmada benzer sonuçları görmek mümkündür.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, çalışmada elde edilen bütün oranlar, esasen bir duygu ve his varlığı olan insanda, gösterge ve ölçek düzeyleri ne olursa olsun, inanç alanının kuvvetine işaret etmektedir. Türk-İslam kültüründeki mevcut olan din anlayışı ve ondan yansıyan dini inancın özü itibariyle, tevazuyu, alçak gönüllülüğü barındıran bir dindarlık olduğu söylenebilir. Yapılan her çalışmada, kendisinin dindarlık algısını “zayıf” olarak ifade eden insanların bile çok güçlü bir inanç düzeyine sahip olduğu söylenebilir. Esas yoğunluğun kendisini “orta” düzeyde dindar olarak tanımlayanların oranında olması da, bu tezi destekler mahiyettedir. Dindarlık göstergelerden ziyade, içsel olarak yaşanan bir deneyimdir.

Bu çalışmada yapılan bütün değerlendirmelerin yalnızca örneklem aldığımız profesyonel futbolcuları kapsadığı ve değerlendirmelerin örnekleme sınırlı olduğu unutulmamalıdır. Bilimsel olarak, farklı örneklem alınarak farklı sonuçlar elde edilebileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir.

6. SONUÇ

6.1. Sonuç

Özellikle uluslararası literatürde, din ve spor alanını içerisine alan çalışmalar dinin bir motivasyon kaynağı olduğuna yönelik teorik bilgiler sunmaktadır. Ancak Batı'da yapılan araştırmalar daha çok Hristiyanlık ve spor konusuna yoğunlaşmıştır. Bu konu ile ilgili verilerden yola çıkarak, dini inanç ve motivasyonel dindarlık ilişkisinin, Batı'dan farklı bir dine mensup Türkiye'de profesyonel futbolcular örneklemini üzerinde de incelenmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu sebeple çeşitli liglerde oynayan profesyonel futbolcuların dini inanç ve motivasyonel dindarlık düzeyleri arasında var olduğu düşünülen ilişki araştırmamızın konusunu oluşturmuştur.

Elde edilen sonuçlara göre; profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Profesyonel futbolcuların dini dünya görüşlerinin, motivasyonel dindarlık ölçeğinin alt boyutları ile olan ilişkisine bakıldığında ise; ilişkinin yönünü belirlemek için yapılan korelasyon analizleri sonucuna göre, profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutunda pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunduğu ve prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutu ile yine pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir. İlaveten profesyonel futbolcuların dini dünya görüşleri ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasında sebep-sonuç ilişkisini belirlemek için yapılan regresyon analizleri sonucuna göre; futbolcuların dini dünya görüşleri, onların motivasyonel dindarlıkta güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutunun anlamlı bir yordayıcısı olduğunu göstermektedir. Motivasyonel dindarlıkta güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutuna ilişkin toplam varyansın %73,2 sinin futbolcuların dini dünya görüşleri ile açıklandığı görülmektedir. Benzer şekilde futbolcuların dini dünya görüşlerinin, motivasyonel dindarlıkta prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutunun anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. Motivasyonel dindarlıkta prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutuna ilişkin toplam varyansın %66,1' inin futbolcuların dini dünya görüşleri ile açıklandığı görülmektedir.

Profesyonel futbolcularda dini dünya görüşü ve motivasyonel dindarlık düzeylerinin demografik değişkenler ile arasındaki ilişki ile ilgili elde edilen sonuçlara bakıldığında yaş,

mevki ve dindarlık algısı değişkenlerinde anlamlı farklılıklar bulunmuş, medeni durum, eğitim durumu, lig, milli takımda oynama, yurt dışında futbol oynama, gelir düzeyi ve yetiştiği yerleşim yeri değişkenlerinde ise anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Yeryüzünde birçok geleneğe göre Tanrıya duyulan yakınlığın dinin merkezi fonksiyonu olduğu bilinmekte ve Tanrı ile ilişki kurmanın (dua, ibadet gibi) daha iyi bir ruhsal ve fiziksel sağlığa sebep olsun veya olmasın mutlak bir değere sahip olduğu bilinmektedir.

Bu bağlamda psikolojik ve fiziksel olarak her zaman güçlü olma isteği güden profesyonel futbolcularında, değişen hayat kurgusu içinde, hayatını biçimlendiren araçlara karşılık anlamlı bir amaçlılık katma çabası içine girdiğini söyleyebiliriz. Bu sebeple profesyonel futbolcuların geleneksel anlam şeması olan dini yardıma çağırđı düşünölmektedir.

Sonuç olarak, psikolojik anlamda insan eylemi ve davranış arasındaki ilişki çözümlenmesinde, bir eylemin gerçekleşmesinin öncelikle bireylerdeki önsel bilgi, algı veya inanca dayandığı bilinmektedir. Bu sebeple profesyonel futbolcuların sahip oldukları dini inançlar onların motivasyonel dini yönelimine katkı sağlamakta ve sportif başarılarına pozitif yönde etki etmektedir.

6.2. Öneriler

Bu sonuçlar doğrutusunda konuyla ilgili şu önerilerde bulunulabilir:

- Yapılan bu araştırmanın ölkemizde daha önce spor bilimleri araştırmacıları tarafından ele alınmamış olmasından dolayı konuya ilişkin benzer araştırmalarla konunun derinlemesine incelenebileceği ve bu incelemelerden elde edilen bilgilerin benzer sonuçlar göstermesi halinde uygulamada, sahada çalışan antrenör, ve spor psikologlarına yardımcı olacağı düşünölmektedir.
- Teorik olarak birçok çalışma, dini motivasyonun sporculara psikolojik destek sağladığını ifade etmektedir. Bunun yanında, performansa doğrudan etkisinin olup olmadığının daha detaylı anlaşılabilmesi için laboratuvar çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Akgül, M. (2013). Mit, din ve toplum ilişkisi. R. Duran (Ed.), *Mitoloji ve din*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 30.
2. Akgül, M.H. (2014). *Popüler spor kültürü ve din*. Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya, 4-62.
3. Akgül, M.H., and Yetim, A.A. (2018). A survey into the religious rites in the traditional Kırkpınar wrestling tournament and the religious beliefs of the wrestling. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, 5(2), 25-43.
4. Akgül, M.H., Kaplan, T. (2017). The culture of populer sports and religion, *International Journal of Human Sciences*, 14(3), 2386-2398.
5. Aktay, Y. (2013). Geleneksel modern ve post-modern toplumlarda din/işlevsel dönüşüm. Y. Aktay (Ed.), *Din ve toplum*. Ankara: Saray Matbaacılık, 204.
6. Aktay, Y. (2013). Temeller ve tanımlar. Y. Aktay (Ed.), *Din ve toplum*. Ankara: Saray Matbaacılık, 6.
7. Akyüz, Ü. (2009). Siyaset ve ahlak. *Yasama Dergisi*, 11, 93-129.
8. Al-i İmran Suresi3/160.
9. Ali-İmran Suresi3/173.
10. Alpar, R. (2010). *Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-güvenirlik: Spor, Sağlık ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle*. (3.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık, 316-349.
11. Altungül, O. (2017). Branches investigation of the religious beliefs in various terms of variables of the Turkish national team athletes in individual, *Journal of Education and Training Studies*, 5(4), 209-213.
12. Altunışık R, Coşgun R, Yıldırım E, ve Bayraktaroğlu S. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Kitabevi, 55-68.
13. Aman, F. (2013). *Dine tikelci-fonksiyonalist yaklaşım*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 22.
14. Amman, T. (2010). Spor sosyolojisi. H.C. İkizler (Ed.). *Spor da sosyal bilimler*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 132-145.
15. Apaydın, H. (2010). Mühner motivasyonel dindarlık envanteri: Boyutsal kontrol ve denetim. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 287-312.
16. Arı, E. (2013). Eğitim. S.B. Filiz (Ed.), *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 3.
17. Arslan, M.M. (1993). *Milli eğitimle ilgili mevzuat, kanunlar*. Ankara: Yavuz Dağıtım, 16.

18. Arslantürk, Z. ve Amman, T. (1999). *Sosyoloji*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 405.
19. Arslantürk, Z. ve Amman, T. (2012). *Sosyoloji: Giriş, kavramlar, kurumlar, süreçler, teoriler*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 494.
20. Arvas, F.B. (2017). Öznel iyi-olma hali ile dini inançlar arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26(2), 165-201.
21. Aslım, M. (2007). *Modern toplumda sporun işlevi üzerine karşılaştırmalı bir araştırma*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 22.
22. Augustinus. (1999). *İtiraflar*. (çev. D. Pamir). İstanbul: Kaknüs Yayınları, 332.
23. Ayar, H. (2018). İslâm'da boş zaman ve spor. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56), 1051-1055.
24. Ayten, A. (2010). *Empati ve Din: Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayınları, 158.
25. Ayten, A. (2013). Din ve sağlık: Bireysel dindarlık, sağlık davranışları ve hayat memnuniyeti ilişkisi üzerine bir araştırma. *Din Bilimleri Akademik Araştırmaları dergisi*, 13(3), 7-31.
26. Bahadır, A. (2002). *İnsanın anlam arayışı ve din*. İstanbul: İnsan Yayınları, 144.
27. Bakara Suresi 2/177.
28. Başaran, M.H. (2008). *Sporcularda durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Konya, 62.
29. Başaran, İ.E. (1978). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Bilim Matbaası, 13.
30. Batmaz, H.Ç., Yıldırım, F. ve Karadağ, M. (2016). Küresel rekabetin spor endüstrisine etkisi. *International Journal of Social Science*, 42, 521-534.
31. Baudrillard, J. (1997). *Tüketim toplumu*. (çev. F. Keskin, H. Deliceçaylı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 22-230.
32. Bayram, N. (2010). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Amos Uygulamaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi, 78.
33. Biçer, T. (2008). *Sporda toplam kalite yönetimi ve futbol uygulamaları*. İstanbul: Beyaz Yayınları, 108.
34. Boniface, P. (2007). *Futbol ve küreselleşme*. (çev. İ.Yerguz). İstanbul: NTV Yayınları, 32-70.
35. Bottomore, T. (2013). *Frankfurt okulu ve eleştirisi*. (çev. Ü.H. Yüksel). İstanbul: Say Yayınları, 11.

36. Bourdieu, P. (1978). Sport and social class. *Social Science Information SAGE, London and Beverly Hills*, 17(6), 819-840.
37. Bourdieu, P. (1997). *Toplumbilim sorunları* (çev. I. Ergüden). İstanbul: Kesit Yayınları, 160.
38. Büyüköztürk, Ş. (2015). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*. (Genişletilmiş 21. Baskı). Ankara: Pegem Akademi, 183.
39. Can, A. (2013). *Spss İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi, 366.
40. Cerrahoğlu, N. (2016). Spor ekonomisi bilim dalının gelişim analizi. *Journal of Administrative Sciences*, 14(27), 309-329.
41. Christensen, L.B., Johnson, R.B. ve Turner, L.A. (2015). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz*. (çev. A.AYPAY). Ankara: Anı Yayıncılık, 172.
42. Coakley, J. (2001). *Sport and society* (7.Edition). New York: Mc Graw Hill-College. 94.
43. Çak, Ş.E. (2010). Toplumsal cinsiyet ve feminizm teorileri bağlamında Türkiye' deki reklam filmleri ve popüler müzik videoları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 4, 101-110.
44. Çakır, V.O.(2017). *Spor sosyolojisi*. Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi, 83-89.
45. Çelik, H.E., Yılmaz, V. (2013). *Lisrel 9.1 İle Yapısal Eşitlik Modellemesi*. (İkinci baskı). İstanbul: Anı Yayınları, 39.
46. Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal Bilimler için Çok Değişkenli İstatistik: Spss ve Lisrel Uygulamaları*. Pegem Akademi, 272.
47. Demirel, T. (2012). Siyaset. E.Gökalp (Ed.), *Sosyal bilimlerde temel kavramlar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 113-114.
48. Dever, A. (2017). *Sosyolojik teoriler ve spor*. Konya: Çizgi Kitabevi, 97-141.
49. Dikici, E. (2016). Three mainstream of feminism: Theory of liberal, marxist and radical feminism. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 43, 523-532.
50. Doğu, G. (2012). Sporun sosyal ve ekonomik faydaları. *Din ve Hayat, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 17, 119-122.
51. Donavan, J. (2013). *Feminist teori*. (çev. B.Aksu vd.). İstanbul: İletişim, 71-72.
52. Dönmez, Ş. (1998). *Atatürk'ün çağdaş toplum ve din anlayışı*. İstanbul: Ayışığı Yayınları, 24-147.

53. Eitzen, D.S. and Sage, G.H. (1997). *Sociology of north american sport*. (6th ed.). Boston: McGraw-Hill, 163.
54. Ekşi, H. (2001). *Başa çıkma, dini başa çıkma ve ruh sağlığı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 27.
55. Elik, T. (2017). *Güneydoğu anadolu bölgesi futbol takımlarında amatör olarak futbol oynayan sporcuların sportmenlik yönelimleri ve empatik eğilim düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul,9.
56. Erdemli, A. (1996). *İnsan spor ve olimpizm*. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 57.
57. Erdemli, A. (2012). Spor nedir ne değildir? *Din ve Hayat, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 17, 18-21.
58. Erdoğan, B.S. (2014). *Profesyonel futbolcularda bireysel değerler üzerine bir araştırma*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 35-59.
59. Erdoğan, İ. (1998). *Spss kullanım örnekleriyle araştırma dizaynı ve istatistik yöntemleri*. Ankara: Kendisi- Emel Matbaası, 129.
60. Erkal, M. (1982). *Sosyolojik açıdan spor*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 70-72.
61. Erkal, M. (1986). *Sosyolojik açıdan spor*. Ankara: MEGS yayın no:30, M.E. Basımevi, 9.
62. Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 77.
63. Fernandez, O. and Cruz, R.C. (2014). An assessment of the dynamic of religious ritualism in sporting environments. *Journal of Religion and Health*, 53, 1653-1661.
64. Fişek, K. (1983). *Devlet politikası ve toplumsal yapıyla ilişkileri açısından spor yönetimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, 35.
65. Frayer, H. (2013), *Din sosyolojisi*. (çev. T. Kalpsüz). Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 53.
66. George, D., Mallery, P. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference 17.0 update* (10th Edition). Boston: Pearson, 2-85.
67. George, L.K., Ellison, C.G., Larson, D.B. (2002). Exploring the relationship between religious involvement and health. *Psychological Inquiry*, 13, 190-200.
68. Giddens, A. and Sutton, P. W. (2016). *Sosyoloji*. (çev.M. Şenol). İstanbul: Kırmızı Yayınları, 11.
69. Gillet, B. (1975). *History of sport*. (çev. M.Durak). İstanbul: Gelişim Yayınları, 17-25.

70. Goplen, J. and Plant, E.A. (2015). A religious worldview: protecting one's meaning system through religious prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1-14.
71. Göcen, G. (2014). *Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*. İstanbul: Dem Yayınları, 215.
72. Gökdemir, O. (1999). Bir politik söylem aracı olarak futbol. *Düşünen Siyaset Aylık Düşünce Dergisi*, 2, 29-32.
73. Günay, Ü. (1998). *Din sosyolojisi*. Ankara: İnsan Yayınları, 217-243.
74. Günay, Ü. (2017). *Din sosyolojisi*. (14. baskı). İstanbul: İnsan Yayınları, 212.
75. Güneş, A. (2014). Sosyolojik olarak din ve toplum ilişkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(24), 153-164.
76. Güneş, F. (2010). Ekonomi ve eşitsizlik. N. Suğur (Ed.), *Sosyolojiye giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 151.
77. Güngör, E. (1991). *İslâmın bugünkü meseleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 112-114.
78. Güngör, Ö. (2013). Sosyolojik bir teori olarak sembolik etkileşimciliğin ontolojik temeli ve din olgusu. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 57-91.
79. Güven, Ö. ve Öncü, E. (2006). Beden eğitimi ve spora katılımında aile faktörü. *Aile ve Toplum*, 3(10), 81-90.
80. Haviland, W.A. (2002). *Kültürel antropoloji*. (çev.H. İnaç). İstanbul: Kaknüs yayınları, 407-408.
81. Hill, P.C., Pargament, K. I. (2015). Din ve maneviyatın kavramlaştırılması ve ölçülmesindeki gelişmeler. (çev. M.Ulu). *Bilimname*, 27(1), 343-368.
82. Hochstetler, D.R. (1997). God in the stadium: sports & religion in america. *Journal of The Philosophy of Sport*, 24(1), 129-131.
83. Hoffman, S.J. (1992). *Sport and religion*. Champaign, Ill.: Human Kinetics Books, 49.
84. Hökelekli, H. (2012). Çeşitli değişkenler açısından ölüm ötesi ile ilgili inanç ve tutumlar. *Din ve Hayat, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 16, 108-114.
85. Hüdaverdi, A. (2003). İslâm, barış ve spor. *Köprü Üç Aylık Fikir Dergisi*, 82, 1-23.
86. İnal, R. (2008). *Küreselleşme ve spor*. İstanbul: Evrensel Basım yayın, 142.
87. İnce, M. (2016). Spor ile siyasetin ilişkisi üzerine bir analiz; sporu siyasete alet etmek. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 456-464.

88. İnternet: Avrupa sabah gazetesi, (2017). *Pique'den Katalonya ve İspanya açıklaması*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.sabah.de%2Fg%C3%BCndem%2F2017%2F10%2F02%2Fpique-den-katalonya-ve-ispanya-aciklamasi&date=2019-01-02>, Son Erişim Tarihi: 02 Ekim 2017.
89. İnternet: Habertürk. (2018). *Oruç ısrarı can sıktı*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fwww.haberturk.com%2Fspor%2Ffutbol%2Fhaber%2F762309-oruc-istrari-can-sikti&date=2019-01-02>, Son Erişim Tarihi: 27.12.2018.
90. İnternet: Hürriyet. (2018). *Bahis reklamı giymem inadı*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.hurriyet.com.tr%2Fbahis-reklam-giymem-inadi-5057950&date=2019-01-02>, Son Erişim Tarihi: 31.12.2018.
91. İnternet: Ntvspor.net. (2017). *Barcelona 90 dakikada servet kaybetti*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ntvspor.net&date=2019-01-02>, Son Erişim Tarihi: 06 Ekim 2017.
92. İnternet: Radikal. (2018). *Sowdan oruç açıklaması*. URL: [://www.radikal.com.tr/spor/sowdan-oruc-aciklamasi-1144917](http://www.radikal.com.tr/spor/sowdan-oruc-aciklamasi-1144917), Son Erişim Tarihi: 16.02.2018.
93. İnternet: TRThaber. (2018). *Camiye giden çocuklara bisiklet sürprizi*. URL: <http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fwww.trthaber.com%2Fhaber%2Fturkiye%2Fcamiye-giden-cocuklara-bisiklet-surprizi-369603.html&date=2019-01-02>, Son Erişim Tarihi: 27.12.2018.
94. Jirasek, I. (2015). Religion, spirituality and sport: from religio athletae toward spiritus athletae. *Quest*, 67(3), 290-299.
95. Jona, I.N., and Okou, F.T. (2013). Sports and religion. *Asian Journal of Management Sciences and Education*. 2, 46-54.
96. Junk, C.G. (2010). *Keşfedilmemiş benlik*. (çev.B.İlhan-C.E.Sılay), (2. Baskı). İstanbul: Barış İlhan Yayınları, 51.
97. Kan, A. (2013). Ölçme Araçlarında Bulunması Gereken Nitelikler. H.Atılğan (Ed.), *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık, 35.
98. Kaplan, Y., Akkaya, C. (2013). Reflections of differences in social class in sports – employing the example of antalya. *Mediterranean Journal of Humanities*, III(2), 143-158.
99. Karagün, E. (2012). Sporun eğitim ve psikolojideki yeri. *Din ve Hayat, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 17, 36-41.
100. Karapınar, A. (2008). *Endüstri çalışanlarını motive eden etmenlerin maslow ve herzberg'in kuramlarına göre incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 13-15.

101. Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (24.basım). Ankara: Nobel Yayıncılık, 82.
102. Kavas, E. (2013). Demografik değişkenlere göre dini tutum. *Akademik Bakış Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, 1-20.
103. Kenzül- Ummâl, 4: 292.
104. Keskin, İ. (2014). *Modernizmin kaskacından postmodern dünyaya din ve islam*. Bursa: Sentez Yayın ve Dağıtım, 20.
105. Keskin, Y.M. (2004). Din ve toplum ilişkileri üzerine bir genelleme. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2, 7-21.
106. Kızılcılık, S. (1992). *Çağdaş sosyoloji teorileri*. Konya: Mimoza Yayınları, 350.
107. Kızılcılık, S. (2000). *Frankfurt okulu*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2.
108. Kızılcılık, S. (2002). *Sefaletin sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 107.
109. Knox, S.M. (2015). *A matter of life and death: Political, religious, economic and social concerns manifested in soccer history*. master thesis. Kent State University Honors College, Ohio, 14.
110. Koca, C. (2006). *Beden eğitimi ve spor alanında toplumsal ve kültürel yeniden üretim*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 39-44.
111. Koç, M. (2010). Demografik özellikler ile dindarlık arasındaki ilişki: yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 217-248.
112. Kuruç, Z., Bayar, P. (1992). Açık okul (humaniter) sisteminde spor dersleri ve spor öğretmeninin konumu. *Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(4), 25-30.
113. Köktaş, M.E. (1993). *Türkiye 'de dini hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları. 214.
114. Krech, D., Crutchfield, R.S. (1980). *Sosyal psikoloji*. (çev.E.Güngör), İstanbul: Ötüken Yayınları, 55.
115. Kulaksızoğlu, A. (1991). Çevre bilinci kazandırma ve kendini gerçekleştirme ortamı olarak doğu faaliyetlerinin ve sporun önemi. A.Erdemli (Ed.), *Spor ahlakı ve spor felsefesine yeni yaklaşımlar*. İstanbul: Maya Matbacılık, 165.
116. Kurt, A. (2009). Dindarlığı etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
117. Küçük, V. (2012). Çocuk gelişiminde sporun yeri ve önemi. *Din ve Hayat, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 17, 42-46.

118. Masters, K.S., Knestel, A. (2011). Religious motivation and cardiovascular reactivity among middle aged adults: is being pro- religious really that good for you?. *Journal of Behavioral Medicine*, 34, 449-461.
119. Meydan, H.C., Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi: Amos Uygulamaları*. (İkinci baskı). Ankara: Detay Yayıncılık, 37.
120. Miller, S. G. (2004). *Arete: greek sports from ancient sources*. (4th.ed). London: University of California Press. 44.
121. Morva, O. (2017). Chicago sosyoloji okulu'nun etnografik mirasını yeniden okumak: dijital etnografi çağında sembolik etkileşimcilik. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 4(1), 135-154.
122. Muhammed, G. (2001). *Spor ve kültürün kutsal kaynakları*. (çev. E. Barcadurmuş). İstanbul: İnsan Yayınları, 57.
123. Müslim, İmaret 168.
124. Nisa Suresi 4/28.
125. Okumuş, E. (2009). Social change and religion. *Electronic Journal of Social Sciences*, 8(30), 323-347.
126. Özbek, Y.O. (2014). Ölçme Araçlarında Bulunması İstenen Nitelikler. S.Tekindal (Ed.), *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi, 44.
127. Özdamar, K. (1999). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Kaan Kitabevi, 407.
128. Özdemir, M. (2017). Din-birey ve toplum ilişkisi üzerine (Ünver Günay, Peter Berger, E.M. Hamdi Yazır Örneği). *Mütefekkir, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 4(7), 9-19.
129. Öztürk, F. (1988). *Toplumsal boyutlarıyla spor*. Ankara: Bağırhan Yayınevi, 61-79.
130. Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu sosyolojisinde “habitus”, “sermaye” ve “alan” üzerine. *Liberal Düşünce*, 16(61-62), 121-141.
131. Parker, A., and Weir, J. S. (2012). Sport, spirituality and protestantism: A historical overview. *Theology*, 115(4), 253-265.
132. Petrovic, G. (1993). Yabancılaşma. (çev. L. Köker). T. Bottomore (Editör). *Marksist düşünce sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 597.
133. Platon. (1998). *Yasalar I*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 18.
134. Polat, F. (1996). *Diyanet işleri başkanlığı çerçevesinde din toplum ilişkisine bir bakış*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 3.

135. Poloma, M.M. (2011). *Çağdaş sosyoloji teorileri*. (çev.H. Erbaş). Ankara: Palme Yayınları, 49.
136. Ritzer, G. (2013). *Klasik sosyoloji kuramları*. (çev. H.Hülür). Ankara: Deki Yayınları,215.
137. Rosenau, P.M. (2004). *Post-modernizm ve toplum bilimleri*. (çev.T.Birkan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 24.
138. Rowe, D.(1996). *Popüler kültürler rock ve sporda haz politikası*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 21-25.
139. Sarıbay, A.Y. (2014). *Postmodernite sivil toplum ve islam*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 27.
140. Saygılı, S. (2001). *Strese son*. İstanbul: Türdav Yayınları, 16.
141. Schaefer, C.A., Gorsuch, R.L. (1993). Situational and personel variations in religious coping. *Journal for The Scientific Study of Religion*, 32(2), 136-137.
142. Seçer, İ. (2015). *Spss ve Lisrel ile Pratik Veri Analizi: Analiz ve Raporlaştırma*. (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık, 190.
143. Sencer, M. (1989). *Toplumbilimlerde yöntem* (3. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, 609.
144. Sert, M. (2000). *Gol atan galip- futbola sosyolojik bir bakış*. Ankara: Bağlam Yayınları, 13.
145. Slatter, P. (1998). *Frankfurt okulu*. (çev.A. Özden). İstanbul: Kabalcı Yayınları, 9.
146. Sökmen, A. (2000). *Ankara'daki beş yıldızlı konaklama işletmelerinde örgütsel bağlılık ile dışgören performansı arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik ampirik bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 85.
147. Spencer, H. (2013). *Zihin, ahlak ve beden eğitimi* (çev. M.Ertegin). Ankara: Pegem Yayıncılık, 168.
148. Spittle, M., Dillon, R. (2014). Mystical experience to measure description: the relationship between spirituality and flow in golf. *Physical Education and Sport*, 12(1), 1-10.
149. Şahin, M.Y. (2011). *Türkiye'de spor siyaset etkileşimi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 6-7.
150. Şenel, A. (2008). Olimpiyatlar, yarışmacı spor gerçeği ve eleştirel spor kuramları. *Bilim ve Gelecek Aylık Bilim, Kültür, Politika Dergisi*, 53, 6-27.
151. Talimciler, A. (2010). *Sporun sosyolojisi sosyolojinin sporu*. Ankara: Bağlam Yayıncılık, 15-45.

152. Talimciler, A. (2012). Paranın oyunun ruhuna attığı gol: endüstriyel futbol. *Din ve Hayat, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 17, 112-118.
153. Talimciler, A. (2012). Spor-ideoloji ilişkisi nasıl oluş(turul)ur? nasıl okunmalıdır? *Din ve Hayat, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 17, 30-35.
154. Taşdalen, H.M. (2012). Spor ve sekülerlik. *Din ve Hayat, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 17, 85-87.
155. Tatlıcan, Ü., Çeğin, G. (2007). Bourdeu ve Giddens: Habitus veya yapının ikiliği. (içinde) *ocak ve zanaat: Pierre Bourdeu derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 313-314.
156. Taylor, M., Taylor, R. (1997). Something for the weekend, sir? leisure, ecstasy and identity in football and contemporary religion. *Leisure Studies*, (16)1, 37-49.
157. Taylor, S.E., Peplau, L.A., Sears, D.O. (2015). *Sosyal psikoloji*. (çev. Ali Dönmez). Ankara: İmge Yayınevi, 140.
158. Tekin, M. (2012). Futbol bir din haline mi getirildi?. *Din ve Hayat, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 17, 92-95.
159. Thompson, I. (2004). *Odadaki sosyoloji: Din sosyolojisine giriş*. (çev. B.Z Çoban). İstanbul: Birey Yayınları, 22-28.
160. Tong, P. (2006). *Feminist düşünce 'Rossemarie'*. (çev. Z. Cirhinlioğlu). İstanbul: Gündoğan Yayınları, 10.
161. Turan, A. (1985). *İslamiyet'te spor ve önemi*. Ankara: Dib Yayınları, 24.
162. Turhanlıoğlu, F.A.K. (2010). Modernite ve kapitalizm. H. Yeşildal (Ed.), *Toplumsal değişme kuramları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 12.
163. Turner, B. S. (2017). *Din ve modern toplum: Yurttaşlık, sekülerleşme ve devlet*. Bursa: Sentez Yayın ve Dağıtım, 16.
164. Tükenmez, M. (2009). *Toplumbilim ve spor*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 230-255.
165. Tüzer, A. (1999). İnsan, spor ve din. *Düşünen Siyaset Aylık Düşünce Dergisi*, 2, 127-128.
166. Uysal, V., Turan, Ş. ve Işık, Z. (2014). Motivasyonel dindarlık ölçeği üzerine bir değerlendirme. *Journal of Islamic Research*, 25(1), 15-27.
167. Uzdu, H. (2016). *Türk Sineması'nda din ve modernleşme (1960-1975) din sosyolojisi açısından bir inceleme*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 105.
168. Uzunboylu, H. ve Hürsen, Ç. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2.

169. Wallace, R.A., and Wolf, A. (2004). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. (çev. R.Ayas, L. Elburuz). İzmir: Punto Yayınları, 97.
170. Walseth, K., Fasting, K. (2003). Islam's view on physical activity and sport: egyptian women interpreting islam. *International Review for The Sociology of Sport*, 38(1), 45-60.
171. Washington, R.E. and Karen, D. (2001). Sport and society. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 187-212.
172. Williams, C.A. (2014). *The parallel of modern-day sport to religion: an analysis of how society has transformed sport into a spiritual practice*. For The Degree of Master of Arts, Wake Forest University Graduate School of Arts and Sciences, Winston-Salem-North Carolina, 4-8.
173. Yakut, S. (2016). *Öğretmenlerde yabancılaşma, yalnızlık ve dindarlık ilişkisi: Polatlı örneği*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 90-94.
174. Yâsin Suresi 36/82.
175. Yetim, A. (2010). *Sosyoloji ve spor*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi, 112-188.
176. Yıldırım, İ. (2014). Antikiteden moderniteye olimpiyat oyunları: idealler ve gerçekler. *Hece (Batı Medeniyeti Özel Sayısı)*, 18(210-212), 555- 570.
177. Yücedağ, İ. (2016). Habitus' tan mutataştırma' ya toplumsalın inşası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 111-133.

EKLER

EK-1. Etik Kurul

T.C.
MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

ARAŞTIRMA PROJESİ DEĞERLENDİRME RAPORU

Toplantı Tarihi: 06.09.2017 Çarşamba

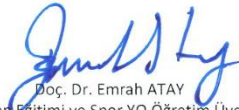
Toplantı No:2017/8

Karar No: GO 2017/121

Üniversitemiz Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğretim Üyesi Arş. Gör. Mehmet Haşim AKGÜL'ün sorumlu araştırmacı olduğu, *"Profesyonel Futbolcuların Dini İnançlarının İncelenmesi ve Dinin Motivasyona Etkisi"* başlıklı proje önerisi araştırmacının gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

(Başkan Vekili)
Prof. Dr. Ahmet ONAY
(İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi)

(Başkan)
Prof. Dr. Yakup YILDIRIM
(Veteriner Fakültesi Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Erdoğan KÖSE
(Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Emrah ATAY
(Beden Eğitimi ve Spor YO Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Mustafa LAMBA
(İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi)

(Katılmadı)
Doç. Dr. Ramazan ADANIR
(Veteriner Fakültesi Öğretim Üyesi)

Yrd. Doç. Dr. Altan YILMAZ
(Mühendislik Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi)

(Katılmadı)
Yrd. Doç. Dr. Canan DEMİR BARUTCU
(Sağlık Bil. Fak. Öğretim Üyesi)

(Katılmadı)
Yrd. Doç. Dr. Dilara AKÇORA YILDIZ
(Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi)

Yrd. Doç. Dr. Gaye GÖKALP YILMAZ
(Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi)

(Katılmadı)
Yrd. Doç. Dr. Murat BAYEZİT
(Sağlık Bil. Fak Öğretim Üyesi)

Yrd. Doç. Dr. Mümin POLAT
(Sağlık Bil. Fak Öğretim Üyesi)

Yrd. Doç. Dr. Ömer Gürkan DİLEK
(Veteriner Fakültesi Öğretim Üyesi)

EK-2. Ölçekler

Sayın Katılımcı;

Bu çalışma, profesyonel futbolcuların dini inançları ile motivasyonel dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki hakkında bilgi edinmek amacıyla hazırlanmıştır.

Bizler aşağıdaki araştırma sorularının tamamlanmasında sizlerin yardımlarına ihtiyaç duymaktayız. Vermiş olduğunuz yanıtlar, bireysel olarak değerlendirilmeyip, genel bir değerlendirme ile Doktora Tezi kapsamında bilimsel bir amaca hizmet etmek için kullanılacak ve kesinlikle gizli kalacaktır. Araştırmanın başarısı, sizlerin vereceği samimi ve gerçekçi cevaplar oranında mümkün olacaktır.

Araştırmaya olan katkılarınız için şimdiden çok teşekkür eder, sakatlıklar ve şanssızlıklardan uzak başarılı bir sezon geçirmenizi dilerim. Saygılarımla

Mehmet Haşim AKGÜL
Gazi Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Beden Eğitimi ve Spor ABD
Doktora Öğrencisi

YAŞINIZ: a)16-20[ ] b)21-25[ ] c)26-30[ ] d)31 ve Üzeri[ ]

MEDENİ DURUMUNUZ: a)Evlili [ ] b)Bekar [ ] c)Boşanmış [ ]

EĞİTİM DURUMUNUZ: a)ilkokul [ ] b)Ortaokul [ ] c)Lise [ ] d)Ön Lisans [ ] e)Lisans [ ] f) Lisans Üstü [ ]

TFF HANGİ LİGİNDE OYNUYORSUNUZ: a)Spor Toto Süper Lig [ ] b)PTT 1.Lig [ ] c)2.Lig [ ] d)3.Lig [ ]

PROFESYONELLİKTE KAÇINCI YILINIZ?:a)0-1[ ] b)2-5[ ] c)6-9[ ] d)10 ve Üzeri[ ]

MİLLİ TAKIMDA OYNADINIZ MI?: a)Evet [ ] b)Hayır [ ]

YURT DIŞINDA FUTBOL OYNADINIZ MI?: a)Evet [ ] b)Hayır [ ]

OYNADIĞINIZ MEVKİ?: a)Kaleci [ ] b)Defans [ ] c)Orta Saha [ ] d)Forvet [ ]

AYLIK ORTALAMA GELİRİNİZ (TL): 0-1500 [ ] 1501-5000 [ ] 5001-10000 [ ] 10001 ve Üzeri [ ]

YETİŞTİĞİNİZ YERLEŞİM TÜRÜ: a)Köy [ ] b)Kasaba [ ] c)İlçe [ ] d)İl [ ]

KENDİNİZLE İLGİLİ DİNDARLIK ALGINIZ AŞAĞIDAKİ İFADELERDEN HANGİSİNE DENK DÜŞER?

a)Kuvvetli [ ] b)Orta [ ] c)Zayıf [ ] d)Dini İncam Yok

EK-2. (devam) Ölçekler

DİNİ DÜNYA GÖRÜŞLERİ ÖLÇEĞİ

Lütfen size en uygun olan ifadeyi işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.Kutsal kitabımda geçen bilgilerin doğru olduğuna inanırım.	1	2	3	4	5
2.Ahlaki değerlerimin kaynağı dinimdir.	1	2	3	4	5
3.Dünyadaki amacım Tanrı'nın isteği doğrultusunda yaşamaktır.	1	2	3	4	5
4.Dini önderlerim dünya hakkında bana önemli bilgiler verirler.	1	2	3	4	5
5.Hayatımı dinimin emrettiği şekilde yaşamaya çalışıyorum.	1	2	3	4	5
6.Bireyin evren hakkında bilgi sahibi olabileceği tek yolun bilim olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5
7.Bir eylemin doğruluğu konusunda kuşkuya düştüğümde, çoğu zaman dinime başvururum.	1	2	3	4	5
8.Hayatımın amacını din belirleyemez.	1	2	3	4	5
9.Dünyada bazı şeylerin sadece din sayesinde anlaşılabilceğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5
10.Dinim bana açık ve sağlam bir ahlaki öğretiyi sunmaktadır.	1	2	3	4	5
11.Hayatın anlamı gerçekte görünen yaşamın ötesinde bir şeydir.	1	2	3	4	5
12.Doğru ve yanlış anlayışım dinimden kaynaklanmaz.	1	2	3	4	5
13.Dini inancım hayata dair seçimlerimi etkilemez.	1	2	3	4	5
14.Dini inancım bana nasıl bir ahlaki hayat sürdürmem gerektiğini öğretir.	1	2	3	4	5
15.Hayatımda önemli kararlar alacağım zaman sıklıkla dinime başvururum.	1	2	3	4	5
16.Dinimin hayatım hakkında bir planının olduğuna inanırım.	1	2	3	4	5
17.Dinimin evrenin nasıl yaratıldığı konusunda bir cevabı olduğuna inanırım.	1	2	3	4	5
18.Politik bir seçimde kime oy vereceğim konusunda dini inancım etkili olmaz.	1	2	3	4	5
19.Tanrının hayatıma hükmettiğine inanırım.	1	2	3	4	5

EK-2. (devam) Ölçekler

MOTİVASYONEL DİNDARLIK ÖLÇEĞİ

Lütfen size en uygun olan ifadeyi işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Allah'a dua etmek beni mutlu ediyor.	1	2	3	4	5
2. Allah'a yöneldiğimde saygı ve şükran hissediyorum.	1	2	3	4	5
3. Zor bir durumla karşılaşınca Allah'tan güç ve cesaret alıyorum.	1	2	3	4	5
4. Allah benim yaşam koşullarımı düzeltmese de inancımın teselli ve destek bulurum.	1	2	3	4	5
5. Dini inancım bana özgüven veriyor.	1	2	3	4	5
6. Allah'a inanmakla kalmıyor aynı zamanda ona ibadette ediyorum.	1	2	3	4	5
7. Allah'ı düşünmek bana her zaman mutluluk verir.	1	2	3	4	5
8. Önemli endişelerimi/kaygılarımı Allah'a yönelttiğimde, kendimde sorunlarımın çözümü için gizli bir güç buluyorum.	1	2	3	4	5
9. Kendimi küçük ve değersiz hissettiğimde dini inancım beni, iyi özelliklerimi ve yeteneklerimi düşünmeye sevk eder.	1	2	3	4	5
10. Hayatımdaki her şeyi Allah'ın hediyesi olarak hissediyorum	1	2	3	4	5
11. Allah'ın bana nasıl yardım ettiğini açıklayamasam bile, yine de bu yardıma güvenebilirim	1	2	3	4	5
12. Zor hayat koşulları karşısında Allah'ın müdahalesinin olacağına inanıyorum.	1	2	3	4	5
13. Kendi problemlerimi kendim çözmek zorunda olsam da, Allah ile temas kurunca o da problemin çözümünde bana yardım eder..	1	2	3	4	5
14. Dini inancım beni diğer kişilere karşı yardımsever olmaya teşvik eder.	1	2	3	4	5
15. Dini inancım beni, muhtaçlara yardım etmeye teşvik eder	1	2	3	4	5
16. Başkalarının haklarına saygı göstermek, inancım için çok önemli bir esastır.	1	2	3	4	5
17. Yardımsever olmak benim inancım için çok önemlidir.	1	2	3	4	5
18. İyilik yapmaya teşvik eden ve kötülükten uzak tutan dini inançlarımdır.	1	2	3	4	5
19. Beni ahlaki yükümlülüklerle boyun eğdiren, dini inançlarımdır.	1	2	3	4	5
20. Dini konularda düşünmek benim için çok önemlidir.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : AKGÜL Mehmet Haşim
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 1988/ Karaman
 Medeni hali : Bekar
 Telefon : 05056385730
 e-mail : mhakgul@mehmetakif.edu.tr

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Doktora	Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor ABD	Devam Ediyor
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Yöneticiliği ABD	2014
Lisans	Anadolu Üniversitesi AÖF Sosyoloji Bölümü	2014
Lisans	Selçuk Üniversitesi BESYO	2010

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2012-devam ediyor	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Arş.Gör.

Yayınlar

Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler

1. Akgül, M.H., Yetim, A.A. (2018). A survey into the religious rites in the traditional Kırkpınar wrestling tournament and the religious beliefs of the wrestlers. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, 5(2), 25-43.
2. Akgül, M.H., Kaplan, T. (2017). The culture of popular sports and religion. *Journal of Human Science*, 14(3), 2386-2398.
3. Küçük, V., Tazegül, Ü., Sancaklı, H., Akgül, M.H., Yücel, A.S. (2015). The comparison of elite wrestlers' State of anxiety before-after weighing. *American Journal of Sports Science and Medicine*, 3(2), 35-38.

4. Tazagül, Ü., Küçük, V., Tuna, G., Akgül, M.H. (2015). Comparison of continuous anxiety level of some individual fight athletes. *American Journal of applied psychology*, 3(1), 22-26.
5. Eraslan, M., Karafil, A.Y., Akgül, M.H., Korkmaz, S. (2017). Assessment of violence tendency of muay thai athletes participating in intercollegiate sport competitions. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 404-412.

Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler

1. Akgül, M.H., Kaplan, T. (2014). *The religious aspect of people who are doing sport/exercise for a healthy life*. 13. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Konya. (Özet Bildiri/Poster)
2. Tıngır, M., Akgül, M.H. (2017). *Soccer and globalization in Turkey*, 4. International Sport Science Tourism and Recreation Student Congress, Burdur 21-23 April. (Özet Bildiri/Poster)
3. Özdemir, M., Korkmaz, S., Akgül, M., H. (2018). *Ön lisans öğrencilerinin fiziksel aktivite içeren oyunları oynamaya yönelik tutumları: Meslek yüksekokulu örneği*. 5. International Sport Science Tourism and Recreation Student Congress. (Özet Bildiri/Sözel)
4. Korkmaz, S., Akgül, M. H., Vardar, T., Akgül, M. Ş. (2015). *Bir popüler spor kültürü ürünü olarak futbol*. 2. International Sport Science Tourism and Recreation Student Congress. (Özet Bildiri/Poster)
5. Özkan, İ., Karafil, A. Y., Öntürk, Y., Korkmaz, S., Akgül, M. H. (2016). *Isparta spor lisesinde öğrenim gören futbol bahis oyunlarına katılan spor tüketicilerinin taraftarlık düzeylerinin bahis oynama davranışlarına etkisinin değerlendirilmesi*. 3. International Sport Science Tourism and Recreation Student Congress. (Özet Bildiri/Poster)
6. Yaman, M. Ş., Karafil, A. Y., Akgül, M. H., Korkmaz, S. (2016). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ve Türkçe Öğretmenliği son sınıf öğrencilerinin kamu personeli seçme sınavına yönelik kaygı düzeylerinin incelenmesi*. 3. International Sport Science Tourism and Recreation Student Congress. (Özet Bildiri/Poster)
7. Korkmaz, S., Akgül, M. H., Karafil, A. Y., Mutlu, T. O. (2015). *Atletizm ve futbol sporlarıyla uğraşan üniversite öğrencilerinin bazı batıl inançlarının incelenmesi*. 4. Uluslararası Spor Bilimleri Araştırma Kongresi. (Özet Bildiri/Poster)
8. Akgül, M.H., Korkmaz, S., Şahin, A., Erdoğan, B.S. (2017). *Geleneksel Kırkpınar güreşlerinde dini ritüeller*. International Turkish Folks Traditional Sports-Games Symposium. (Özet Bildiri/Poster)
9. Erdoğan, B.S., Akgül, M.H., Şahin, A., Korkmaz, S. (2016). *Sporda dini ritüeller ve değerler*. III. Uluslararası Geleneksel Türk Güreşleri Sempozyumu ve Oyunları. (Özet Bildiri/Poster).

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

